

EEN BRANDEND HART VOOR JEZUS

Graaf Zinzendorf en zijn passie voor zielen

door

Leen J. van Valen

Zinzendorf heeft een Johannesnatuur, een man met een hart dat van liefde gloeit. Wanneer hij tijdens de omwandeling van Jezus op aarde had geleefd, had hij met de apostel der liefde slechts om een plaats aan het hart van de Heiland gestreden; dan had hij met Thomas uitgeroepen: 'Komt laat ons met Hem gaan en met Hem sterven en met Simon Petrus (hoewel met minder vertrouwen in zichzelf): 'Heere, ik ben bereid met U te sterven'...

Brauns, Oesselde en Ingen

Ik ben een Zinzendorf en een Zinzendorf is niet waard om te leven als hij zijn leven niet besteedt voor een goede zaak. Ik draag ook de naam van christen en daarom sta ik voor een dubbele taak. Een christen behoort zich niet op te laten branden zonder licht te geven.

Zinzendorf

Ik heb maar één passie: het is Jezus, Jezus alleen!

Zinzendorf

Christus' bloed en gerechtigheid
is mij als bruiloftskleed bereid.
In Hem kan ik voor God bestaan
En 's hemels feestzaal binnengaan.

Het heilig, onbevleete Lam,
Dat ook mijn zonde op Zich nam,
Hij is het, Wien ik dien en eer
Als mijn Verlosser, God en Heer

Ik steun er op dat 's Heilands bloed
Mijn schuld bij God gans heeft geboet.
't Verzoent, en ook, het heiligt mij
't Houdt tot in eeuwigheid waardij

Dus is dat bloed dan ook alleen
Mijn troost en hoop, en anders geen
Voor leven en voor sterven saam
ligt al mijn heil in Jezus' naam.

Zinzendorf

VERANTWOORDING

Weinigen blijven ongelovig onder een prediker, wiens voornaamste onderwerp is: Christus en die gekruisigd.

C.H. Spurgeon

Op de voorgevel van Finnieston Church in Glasgow in Schotland laat één van de vrienden van de onder ons bekende Robert Murray M'Cheyne, Andrew Bonar (1810-1892), in Hebreeuwse letters de woorden van Salomo beitelten: 'Wie zielen vangt is wijs.' Passie voor zielen was Bonars drijfveer, zoals dit ook het geval was bij Graaf Zinzendorf (1700-1760). We hebben ook nu arbeiders nodig in de oogst die vol liefde zijn tot verloren zondaren! Ik heb bij het schrijven van deze levensbeschrijving vooral het oog op jongeren die lopen met een roeping in Gods Koninkrijk en niet weten hoe zij daarin verder moeten. Ik wil hen bemoedigen met bewijzen dat geen ding voor de Heere onmogelijk is. Zinzendorf gaf zich geheel voor de dienst des Heeren en werd de grote baanbreker voor de wereldzending. De hoogste prioriteit van zijn bediening was zielen tot Christus te brengen. Zijn hart brandde vanwege de liefde van zijn Heiland en deze liefde wilde hij aan de wereld laten zien.

Het centrum van de passie van Graaf Zinzendorf is de Persoon en het werk van Christus. Hij nam afstand zowel van zieldodende scholastieke rationale leerschema's als van uitwassen van het piëtisme dat aan vrome innerlijke 'zelfbespiegelingen' genoeg heeft. Hij doorzag dat binnen de traditionele kerken tekort gedaan werd aan de verheerlijking van de levende Christus. Dit was, naar zijn mening, een van de oorzaken van het geestelijke verval in zijn tijd. Hij bepleitte met anderen de noodzaak van herleving door de kracht van Gods Geest. De graaf werd een belangrijke schakel bij een opwekkingsbeweging in de Angelsaksische landen en in het Duitse taalgebied die een doorbraak in de geestelijke duisternis bewerkte. Zijn vele reizen die ook dienden om de vrede onder de verdeelde christenen te bevorderen, werden rijk gezegend.

Graaf Zinzendorf had een apostolisch charisma waardoor hij christenen wist te winnen of af te stoten. De kritiek op zijn persoon en werk was hevig, vooral in Duitsland en in ons land. Veel lutherse en calvinistische theologen verwierpen zijn theologische thema's. Voor een deel was hun kritiek terecht; Zinzendorf ging te ver in zijn mystieke beschouwingen van het lijden van Christus en een aantal volgelingen ging nog verder. Dit kwam het imago van de herrnhutters niet ten goede. Gelukkig is men zich dat spoedig bewust geworden en hierop teruggekomen.

In ons land is de tegenwerking van het werk van de herrnhutters sterk geweest. De studie van John Exalto en Jan-Kees Karels, *Waakzame wachters en kleine vossen. Gereformeerden en herrnhutters in de Nederlanden, 1734-1754* geeft hierover veel informatie. Opvallend is de manier waarop Zinzendorf en de Moravische Broeders werden behandeld. Men concentreerde zich zo op de 'uitwassen' zodat van waardering voor hun passie en Christusverheerlijkte theologie weinig of niets overbleef. Het oordeel van sommigen was hard en meedogenloos: zij beschouwden hen niet anders dan als een 'synagoge des satans' en stelden dat zij door een duivelse geest werden gedreven! Het oordelen over iemand hart en leven zat deze zogenaamde 'wachters' kennelijk in het bloed.

Nederlandse calvinistische theologen blijken bij uitstek meesters te zijn in het analyseren en veroordelen van bewegingen die buiten hun eigen platgetreden paadjes het Evangelievuur zoeken te verbreiden. In die zin ligt ook de harde afkeuring door sommigen van de opwekking in Nijkerk in 1749, die door hen het stempel kreeg van geestdrijverij. Ook de Engelse

opwekkingspredikers Whitefield en Wesley werden zo op de korrel genomen. Wat een schuld heeft de gereformeerde traditie in ons land op zich geladen! Het is triest dat hun kritiek in veel gevallen niet werd gecompenseerd door het benadrukken van de bijbelse grondgedachten en – bedoelingen van Gods wet en evangelie. Waar waren de predikers die met gloed en vuur de gewilligheid van Christus aan de voeten van zondaren leggen?

In dit kader is het goed om C.H. Spurgeon (1834-1892) te laten spreken: ‘Ga veel horen over Jezus. Zielen komen bij honderden tot geloof in Jezus onder een woordbediening, die Hem duidelijk en voortdurend bekend maakt. Weinigen blijven ongelovig onder een prediker, wiens voornaamste onderwerp is: Christus en die gekruisigd. Begeef u niet onder het gehoor van een dominee van een andere soort. Zulken zijn er. Ik heb gehoord van een, die in zijn kanselbijbel een papiertje vond met deze tekst: „Meneer, wij zouden graag Jezus zien”. (Uit: ‘Rondom de enge poort).

Deze biografie van Zinzendorf is niet voortgekomen uit een diepgravende studie. Zij heeft geeft de belangrijkste feiten aan die chronologisch en soms thematisch in kaart gebracht. Om de verschillende aspecten van het bewogen leven van de graaf sprekend te houden wordt ieder hoofdstuk afgesloten met een kort gebed en een drietal vragen. De hoofdstukken worden afgewisseld door korte fragmenten uit zijn werk, die ontleend zijn aan het boekje *Het godzalig leven. Gedachten van Graaf von Zinzendorf*, dat samengesteld werd door Dr. Andrew Murray. Murray besluit zijn voorwoord in dit boekje op treffende wijze: ‘Het is mijn vurige bede dat de Heere onze God het boekje zegene om menigeen werkelijk tot de zalige bevinding van de liefde van de Heere Jezus te brengen en tot de gedurige omgang met Hem, waarin onze heiligheid en kracht alleen te vinden is.’ Als deze wens vervuld wordt zal de lezer ook vervuld worden met liefde tot zijn naaste en bewogenheid met ongelovige zielen. Daarom hoop ik dat deze biografie harten in vuur en vlam mag zetten. We hebben mensen nodig met brandende harten voor Jezus, zoals Zinzendorf. Hij spreekt nog nadat hij gestorven is!

Dordrecht, 31 december 2009

Leen. J. van Valen

1. GEROEPEN UIT DE DUISTERNIS

Hoe meer een mens zichzelf leert kennen, des te meer ziet hij in, wat hem ontbreekt, en des te begeriger wordt hij om het ontbrekende te verkrijgen.

Zinzendorf

Nikolaus Ludwig zijn de namen die zijn ouders hem geven, als hij op 26 mei 1700 in de Duitse stad Dresden het eerste levenslicht ziet. Zijn vader is George Lukwig, graaf van Zinzendorf en Pottendorf, een belangrijk man aan het hof van de Keurvorst van Saksen. Zijn moeder is Charlotte, gravin van Gersdorf. De jonge Ludwig of Nikolaas, zoals hij later in Nederland genoemd zal worden, ontvangt het teken van de doop in het bijzijn van de Keurvorstin van Saksen en de voormalige hofprediker van de keurvorst, Dr. Philip Jacob Spener. De laatste is de vader van het Duitse piëtisme, een belangrijke vroomheidsbeweging binnen de Lutherse kerk. Na de doop neemt Spener het kind in de armen; hij zegent het en spreekt de profetische woorden uit dat hij geboren is om grote dingen te doen in het Koninkrijk van God en geroepen zal worden tot een rijke zegen in de wereld. Hoe zijn deze profetische woorden vervuld!

Vader Zinzendorf is een godvrezende man die zich met hart en ziel inzet voor de beweging van het piëtisme. Als Spener bij de keurvorst in ongenade is gevallen, blijft hij hem steunen. Zes weken na de geboorte van hun eersteling overlijdt de graaf. Op zijn sterfbed legt hij zijn uitgeteerde hand op het hoofdje van zijn jongen en spreekt: ‘Mijn zoon, ik moet je zegenen, dat je gelukkiger bent dan ik, hoewel ik al bijna voor de troon van mijn Heiland sta.’ Hij denkt aan de profetische woorden van Spener en kan hem daarom met een gerust hart in Gods handen overgeven.

Het kind dat de titel van graaf heeft ontvangen en zo een plaats krijgt in de rij van zijn adellijke ouders en voorouders, blijkt niet sterk te zijn. Het heeft zwakke longen en is erg vatbaar voor griep en verkoudheid. Zijn moeder vreest voor zijn leven en omringt hem met alle zorg die zij hem kan geven. Maar dit verandert als zij hertrouwt met de veldmaarschalk van de koning van Pruisen en naar Berlijn verhuist. Door de oorlog in het land leidt zij een zwervend bestaan waardoor zij onmogelijk de jonge Ludwig bij zich kan hebben. Generaal Zinzendorf die oom en voogd is, heeft ook te weinig tijd om zich over hem te bekommeren. Gelukkig ontfermt zijn grootmoeder zich over de jongen. Na het sterven van zijn vader komt hij terecht op haar kasteel Grosshennersdorf in de Oberlausitz, zo’n 100 kilometer ten oosten van Dresden. Zijn grootmoeder is een vrome en opgewekte vrouw die veel oog heeft voor de arme naaste en de eenheid van de gelovigen in praktijk wil brengen. Zij houdt gebedsbijeenkomsten op het slot waar gelovigen van verschillende kerkelijke achtergrond bij elkaar komen. De jonge kleuter luistert met aandacht naar de gesprekken en gebeden van de bezoekers. Deze laten een onuitwisbare indruk na op zijn ziel waarin al vroeg het zaad van de wedergeboorte is gezaaid.

Zijn moeder en vooral zijn grootmoeder spreken veel met hem over Gods liefde. Hun leven ademt de warmte van een diepe vroomheid. Al vóórdat hij vier jaar oud is, ligt hij geknield naast zijn moeder zijn gebeden op te zeggen. Zijn grootmoeder is een vrouw van gebed; zij houdt hem niet alleen de liefde van God voor, maar vertelt hem dat hij alleen door het bloed van Christus tot Hem kan komen. Zij spreekt van de heiligheid van de hoge God en van de afschuwelijkheid van de zonde. Zij laat hem vol liefde zien wat het Evangelie van het kruis van Golgotha betekent. Daar hangt de Zoon van God als de lijdende Borg voor een verloren

wereld. Zij wil de kleine jongen aan de voet van dat kruis brengen. Als zij zo met hem spreekt gaat zijn hart van liefde branden. Hij wil zijn hart aan de Heiland geven en Hem volgen.

Ludwig heeft een zwak gestel maar een sterk en vurig karakter. Zelfs geeft hij aan dat zijn verstand eenvoudig is, zijn geheugen behoorlijk, zijn gemoed meer levendig dan flegmatisch. ‘Mijn liefde voor de waarheid matigde mijn verbeeldingskracht en neiging tot dichtkunst.’ Zijn oplettendheid wordt nogal eens verstoord door zijn verbeeldingsdrang. Boven alles nemen zijn geestelijke indrukken toe en vormen de belangrijkste zaken van het christelijke geloof stof voor overdenking. Vooral het feit dat hij Christus als zijn Broeder mag kennen Die ook voor hem gestorven is, zet zijn hart in vuur en vlam. Het lijden van Gods Zoon is vaak in zijn gedachten en gebeden. Hij houdt van gezangen waarin de Heiland en Zijn bitter en heilzaam lijden genoemd worden. Al lang van tevoren ziet hij uit naar de Kerstdagen en Pasen, als liederen worden gezongen over de liefde van Christus tot zondaren. Op een avond valt hij tijdens de huisgodsdienst in slaap en hoort hij niet dat zijn lievelingslied gezongen wordt:

O Gij Die wij Vader noemen,
Omdat Jezus onze Broeder is.

Als hij wakker wordt, huilt hij omdat hij dit heeft moeten missen.

Een brandend hart voor Jezus, dat heeft hij. Elke dag belijdt hij zijn zonden waarover hij berouw heeft. Hij vertelt in zijn gebeden alles wat hem op het hart ligt. Steeds wil hij met Christus in gesprek komen. Later schrijft hij: ‘Ik heb het voorrecht gehad om de Zaligmaker van mijn vroegste jaren bij ondervinding te leren kennen. Als kind in Hengersdorf leerde ik Hem zoeken. Ik voelde zonder ophouden dat Hij tot mijn hart sprak; ik zag Hem met ogen van geloof. Men vertelde mij dat mijn Schepper mens geworden was en dat trof mij geweldig. Ik zei tot mijzelf: Wanneer niemand ter wereld zich om de Heiland bekommerde, zo wil ik mij toch aan Hem verbinden en wil ik met Hem leven en sterven. Zo heb ik vele jaren op heel kinderlijke manier omgang met Hem gehad. Urenlang heb ik als met een vriend gesproken en was ik verzonken in mijn overdenkingen. In mijn gesprekken met de Zaligmaker voelde ik mij gelukkig en dankbaar voor al het goede dat Hij voor mij heeft willen doen door mens te worden. Maar ik begreep nog niet genoeg van de verdiensten van Zijn wonden en van Zijn lijden. De ellende en de onmacht van mijn natuur waren nog niet helemaal geopenbaard; ik wilde zelf nog iets tot mijn zaligheid bijdragen, totdat ik mij op zekere dag zo voelde aangedaan door wat mijn Schepper voor mij gedaan had. Ik stortte stromen van tranen en verbond mij des te meer en vol tederheid aan Hem dan ooit tevoren. Ik ging steeds voort om met Hem te spreken wanneer ik alleen was; ik geloofde met mijn gehele hart dat Hij Zich in mijn nabijheid bevond en zei tot mijzelf: “Hij is God en Hij zal wel begrijpen wat ik zeggen wil, ook wanneer ik mij niet goed kan uitdrukken”.’

Behalve zijn grootmoeder betekent een jonge tante veel voor hem. Met haar gaat hij op huis- en ziekenbezoek. De armen, eenzamen en zieken kennen haar als ‘het engeltje van het dorp.’ Ludwig ziet in haar zoveel daden van liefde; zij is voor hem het voorbeeld van christelijke naastenliefde. Dan is er nog een derde persoon die veel voor zijn geestelijke vorming betekent. Het is de godvrezende huisonderwijzer Edeling. Deze man houdt zijn doen en laten scherp in de gaten en straft hem wanneer hij hem op één of andere ondeugd betrapt. Dan weet hij de kleinste ongehoorzaamheid zo zwart af te schilderen dat de jongen vaak urenlang moet huilen vanwege zijn zonden. Was het wel tactisch om zo met deze tere ziel om te gaan? De Heere gebruikt deze bestraffende man om hem te ontdekken aan zijn inwonende zonden. Hij leert zich kennen als een zondaar die de eeuwige verdoemenis heeft verdiend. Zo ziet hij dat hij niet kan steunen op zijn eigen vroomheid, maar op Christus alleen. De duivel echter

probeert twijfels in zijn hart te zaaien, maar Ludwig leert hem met het Woord van God te weerstaan en te overwinnen. ‘Ik was acht jaar oud’, zo zegt hij, ‘toen ik op een avond bij het zingen van een lied door mijn grootmoeder zulke overdenkingen kreeg dat ik de hele nacht niet kon slapen. Ik was zo in mijn gedachten verzonken dat ik niet meer hoorde en zag. De meest goddeloze denkbeelden kwamen in mijn geest op; zij oefenden zulk een macht op mij uit en beheersten mij zo dat al de uitdrukkingen van het ongeloof, waarmee ik later bekend werd, hiermee vergeleken, mij nog heel zwak en onbeduidend toeschenen en geen indruk op mij maakten. Maar mijn hart bleef oprecht aan de Zaligmaker verbonden. Ik dacht vaak dat als het mogelijk zou zijn dat er een andere God bestond, ik liever met Hem verdoemd wilde worden dan met een andere god in te hemel te verkeren.’

Ludwig is zeven en acht jaar oud als hij deze aanvechtingen van de boze doormaakt. Deze schudden hem heen en weer, maar toch blijft hij door Gods genade staande in deze hevige strijd. Hij schrijft: ‘Al de redeneringen, al de twijfels die later in mij zijn opgekomen, hebben niet anders kunnen doen dan mijn geest te kwellen en mij in het slapen te hinderen; maar zij hebben nooit de minste invloed op mijn hart uitgeoefend. De Zoon van God is mijn Zaligmaker; daarvan was ik zo zeker als van mijn vijf vingers.’ Dit schrijft hij op latere leeftijd. Hij vervolgt: ‘Ik heb Hem sindsdien zoveel jaren lief. Ik heb Hem zo vaak aangeropen! Zoveel zoete en bittere ervaringen, zoveel dankzeggingen, zoveel straffen, zoveel verhoorde gebeden hebben elkaar bij beurten opgevolgd! Wat ik geloofde, was mij dierbaar, wat ik zelf voelde of dacht was mij verfoeilijk; ik nam toen het vaste besluit om als het over menselijke zaken gaat, mijn verstand te gebruiken en deze zoveel mogelijk te ontwikkelen. Maar bij geestelijke zaken wil ik mij heel eenvoudig aan de waarheid houden die mijn hart heeft aangenomen. Alle andere waarheden wil ik daarop doen rusten en alles wat ik hieruit niet kan afleiden, wil ik onmiddellijk verwerpen.’

De innerlijke strijd tussen zijn nieuwe mens en zijn oude natuur nemen toe. Als hij zijn grote begaafdheid en bijzondere gaven gaat opmerken, begint de hoogmoed hem parten te spelen. Hij is opvliegend en eigenzinnig van aard, waarvan hij zijn hele leven last zal blijven houden. Steeds moet hij vernederd worden en zich leren kennen als een zondaar. Zo wordt Christus hem dierbaarder. Deze leerschool vormt de basis van zijn verdere leven. Zijn verbond met de Zaligmaker is: ‘Wees U de mijne, mijn lieve Zaligmaker en ik wil de Uwe zijn!’ Dit verbond dat hij steeds vernieuwt geeft hem vastheid voor zijn verdere leven. Daar komt niet iets bij. Vanaf zijn kindse jaren heeft hij een brandend verlangen om het Evangelie van zijn Heiland te verkondigen. De boodschap van Christus, de eeuwige Zoon van God, Die naar de wereld gezonden is om zondaren te redden, neemt zijn hele hart in beslag. Hij wil deze liefde doorgeven. ‘Op tienjarige leeftijd,’ zo schrijft hij, ‘besloot ik theologie te gaan studeren en nooit een andere bezigheid te hebben dan Jezus Christus te prediken.’ Hoe staan zijn moeder en grootmoeder hier tegenover? Hij is immers de erfgenaam en enige opvolger van zijn vader. Heeft hij geen uitstekende gaven om het gebied waarover hij gesteld is te beheren en te besturen?

Het zal nog tot zijn vierendertigste jaar duren voordat zijn wens om evangelieliedenaar te worden in vervulling gaat. Zijn grootmoeder besluit om hem naar het College van August Hermann Francke in Halle te sturen. Deze is de leider van de piëtistische beweging geworden en wil in de voetsporen van Spener verder gaan. Hij richt een weeshuis op in Halle en zwaait de scepter over een school die bekend staat door een strenge begeleiding. Het piëtisme betekent ook veel voor de armen en behoeftigen. Zo neemt de jonge Ludwig afscheid van zijn grootmoeder en tante om naar Halle te gaan. Zijn tante Henriëtte valt met hem op de knieën en draagt hem op aan de beschermende hand van de Heere Jezus. Zij kust hem en zegt: ‘Weet

je met iets geen raad, zeg het dan Jezus. Hij weet altijd raad. Verlaat Hem niet; Hij zal je nooit verlaten.' Met deze woorden in gedachten vertrekt de jonge graaf naar Halle. Gelukkig hoeft hij deze reis niet alleen te maken, want zijn grootmoeder brengt hem weg. Zo begint een nieuwe periode in zijn leven.

Gebed:

Trouwe Heere God in de hemel. Ik leer uit dit verhaal dat u wonderlijk met mensen omgaat. U hebt met iedereen een plan, ook met mij. Wilt U mij vanuit Uw Woord aangeven wat mijn roeping is. Als het Uw wil is dat ik in Uw Koninkrijk zal werken, laat mij dit dan zien. Bewaar me voor een zelfgekozen weg. Mijn gebed is: Heere, wat wilt U dat ik doen zal? Wilt u mij de vaste zekerheid geven dat ik Uw kind ben. Ik voel mij nog zo ongelovig en vol vragen. Ik mag vertrouwen dat U mij ook daarin zult onderwijzen. Mijn hoop is ook dat U mensen op mijn weg geeft die mij raad geven. Mijn vertrouwen is echter niet op mensen, ook niet op Uw kinderen, maar op U. Ik bid u dat in Jezus' Naam. Amen.

Vragen:

1. Waarom zijn de kinderjaren de beste tijd om God te zoeken?
2. Weet je dat je wedergeboren bent en waaraan herken je dat?
3. Heb je een oudere raadgever met wie je over je levensproblemen kunt spreken?

De Heilige Schrift is Gods Woord

Hoe meer een mens zichzelf leert kennen, des te meer ziet hij in, wat hem ontbreekt, en des te begeriger wordt hij om het ontbrekende te verkrijgen. Als hij in zulk een gemoedsstemming tot de Heilige Schrift gaat, dan heeft hij daarin de voortreffelijkste leidraad tot het ware heil.

Het is een voorrecht wat wij niet genoeg kunnen waarderen, dat wij een Bijbel hebben, een boek van het Evangelie, een medicijnboek. Zodra onze ogen geopend worden, vinden wij daarin een middel tot onze genezing. Wij moeten iedereen op de Bijbel wijzen en daarbij aangeven dat wij het helemaal met de Schrift eens zijn. Iedereen die ons hoort en de Schrift gaat onderzoeken, moet tot de conclusie komen dat tussen onze woorden en die van het Boek geen verschil is. Dan zal men niets anders willen dan dat zijn hart en geloof zich met de Bijbelwaarheden mogen verenigen.

Hoe meer men erkent dat alles wat in de Bijbel van de Heiland geschreven is de echte waarheid is, des te groter wordt de hartelijke eerbied voor dit Boek.

De Heiland is het voorwerp van de Heilige Schrift. De Bijbel is het boek dat van de eerste tot de laatste bladzij getuigt van Hem Die wij liefhebben. Zonder Hem weet men niet wat alles betekent, maar zodra men in de Bijbel de Heiland leert vinden, komt alles bij elkaar. In Hebréeën 9:19 lezen we: 'Mozes nam het offerbloed en besprengde het boek'. Zo zijn nu nog Jezus en Zijn bloed onze sleutel tot de Heilige Schrift, die ons tot levenssap en levenskracht kunnen worden. Als in het Oude Testament een woord of daad van God wordt genoemd en geen van de Drie Personen van de Godheid wordt aangewezen, dan moeten wij altijd de Heiland daaronder verstaan. Wij zoeken daar niemand dan Hem alleen.

2. OP DE LEERSCHOOL VAN WET EN GEBOD

Sinds de dood van Jezus is het heel anders gesteld met de kennis van zonde en ook met de heiliging. Geen wet, geen dreiging, zelfs de hel niet, kan iemand in zulke benauwdheid brengen als deze gedachte, deze overtuiging doet: 'Ach, mijn zonden hebben u geslagen!'

Zinzendorf

Het College in Halle is een kostschool die door August Hermann Francke is opgericht. Deze school is voortgekomen uit een weeshuis dat deze piëtist in 1695 heeft gesticht en door eigen middelen en giften is onderhouden. Op deze wijze wil Francke zijn liefde voor de jeugd in praktijk brengen en hen in aanraking brengen met het Evangelie van Christus. De school in Halle is eigenlijk bedoeld om kinderen van aristocraten een christelijke vorming te geven en hen zo toe te rusten voor hun verdere leven. Het gaat Francke en Spener niet alleen om de wetenschap, maar meest om het heil van hun zielen. De Piëtisten benadrukken de noodzaak van wedergeboorte en bekering. Zij leren dat de mens geheel verdorven is door zijn zondeval in Adam en dat God alleen een nieuw hart kan geven. De Heilige Geest overtuigt de zondaar eerst van zonde, vernedert hem in het stof en brengt hem aan de voeten van Christus. Deze voorafgaande verbrijzeling (Busskampf) is nodig, omdat de mens zich zijn zondekwaal eerst bewust moet zijn, wil er plaats komen voor de genade van Christus. Zowel wet als evangelie zijn nodig om een zondaar te redden. Zij beroepen zich vooral op Luther die zonde en genade ook op deze wijze heeft verwoord en een plaats gegeven in zijn theologie. De oorspronkelijke leer van de hervormer is na verloop van tijd geleidelijk verwaterd en verzand in een dode orthodoxie.

De tienjarige Ludwig Zinzendorf komt in augustus 1710 in Halle aan. Hij is vergezeld van zijn nieuwe begeleider (gouverneur) Crisenius die door zijn oom en voogd is aangesteld. Francke spreekt hem vriendelijk toe en wil graag weten wie hij is. Crisenius noemt hem een schrandere, intelligente jongen die in toom gehouden moet worden, opdat hij zich niet op zijn gaven zal verheffen. Dat heeft de schoolleiding in praktijk gebracht! Hij wordt bij leerlingen geplaatst die een veel lager niveau hebben dan hij. Wanneer hij zich schuldig maakt aan de minste nalatigheid, legt men hem onredelijke straffen op. Zijn beide begeleiders Crisenius en Hofmann behandelen hem soms op de meest barbaarse en belachelijke manier. De fijngevoelige Ludwig blijkt enige mensenkennis te hebben. Hij is bang voor Crisenius en vindt hem schijnheilig en doortrapt; hij kan niet begrijpen dat Francke hem broeder noemt. Is deze strenge vorm van opvoeden voor hem wel de juiste methode? Geeft deze geen voedsel aan wrevel en wantrouwen? Gelukkig houdt de genade van Christus hem staande. Hij komt er achter dat zijn hart nog niet gezuiverd is van eigenbelang en hoogmoed. Bij zijn strenge onderwijzers ziet hij wel dat zij door liefde en meelevens worden gedreven, wat hij bij Crisenius mist. Zij wijzen hem eerlijk op de negatieve kanten van zijn karakter en hebben ook kritiek op zijn studievorderingen. Ludwig is slordig en eigenwijs, soms heel impulsief en vol van fantastische plannen. Het is niet prettig om in deze spiegel te kijken. Toch werken al deze uitwendige vernederingen mee ten goede. In zijn binnenkamer stort hij zijn hart uit voor de Heere. Zijn hart voelt de slagen van de wet die hem wordt voorgehouden om hem te verbrijzelen, maar hij laat zich daardoor niet tot wanhoop brengen. Zijn persoonlijkheid is daar te sterk voor. Hij roept uit: 'Zij zullen mij niet verpletteren, integendeel zij zullen mij opheffen!'

Ook zijn schoolgenoten maken hem het leven zuur. Zij beschouwen hem als een dweper en zonderling. Zij schelden hem uit om hem tot in het diepste van zijn hart te krenken. Zo wordt

hij aan alle kanten aangevallen. Francke laat hem echter niet vallen, omdat hij ervan overtuigd is dat hij een groot licht voor de kerk zal worden. Hij ziet dat zijn eigenlijke drijfveer is de liefde van Christus te vertonen. Hij heeft de Zaligmaker van harte lief en zoekt hem ook te behagen in zijn gedrag naar anderen. De jonge graaf legt weinig studiezijn aan de dag, minder dan Francke van hem verwacht heeft; maar gelukkig vordert hij wel in de kennis van Grieks en Latijn. De strenge behandeling van zijn leermeesters en gouverneurs kunnen zijn vele gaven niet uitdoven. Hun pogingen om de hoogmoed in zijn hart te breken lopen ook op niets uit. De Heere gebruikt daar andere middelen voor. Ludwig schrijft daarover: 'In 1715 bracht de goede God de eerste slag toe aan mijn natuurlijke trots. Er moest in het pedagogium (het college) een grote openbare vergadering plaats hebben. De marktgraven van Bairuth, professoren van de universiteit van Halle en verschillende andere personen van aanzien waren daarvoor uitgenodigd. De studenten zouden redevoeringen in het Latijn, Duits, Frans en Grieks uitspreken. Het houden van één van deze toespraken werd mij toevertrouwd. Ik was verwaand genoeg om niet de moeite te nemen deze uit het hoofd te leren. Ik vleide mij dat ik als de opsteller er wel doorheen zou komen, maar mijn geheugen liet mij in de steek en het scheen alsof ik zou blijven steken. De toehoorders merkten het niet, maar dit gebeuren trof mij wel buitengewoon en ik herkende in dit kleine voorval een Goddelijke besturing. Van toen af bestreed ik mijn neiging om boven anderen geprezen te worden en ik begon mij te vergenoegen om eenvoudig mijn plicht te doen.'

Gelukkig wordt Zinzendorf niet in al zijn verlangens gehinderd. Hij houdt van de eenzaamheid en is veel in gebed, maar hij wil ook graag met anderen spreken. Op school zijn geestelijke zaken vaak onderwerp van gesprek. Hij sticht met medescholieren een godsdienstig gezelschap om problemen op het geestelijke vlak met elkaar te delen. De kracht van het piëtisme is gelegen in gezelschappen van gelovigen waar gesproken wordt over het werk van Gods genade in zondaarsharten. Zij dienen tot geestelijke opbouw en groei in het geloof. Met Friedrich de Watteville uit Bern knoopt hij vriendschapsbanden aan. Deze is tot bekering gekomen en heeft evenals Zinzendorf een brandend hart voor Jezus. Spoedig komen meer studenten tot geloof. Zij vormen niet minder dan zeven gesprekskringen. Het doel hiervan is 'om elkaar te onderhouden over de genade in Christus en aan te moedigen tot een heilige levenswandel. Wij kennen geen andere weg dan die de Schrift ons wijst.' Deze samenkomsten zijn voor Ludwig als oasen in de woestijn van teleurstellingen. 'Wij onderzochten onze daden en als wij in de gelegenheid waren, knielden wij neer voor die onzichtbare Majesteit, Die wij om beurten onze Liefde, onze Broeder, onze Bruidgom noemden, omdat wij wisten dat al die namen Hem toebehoren. Wij smeekten Hem om ons alles te geven wat wij nodig hadden en bovenal om ons zo te maken als Hij wilde dat wij zijn zouden.' De studenten noemen zich de 'orde van het mosterdzaad' met het oog op de bedoeling van deze gelijkenis van de Heiland. Als ordeteken dragen deze jonge mensen een ring met de inscriptie: 'Niemand van ons leeft zichzelf' (Rom. 14:7) en ook een embleem met een afbeelding van een mosterdplant en het opschrift: 'Quod fuit anti nihil' (uit niets iets).

Er gebeurt meer! In 1715, toen Ludwig vijf jaar op school zat, maakt hij met zijn vriend Watteville een verbond. De inhoud hiervan is dat zij samen willen werken aan de bekering van anderen, ook van heidenen. Francke is overtuigd van de noodzaak om het Evangelie door te geven en heeft contact met mannen die het zendingswerk ter hand willen nemen. Brandende harten voor Jezus verlangen ernaar dat de hele wereld God zal belijden. Ook op de studentengezelschappen wordt de nood van de verlorenen besproken en in het gebed neergelegd. Zendingen die Halle bezoeken worden door hen omringd en wekken des te meer het verlangen op om ook naar de heidenen te worden uitgezonden. Zo wordt het zaad van bewogenheid met zielen in het hart van de jonge graaf gezaaid dat later op bijzondere

wijze zal gaan ontkiemen. De woorden die hij neerschrijft getuigen van zijn grote verlangen: ‘Mijn ijver voor de zaak van de Zaligmaker werd krachtig versterkt door de gelegenheid die ik dagelijks in Halle had om te luisteren naar de nieuwsberichten van het koninkrijk van Christus en te spreken met getuigen van het Evangelie uit alle delen van de wereld. Ik maakte kennis met zendelingen en ontmoette vervolgde of gevangen genomen christenen. Zo zag ik de beste kant van de school van Francke en merkte daarbij de blijmoedige ijver van die man van God op. Dit alles maakte een diepe indruk in mijn hart en bracht het verlangen voort om voor Christus te lijden, om te geloven in Zijn bevrijdende kracht en om met weinig tevreden te zijn.’

Op 3 april 1716 verlaat Zinzendorf de school van Halle. Het zijn jaren geweest van veel strijd, maar ook van overwinning. De verzoeking om zich met een wettisch juk te laten omknellen heeft hij door genade mogen doorstaan. De vrijheid die in Christus is wordt door strenge voorwaarden vanuit de wet van God verduisterd met alle gevolgen van dien. Gelukkig heeft de jonge graaf heeft zijn kinderlijke omgang met de Heere mogen vasthouden. Ondanks de druk van de leiding en de soms onrechtvaardige straffen is hij gerijpt, niet alleen in kennis maar ook in genade. De jaren van de beschermde omgeving op het slot van zijn grootmoeder is een tijd geweest van ontluiking van een beginnend geestelijk leven. Op school komt hij in de arena terecht waarin hij zichzelf dieper heeft leren kennen. Hij schrijft honderden gedichten om zijn gevoelens te verwoorden. Als examenvak heeft hij in driehonderd coupletten in het Latijn zijn mening weergegeven over ‘de steunpilaren van de staat.’ Hij verlaat Halle als een overtuigde piëtist, maar geen piëtist die zich laat beheersen door een wetmatige en bekrompen levensstijl. Hij ontwikkelt zich niet tot een wettische christen die het hoofd laat zakken, maar tot een blijmoedige christen. In die tijd mag hij ook voor het eerst de dood van de Heere gedenken aan het Heilig Avondmaal. Hij schrijft later van deze plechtige gelegenheid: ‘De overpeinzing van het heilige, onschuldige en bittere lijden van Jezus heeft mij bijna overstelpt. Toen geloofde ik met mijn gehele hart dat Hij voor mij genadig en barmhartig zal zijn. Ik maakte niet alleen het besluit om mijn leven te veranderen, maar verheugde mij in het vooruitzicht daarop. Hoewel dit twintig jaar geleden is, is het toch als nieuw voor mij, alsof dit gisteren gebeurd is. Ik heb niet verloren wat ik toen heb gevonden.’

Het gaat minder goed met zijn gezondheid. Hij heeft op school de nodige ontspanning gemist. Het lijkt wel of de spanningen van zijn studietijd in Halle nu pas goed voor de dag komen. Hij brengt enkele weken door bij zijn grootmoeder met het oog om zich te bezinnen op zijn verdere studie. Zijn oom en voogd, generaal Zinzendorf, wil hem naar Wittenberg sturen om daar rechten te studeren. Ludwig ziet nu zijn hoop op de theologiestudie de bodem ingeslagen. Wittenberg is geen omgeving waaraan zijn grootmoeder en tante hem willen toevertrouwen. De universiteit daar is orthodox luthers en gekeerd tegen het piëtistische Halle. De school van Francke wordt in Wittenberg wel de ‘academie van de fijnen’ genoemd. Ludwig die nu 16 jaar oud is, wil liever terug naar Halle maar zijn oom blijft onverbiddeijk. Hij gehoorzaamt hem en laat zich op 7 september 1716 in Wittenberg als student inschrijven.

Een nieuwe periode is voor hem aangebroken. In Wittenberg maakt hij kennis met een milieu dat haaks staat op de piëtistische vroomheid in Halle. Hij voelt zich daar zwak en onbeschermd en wordt ook gewaar hoeveel van zijn eigen verdorven natuur is overgebleven. Het studietempo weerhoudt hem niet van zijn dagelijkse gebedstijden. Soms brengt hij nachten door in gebed en overdenking. Hij besluit om de vrijdag af te zonderen voor vasten en bidden, maar als dit hem dit in de week niet lukt hiervoor de zondag te besteden. Het eerste jaar is zwaar, vooral omdat hij in conflict komt met hen die hem met vooroordelen tegemoet

treten. Hij blijft Francke en zijn werk trouw en verdedigt deze waar hij ook gelegenheid vindt.

Zijn studieresultaten zijn hoog en liggen boven het gemiddelde. Veel waardering krijgt hij van Dr. Wernsdorf en als hij in het openbaar redevoeringen houdt wordt hij toegejuicht. Toch voelt hij zich eenzaam; hij mist zijn vrienden uit Halle. Het jaar daarop komen enkele vrienden hem opzoeken en is er ook een jongeman aan de universiteit met wie hij op dezelfde lijn ligt. Zij houden gebedsuren en spreken elkaar moed in. In december gaat hij naar Dresden om met zijn moeder en grootmoeder te spreken over zijn gouverneur Crisenius die hij een huichelachtige persoon vindt. Deze achtervolgt hem elke dag en kwelt hem zelfs als hij zich in gebed wil afzonderen. Zijn moeder geeft aan dat zij hem niet wil bedanken en daar moet hij in berusten. Het optreden van deze man is voor hem een dagelijkse kwelling. Ook de studie zelf geeft hem geen bevrediging, want hij heeft helemaal niets met de rechtsgeleerdheid waarin hij zich moet bekwamen. Zo moet hij in alles leren om voor God te buigen en zich te verloochenen en zijn tijd en gelegenheid afwachten. .

De jonge graaf doet er alles aan om niet te verflauwen in zijn geloofskracht. Toch mist hij op den duur het kinderlijke en blijmoedige vertrouwen van kindse jaren. Hij is bang geworden, niet alleen voor zijn harde gouverneur maar voor de hele sfeer in Wittenberg. Hij kruipt daardoor niet in zijn schulp, maar voelt zich soms gedrongen om iedereen uit te dagen. Hij wil zich niet alleen als student bewijzen, maar ook ervoor uitkomen dat hij een overtuigde piëtist is. Soms doet hij dat door zijn verzen, waarin hij niet naliet op ontactische wijze kritiek te geven op zijn omgeving. 'Ik had,' zo zegt hij, 'de Heiland oprecht lief, maar ik vertrouwde mijzelf niet. Daarom bediende ik mij in mijn verzen die ik zoals het toen de gewoonte aan de universiteiten was, in druk uitgaf, met opzet van die uitdrukkingen die de meeste aanstoot kunnen geven. Ik hoopte daardoor de wereld ongunstig tegen mij te stemmen zodat het mij onmogelijk zou worden om vooruit te komen. Ik dacht dat ik op deze wijze minder verzoeken zou hebben te bestrijden.' Deze uitspraak komt voort uit ongeloof en onvrede met zijn lot. Hij houdt niet van de wetboeken die hij moet leren. Zijn natuurlijke trots wordt steeds meer gebroken en zijn zucht naar prestaties gedood. Niet voor niets verdedigt hij de uitspraak van een Franse filosoof: 'De eigenliefde is de bron van al onze gevoelens.' Deze ontdekking die hij al eerder heeft gedaan brengt hem echter niet verder.

Na vijf jaren studeren verlaat Zinzendorf in de lente van 1719 de universiteit. Hij verlangt nu niet meer naar eer en roem, maar naar iets hogers. Het liefst wil hij dorpspredikant of godsdienstonderwijzer worden. Zijn familie denkt daar anders over. Hij heeft zijn studie, ondanks zijn tegenzin, toch met glans beëindigd en moet zich nu vanwege zijn hoge stand en talenten verder gaan bekwamen. Een positief punt van zijn verblijf in Wittenberg is dat hij daar kennis gemaakt heeft met de lutherse leer van de rechtvaardiging van de goddeloze. Dit leerstuk zal zijn verdere leven het centrale thema van zijn theologie gaan uitmaken. Hij weet zich verbonden aan de landskerk en wil met andere piëtisten de doorwerking van de ware vroomheid helpen bevorderen. Geduldig wacht hij af wat de Heere met hem voor heeft. Hij schrijft dan ook: 'Zo God mij in enig opzicht voor Zijn rijk wil gebruiken, daag ik de gehele wereld uit Hem dit te beletten. Maar indien God het niet vergunt, weet ik evenwel dat Hij mij niet vergeet. Jok voorziet erin om in alles over mijzelf te waken en aan mijn eigen zaligheid te werken.' In deze gestalte keert hij naar het kasteel van zijn grootmoeder terug.

Gebed

Heere God, U bent mijn Wijsheid in alle dingen. Leer mij alles van U te verwachten en U om wijsheid bidden als mij dat ontbreekt. Ik weet niet precies wat ik in Uw Koninkrijk kan doen.

Er is zoveel nood om mij heen. Geef mij bewogenheid met verloren zielen. Geef mij een plaats in Uw kerk, hetzij als dienaar van het Woord of ambtsdrager, als ik daarvoor geschikt mag zijn, of als gewone werker in Uw wijngaard.

Ik weet niet wat Uw plan is met mijn leven. Welke studie moet ik kiezen? Welke baan is voor mij geschikt? Heere God, laat mij naar U luisteren en op U wachten. Ik geef mij over aan Uw beloften, opdat deze voor mij mogen worden opgeklaard. Amen.

Vragen:

1. Welke mogelijkheden heb je met je gaven om in de gemeente, waartoe je behoort, nuttig te mogen zijn? Bid je God om daarmee bezig te zijn?
2. Hoe ga je om met een krampachtig strijden tegen de zonde en tegen je eigen ik? Hoe leg je in dit verband de geestelijke wapenrusting uit waarover in Efeze 6 wordt gesproken?
3. Hoe ga je om met teleurstellingen die op je weg komen?

Het onderscheid van wet en Evangelie

Wat voor de mensen die buiten Christus zijn wet en dwang is dat is voor de zielen die in het bloed van Christus rechtvaardig zijn een vreugde, een belofte en genade. Wanneer zulk een rechtvaardige in de kracht van Christus alles doet wat de weg van de Geest vordert is hij zich dit nauwelijks bewust. Hij doet slechts dat waartoe zijn hart, waarin Jezus leeft, hem drijft en dringt. Een mens onder de wet wordt geboden om heilig te zijn en hij kwelt zich daarmee ten dode. Een kind van God is het gegeven om heilig te zijn (Luk. 1:74, 75) en daarover verblijdt hij zich tot in eeuwigheid. Wat zulke zielen willen dat kunnen zij ook en wat zij kunnen dat willen zij ook doen. Mozes moest bij al de uiterlijke glans van zijn bediening dwang gebruiken en dat wil de Heiland niet doen, hoe armzalig de Zijnen ook zijn mogen.

Gods kind heeft de Heiland lief en wil alle dingen graag doen zoals Hij. De zonde is voor hem als een boze geest; zij is hem tot verdriet. Alles wat hij in Jezus ziet en wat hij zich in de ware zin van Hem kan voorstellen, is zijn lust en vreugde. De wet wordt niet verwaarloosd, maar op die manieris er meer goeds dan onder de wet. Het hart spreekt immers: Kan ik wat goeds doen, dan doe ik dit graag. Niets is voor hem zo hatelijk dan het doen van zonde.

3. 'DIT DEED IK VOOR U! WAT DOET U VOOR MIJ?'

*'k Vrees niet meer zonde, straf of pijn,
Uw dood, Heere, zal mij het leven zijn;
Geef mij dat leven, zielenvriend,
Want Gij hebt het voor mij verdiend.*

Wanneer een mens zo ver aan de dood van Christus denkt, dan is dit voor hem leven en zaligheid. Als dit niet zo is, vindt hij in de dood van Christus zijn oordeel.

Zinzendorf

In de lente van 1719 verlaat Zinzendorf de universiteit van Wittenberg. Het liefst wil hij nu theologie gaan studeren en predikant worden. Maar zijn oom, de voogd, heeft andere plannen. Nu Ludwig rechten gestudeerd heeft, moet hij wat meer van de wereld zien en in het buitenland verder gaan leren. Echter daar zit de jonge graaf niet op te wachten. Hij is bang voor de verzoeken van de wereld en houdt zich liever bezig met de dingen van Gods Koninkrijk. 'Ik wil sterven aan de wereld; waarom zou ik dan zoveel moeite doen om voor haar te leven?' zo vraagt hij zich af. Toch gehoorzaamt hij zijn oom, al heeft hij in zijn hart voorgenomen om geen rechtsgeleerde te worden. Hij weet dat de Heere zijn leven leidt en niet zijn oom en familie. 'Als men er misschien zo op staat om mij naar Frankrijk te zenden om een wereldling van mij te maken, dan verklaar ik dat dit verloren geld zal zijn. God zal in Zijn goedheid het verlangen in mij bevestigen om voor niets of niemand anders te leven dan voor Jezus Christus.' Gods gedachten zijn anders dan de gedachten van hem en van zijn oom. Hij ziet tegen de reis op, maar weet dat zijn Meester hem ook daar kan bewaren. Christus zal hem de weg wijzen die hij gaan moet.

Zijn eerste reisdoel is de Hollandse Republiek. Zijn halfbroer Frederick-Christiaan vergezelt hem naar de lage landen aan de zee. Hij schrijft in zijn dagboek: 'Tijdens de hele reis was mijn ziel boven de aardse dingen opgeheven. De begeerten van mijn hart gingen naar Jezus uit. Met mijn hele hart smeekte ik Zijn zegen over mij en over de anderen af. De eeuwigheid alleen vervulde mijn gedachten.' Onderweg passeren zij Franjfort aan de Main waar Ludwig graag een tijd wil blijven. Het is de stad waar Spener met zoveel zegen gewerkt heeft. Dan komen zij in Düsseldorf aan. Het zijn daar niet de prachtige gebouwen die hem aantrekken. Ook wordt hij niet gefascineerd door de mondaine schilderijen in het museum dat hij bezoekt. Hij blijft staan bij een schilderij waarbij de ontroering zich van hem meester maakt. Hij kijkt naar het indrukwekkende schilderstuk van Dominico Feti dat Jezus met de doornenkroon voorstelt. 'Ecco Homo,' 'Zie de mens.' Daar staat de Heiland voor de wrede Pilatus die Hem voorstelt aan het volk. Als de graaf naar het latijnse onderschrift kijkt: 'Moc feci pro te; quid facis pro me?' verbleekt hij. Deze woorden betekenen: 'Dit deed Ik voor u; wat doet u voor Mij!' Wat moet hij hierop antwoorden? Hij kan niet anders dan zijn Zaligmaker smeken om kracht om voor Hem te lijden. Hij wil zijn hart en leven aan Christus opofferen, hoe het ook gaan zal.

Op zijn negentiende verjaardag komt Zinzendorf in Utrecht aan. Hij volgt enkele maanden colleges in de rechten en medicijnen aan de universiteit en leert ook de Engelse taal. De zondagen brengt hij door in het onderzoek van Gods Woord. Ook leest hij veel in de boeken van Spener en van andere piëtistische schrijvers. Het calvinisme dat hij in Holland tegenkomt is hem tot nu toe onbekend. Hij ontdekt dat de Heere in alle kerken Zijn kinderen heeft. De in zijn ogen strenge gereformeerde theologie kan hem echter niet bekoren, hoewel hij de

Hollandse professoren respecteert. Het bevrijdende lutherse denken van de rechtvaardiging uit genade heeft zijn hart meer in beslag genomen dan dogmatische redeneringen over uitverkiezing en verbond. Hij heeft de schaduwkanten van het piëtisme gezien dat te veel beheerst wordt door allerlei wetmatigheden en deze geest komt hij ook in Utrecht tegen. Het is zijn verlangen om in de vrijheid van Christus te staan en niet onder 'de wettische dienstbaarheid' gebukt te gaan. De mens hoeft volgens de graaf geen zware boetestrijd, vol angst en twijfel, te doorstaan vóórdat hij het Evangelie mag aannemen. Elk bekeringsysteem heeft een subjectieve insteek die tekort doet aan de bijbelse eenvoud. Gelovigen worden beïnvloed door hun eigen kerkelijke traditie die betrekkelijke kanten kent. Zinzendorf wil zich alleen binden aan de Schrift, waaraan hij ook zijn eigen accenten wil toetsen. Hij ontwikkelt zich tot een blijmoedige christen met een sterk oecumenische inslag. Het boeit hem om allerlei karakters te leren kennen. Hij weet het werk van Gods Geest zo te nuanceren dat hij bij allerlei stromingen kinderen van God aantreft die soms heel verschillend geleid zijn.

Zijn adellijke afkomst biedt mogelijkheden om contact te leggen met hooggeplaatste personen. Zo ontmoet hij de stadhouder van Oranje, Willem IV en prinses Maria Louise. Onder de geleerden heeft de ontmoeting met Jacques Basnage vooral veel te zeggen. Deze theoloog en historicus beïnvloedt zijn denken in niet geringe mate. Vanuit Utrecht reist hij naar Gouda, Leiden, Haarlem en Amsterdam. In de laatste plaats bezoekt hij de Armeense kerk waar hij heel andere ceremoniën tegenkomt dan in de Lutherse en Gereformeerde kerken. Zijn dagprogramma is intensief en met zijn gezondheid gaat het wat minder. Op een keer valt hij flauw en bezeert daarbij zijn gezicht. Enkele dagen moet hij rust houden en heeft hij veel pijn. Bij alle mooie dingen die hij ziet en bij de grote personen die hij ontmoet bedenkt hij hoe betrekkelijk alles is. Zijn blik blijft gericht op de eeuwigheid en hij laat zich hiervan niet afleiden door ijdele gesprekken en wereldse vermaken. Hij is bedroefd bij het zien van velen die niet anders schijnen na te jagen dan eer en roem.

'Ik kwam naar Utrecht met de theorie van Wittenberg en de praktijk van Halle... maar hier kreeg ik met Gereformeerden van allerlei slag en met filosofen te doen.' Het scholastieke denken in Utrecht kan hem niet bekoren. Hij wordt moe van alle geredeneer over de godsdienst en begint met enkele vrienden samenkomsten in de kerkenraadskamer van de Janskerk, zoals hij dit gewend is in Halle. De innerlijke vroomheid spreekt hem het meeste aan en hierover wil hij graag met anderen van gedachten wisselen. Zijn hart is vol liefde tot hen die de Zaligmaker liefhebben. In Christus vindt hij het wezenlijke punt van overeenstemming en gemeenschap. In Hem ontmoeten de leden van de Kerk van alle tijden elkaar. Bij alle onderlinge verschillen wil hij zich alleen op de Heiland richten en met hen gemeenschap onderhouden die dezelfde liefde tot Hem belijden. Deze liefde proeft hij als hij bericht krijgt van het sterven van Baron Von Canstein, die zo godvrezend is heengegaan. Hij was de naaste medewerker van Francke en heeft als zodanig veel betekend voor de verdere doorwerking van het piëtisme. Voor hem is de dood geen verschrikking meer en ook voor Zinzendorf niet. De nadruk valt immers op de heerlijkheid van het eeuwige leven dat de gelovigen bij de dood ontvangen. Ter gelegenheid van het heengaan van de baron schrijft hij een gedicht waarin hij zijn gedachten over de dood verwoordt. 'Moge de dood op zich vol verschrikking zijn, voor de vromen heeft zij haar prikkel verloren. Hoe is het mogelijk dat een koning als Hizkia niet huilt van blijdschap als hij de boodschap krijgt dat God hem zal verlossen uit de gevangenis en oproepen voor Zijn troon, maar daartegenover verlangt om nog een poosje het juk te dragen? Mogen de kinderen van God moed scheppen; hoe meer zij de dood onverschrokken in het aangezicht zien, hoe meer zij zullen gewaar worden dat zij hen niet zal schaden. Zij hebben immers Hem in zich Die geen verderving heeft gezien!'

Na Holland is Frankrijk aan de beurt om bezocht te worden. Via Den Haag en Rotterdam gaat hij naar Antwerpen en van daar reist hij in de richting van Parijs waar hij op 27 september aankomt. Het mondaine leven in deze hoofdstad van Frankrijk kan hem niet bekoren. In de rooms-katholieke kerk ontmoet hij oprechte vromen, ook onder de geestelijkheid. Hij kijkt niet naar kerkmuren en ziet erover heen. Bij alle bijgeloof en dwalingen in de roomse kerk, blijken ook hier kinderen van God te zijn. Baron Nicholas de Watteville, een broer van zijn vriend Frederick, brengt hem in aanraking met hoge geestelijken, zoals kardinaal De Noailles. Noailles behoort tot de jansenisten een dissidente stroming in Frankrijk die kritiek heeft op een aantal gebruiken in de roomse kerk en zich vooral voelt aangesproken door het gedachtegoed van Augustinus. De graaf kijkt meer wat hem geestelijke bindt en let niet op de verschillen. Zijn omgaan met de roomse kerk getuigt van weinig onderscheidingsvermogen. Hij kon weten van de vloekspraken van het Concilie van Trente die over de protestanten waren uitgesproken. Zinzendorf heeft veel waardering voor de verdraagzaamheid die hij onder de geestelijken in die kerk aantreft. Ook ontdekt hij verwantschap tussen de roomse mystiek en het Lutherse piëtisme. Later vraagt hij de kardinaal om de Franse vertaling van het bekende boek van de Duitse piëtist Arndt 'Het Ware Christendom' aan hem te mogen opdragen. Dit gaat de geestelijke wat te ver en hij wijst dan ook dit verzoek af, omdat het hier om een protestants boek gaat. Toch blijft de kardinaal minzaam en tolerant en wil hij elke vorm van twistgesprekken vermijden. Deze houding bespeurt de graaf ook bij andere geestelijken. Hij schrijft: 'Zij hebben zich met mij ingedompeld in de grondeloze oceaan van het lijden en de verdiensten van Jezus Christus en van de genade die Hij voor ons heeft verworven. Zo hebben wij een halfjaar met elkaar doorgebracht, met een hart vol van vrede en zonder ooit aan het verschil in geloof te denken.'

Zijn oecumenische gezindheid wordt door deze contacten nog meer gevormd. 'Sinds die tijd heb ik mij erop toegelegd om in elk kerkgenootschap iets goeds te op te sporen, want ik wist dat de Heere onder elk volk de Zijnen heeft.' 'Men vraagt of katholieken of gereformeerden kunnen behouden worden, terwijl een ieder bij zijn eigen godsdienst blijft. Ja, zij kunnen dat en als iemand het tegendeel beweert, dan kun je daar niets mee zeggen, als je niet verder gekomen bent dan je eigen dorp.' Dit wil niet zeggen dat hij zich met het roomse leersysteem kan verenigen, maar ook onder de protestanten treft hij dwalingen aan en heeft hij mensen ontmoet die afkerig staan tegen een leven in gemeenschap met Christus. De onverdraagzaamheid van hen die prat gaan op hun eigen protestantse belijdenis en onbarmhartig over andersdenkenden oordelen, bedroeft hem. Onder Franse rooms-katholieken komt hij geestelijken tegen die niet aan het leibandje van de Paus willen lopen. Deze wil de dissidente Jansenisten en mystieken aanpakken en onderdrukken, maar de vreedzame geestelijken in Frankrijk voelen daar niet voor. Als Zinzendorf hoort hoe men de Jansenisten aanpakt, doet dit hem groot verdriet. Hij schroomt niet om de kardinaal op deze onmenselijke en onchristelijke behandeling te wijzen.

Aan het einde van het jaar 1719 wordt de graaf ernstig ziek. Hij nadert de poorten van de eeuwigheid en denkt dat zijn laatste uur op aarde weldra zal aanbreken. Hij kan niet bidden voor verlenging van zijn leven en richt zich geheel op God met het vertrouwen dat Hij hem in heerlijkheid zal opnemen. 'Maar God Die heeft voorgenomen om hem te bewaren en hem tot zegen in Zijn kerk te gebruiken, zegent de middelen die tot zijn genezing mogen worden aangewend', schrijft Spangenberg in zijn levensbeschrijving. De jonge graaf ziet Gods hand in dit alles en gelooft vast dat de Heere nog werk voor hem heeft. Hij schrijft in zijn dagboek: 'Ik verwachtte niet dat ik het begin van volgend jaar zou zien. Integendeel, ik hoopte in de eeuwige woning te mogen ingaan. Tegelijkertijd dank ik mijn Schepper voor Zijn onnoemelijke weldaden die ik vol eerbied bewonder. Door Hem ben ik bevrijd van de banden

van verdorvenheid waarvan ik de slaaf kon zijn geworden. Ik haat en verafschuw de traagheid waarmee ik zoveel waardevolle uren van de dag heb doorgebracht en ik smeed de Heere Jezus om mij aan Zijn beeld gelijkvormig te maken.' De verzoeken in Frankrijk zijn vele geweest, maar de Heere heeft hem ervoor bewaard om in zonden te vallen en zijn hart te geven aan de genoegens van een wereld zonder God. Veel moet hij strijden tegen de hoogmoed die hem van Christus afhoudt. Lof van mensen is een grote strik waarin ook christenen kunnen vallen. Hij moet bekennen dat hij zich in Parijs in zijn element voelde door zoveel groten der aarde te mogen ontmoeten. Toch wil hij piëtist blijven en de smaadheid dragen die deze 'wereldmijders' vaak moesten ondergaan. Hij acht 'de versmaadheid van Christus meerdere rijkdom te zijn' dan de schatten van Parijs. In deze gesteldheid gaat hij weer naar zijn vaderland terug.

Gebed:

Heere, U doorgrondt mijn hart en kent mijn gedachten. Ik voel mij zo zondig en werelds en kom erachter hoeveel begeerten er nog in mij zijn naar de genoegens van deze aarde. Wat verlang ik weinig naar het eeuwige leven; hoe kleeft mijn ziel aan het stof! Geef mij de kracht en genade om te zoeken de dingen die boven zijn. Doordring mij steeds meer van de ijdelheid van de glans van deze wereld die zoveel zielen naar het verderf sleept. Leer mij steeds meer op Jezus te zien en in Zijn voetstappen te gaan. Geef mij het verlangen om niet alleen voor Hem te leven, maar ook voor Hem te lijden.

Dit vraag ik U in Jezus' Naam. Amen.

Vragen:

1. Hoe ga je om met de verlokkingen die de wereld biedt? Wat is je enige medicijn daartegen?
2. Spreek je ook met vrienden over je eigen zwakheden en vraag je om met hen te bidden om staande te blijven in de strijd?
3. Wat doe je als je op school of op je werk uitgenodigd wordt voor 'dolle avonden'? Kun je daar biddend naar toe gaan?

De zondeval en haar gevolgen

De zondeval is een gebeurtenis die wij niet hoeven te bewijzen. Wij dragen de waarheid daarvan in ons binnenste; de een ziet het bij de ander, zoals hij de dood ook in zijn eigen leden waarneemt. Het is een uitgemaakte zaak dat wij allen verdorven schepselen zijn die elkaar niets hoeven te verwijten. Sinds de val is de menselijke natuur in zichzelf niet vroom maar boos en de ogenschijnlijk meest vrome geest is de gevaarlijkste.

Daar wij zulk een ellendige natuur hebben die de genade en ontferming van God nodig heeft, moet elk mens zijn verstand gebruiken om tot de erkenning te komen dat hij niet is wat hij zijn moest en wat hij ook weer worden zal. Zo zal het gevoel van ellende en het verlangen en de hoop om daar uit te komen, altijd samen gaan. Want bij alle ellende is het toch tot troost dat het niet altijd zo is geweest en niet altijd zo zal blijven.

Hier wil de mens echter zichzelf zo graag helpen en dat maakt hem nog meer ongelukkig. Het begin van de weg van de zaligheid en de eerste schrede daartoe is dat wij weten dat, hoe verstandig wij ook zijn mogen, wij toch niet in staat zullen zijn om door ons verstand een uitweg in onze ellende te vinden. Wij kunnen met ons verstand en met onze kracht helemaal niets, want ons verstand past volstrekt niet bij het Evangelie. Daarom zegt de oude profeet: 'En Ik zal u een nieuw hart geven en zal een nieuwe geest geven in het binnenste van u en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen en zal u een vleses hart gegeven' (Ezech. 36:26). Anders gaat het niet.

4. DE LIEFDE BINDT SAMEN

De zaligheid van de kinderen van God en hun wandel in alle dagen en uren bestaat hierin: Genade voor het hart, omgang met de Man van smarten, gezondheid in het geloof, tedere liefde en verkleefdheid aan Hem en de zekerheid in het hart om alles goeds van Hem te mogen verwachten...

Zinzendorf

In de lente van 1720 verlaat Zinzendorf Parijs en gaat via Zwitserland naar Duitsland. In Bazel ziet hij zijn vrienden weer, de twee broers De Watteville, met wie hij een afspraak gemaakt heeft. Daarna reist hij via Zürich in de richting van Neurenberg in Zuid Duitsland naar het kasteel Oberbirg waar een zuster van zijn vader woont. Hier brengt hij een deel van de zomer door. Zijn familie moet wennen aan zijn manier van leven; hij is geheel gericht op de Heere God en op Zijn dienst. 's Zondags brengt hij uren in gebed en overdenking door. Men probeert hem tot andere gedachten te brengen, wat niet lukt. Hij schrijft: 'Het is mij liever gehaat en veracht te worden vanwege Jezus dan mijzelf geliefd te maken en daardoor verhinderd te zijn om de Heere in eenvoud te dienen.' Hij correspondeert regelmatig met geestelijken in Frankrijk en bemoedigt hen om te volharden in het geloof: 'Betrouwt op Hem Die gekomen is om de werken van de duivel te verbreken.' De geestelijke nood van het rooms-katholieke land is hem op het hart gebonden. Hij verlangt naar de doorwerking van de Geest in alle landen.

Na Oberbirg verlaten te hebben bezoekt hij het kasteel Castell waar een andere tante woont. Hier wil hij een week blijven, maar door een koortsziekte getroffen wordt dit enkele maanden later. Tijdens dit gedwongen verblijf leert hij de dochter van zijn tante, zijn nicht Theodora, kennen. Hij wordt verliefd op haar en daarbij getroffen door haar vroomheid besluit hij haar ten huwelijk vragen. De tante keurt het huwelijksaanzoek goed, maar haar dochter beantwoordt zijn liefde niet. Zij geeft aan dat, als het Gods wil is dat zij met elkaar zullen trouwen, Hij haar de nodige liefde voor hem wel zal geven. Zij geeft hem haar portret mee en vraagt hem nog eens terug te komen. Vol moed gaat de jonge graaf opnieuw naar Castell, maar onderweg krijgt hij een ongeluk. Bij het oversteken van een rivier die door het smeltwater van de bergen buiten de oevers is getreden, verliest hij bijna het leven. Hij vertelt zijn vriend, de graaf van Reuss wat hem is overkomen en hoe wonderlijk de Heere zijn leven heeft gespaard. Van de schrik bekomen brengt hij enige tijd bij hem in Ebersdorf door. Tijdens gesprekken met zijn vriend die pas meerderjarig geworden is en evenals Ludwig een levensgezellin zoekt, valt de naam van Theodora. De moeder van de graaf hoort hiervan en zegt dat zij ook voor haar zoon een goede kandidaat zou zijn, ware het niet dat Zinzendorf haar al gevraagd heeft. Deze ziet in zijn plotselinge bezoek aan zijn vriend Gods hand en besluit daarom niet langer naar de hand van Theodora te dingen. Zodoende loopt alles anders dan hij heeft gedacht. Zijn vriend wil eerst niet van zijn voorstel horen en wijst erop dat zijn nicht niet voor hem bestemd is.. Hoe kan Ludwig zo snel van gedachten veranderen en zijn verliefdheid van zich afschuiven?

De reden die Ludwig opgeeft om Theodora niet te trouwen komt niet zo sterk over. 'Als Theodora met mijn hartsvriend in het huwelijk treedt, zal zij daardoor tegen de ijdelheden van de wereld worden beschermd... Hij is een betere partij dan ik; hij is een graaf in functie terwijl ik hier een pelgrim, een arme dienaar van Jezus Christus ben. Hij zal in haar een echtgenoot vinden die door Gods genade gezind is zich aan de Heere toe te wijden en daar heeft hij behoefte aan. Wat mij betreft, ik zal niet trouwen, tenzij God op een andere wijze in

mijn behoefte voorziet. Toch houd ik van Theodora en ben ik aan haar gehecht...’ De gedachte dat hij haar moet laten gaan, is hem onverdraaglijk. Maar zijn beslissing staat vast en hij voegt de daad bij het woord. Hij gaat met de graaf van Reuss naar Castell en bemiddelt bij zijn tante voor hem. Deze vindt de nieuwe kandidaat een betere partij, wat met zijn positie als graaf te maken heeft. Niet lang daarna vindt de huwelijksplechtigheid plaats. Zinzendorf doet daarbij een hartstochtelijk gebed waardoor de aanwezigen tot tranen toe bewogen worden. Hij heeft voor dit feest een cantate geschreven die nu wordt opgevoerd. Ook leest hij een preek van Francke voor om op deze wijze het huwelijksfeest een christelijk karakter te geven.

Zinzendorf blijft enige tijd op het kasteel van het kersverse echtpaar in Ebersdorf. Hij beraadt zich biddend over zijn toekomst. Zijn niet te stuiten verlangen is nog steeds gericht op een plaats in Gods Koninkrijk. Hij weet dat zijn grootmoeder, tante en moeder hier niet van willen weten. Zijn hart wordt getrokken naar Halle om met Francke te spreken over wat hem ten diepste bezighoudt. Deze stelt hem in het bijzijn van anderen voor om bij hem te blijven en hem te helpen in zijn taak. De graaf vraagt de leider van de piëtisten om zijn familie tot andere gedachten te bewegen en hem af te staan voor de dienst van God. Als deze pogingen geen succes hebben, bewilligt de graaf zonder morren in de wil van zijn familie. Hij begrijpt Gods weg hierin niet, maar wacht geduldig Zijn tijd af. Ook in Ebersdorf heeft de Heere werk voor hem. Hier is een huisgemeente waar hij zijn gaven kwijt kan. Hij ziet het als zijn taak om de gelovigen bij elkaar te brengen en hen te bemoedigen in de geestelijke strijd en aan te zetten tot een diepere gemeenschap met Christus. Veel gesprekken heeft hij met een zuster van zijn vriend, Benigna, die hij leert kennen als een toonbeeld van godsvreze. Hij brengt uren met haar door om ontdekkingen in het geestelijke leven met elkaar te delen. De Heiland is het Voorwerp van zijn liefde en toewijding. Hem wil hij dieper leren kennen en Zijn Woord is voor hem een dagelijkse bron van leven en licht. In die tijd geeft hij in dichtvorm uitdrukking aan zijn diepe gevoelens en schrijft hij een prachtig lied. Het laatste couplet daarvan geeft precies aan wat hem ten diepste beweegt:

O, Woord van God, Gij eeuwig Licht,
Gij glans des Konings aller eren,
O, Liefde die de hemel breekt,
Om bij mij zondaar in te keren!
Ik zie het niet; maar met heel mijn hart
Wil ‘k vast op Uw genade bouwen;
Al kan mijn oog U niet aanschouwen,
Ik heb U lief in vreugd en smart.

De liefde tot Christus is hem meer waard dan de liefde van de vrouwen. Al moet hij zijn hele leven alleen verder gaan, als hij zijn Heiland maar niet verliest. Met Benigna heeft hij een goed contact, evenals met haar zuster Erdmuth Dorothea die net zo oud is als hij. Met Erdmuth raakt hij bevriend, maar van beide kanten is er geen sprake van verliefdheid. Hij wil met haar corresponderen, maar dan alleen om een geestelijke band te onderhouden. Het gaat hem ten diepste om de wil van God en deze dwingt hem om eigen wil te kruisigen en te verloochenen. Concrete plannen heeft hij nu niet, zodat er voor hem geen andere mogelijkheid overblijft om Gods tijd af te wachten. Hij schrijft in die tijd aan zijn tante Henriëtte: ‘Mijn plan voor de toekomst komt in het kort hierop neer: Ik stel voorop dat mijn hart is afgekeerd van alles wat hoog is in deze wereld, of van het op de voorgrond treden, of van geruchtmakende dingen. Vanuit de natuur of door genade – ik kan het zelf niet precies

onderscheiden, maar ik geloof eigenlijk door beide – ben ik steeds meer geneigd tot een tevreden en rustig leven, in de stilte, onopgemerkt en door de wereld gering geacht.’

Op 26 mei 1721 wordt de graaf meerderjarig. Even daarvoor is hij naar Berlijn gereisd om zijn moeder te bezoeken. Hij beschouwt dit bezoek als het einde van zijn buitenlandse reis. Veel ontmoetingen heeft hij gehad, veel mensenkennis daarbij opgedaan. De pracht en praal van Frankrijk heeft indruk gemaakt, maar door dit alles heen heeft hij de betrekkelijkheid van alles op aarde leren inzien. Na een lange afwezigheid komt hij op het slot Grosshennersdorf terug waar zijn grootmoeder hem in alle liefde begroet. De sfeer van de piëtistische vroomheid spreekt hem hier aan. Hier voelt hij zich thuis en hier kan hij zonder afgeleid te worden zijn Meester dienen. Maar zijn grootmoeder en oom hebben toch wel wat anders met hem voor. Hij moet in Dresden in staatsdienst treden en krijgt een functie aangeboden aan de ‘hof- en justitieraad’ van het hof van de keurvorst van Saksen. Een glansrijke carrière is hier voor hem weggelegd. Maar hij geeft de kanselier te kennen niet gesteld te zijn op promotie en opklimming in rang en salaris. Hij moet zich bezig houden met het bijleggen van geschillen tussen pachters en landheren. Deze baan ligt wel in het verlengde van zijn studie in de rechten, maar de nieuwe taak heeft zijn hart niet. Vijf jaar lang doet hij dit werk tegen zijn wil in. Naast zijn werk zoekt hij gelegenheid om met mensen te spreken over hun eeuwige belangen. Hij bestraft zonden die hij om zich heen ziet, wat niet altijd in dank wordt afgenomen. In zijn vrije uren zoekt hij de gemeenschap van de vromen in gezelschappen. Hier is hij in zijn element. Hier kan hij zijn woorden kwijt en blijk geven van zijn vurige liefde tot de Heiland. De woorden van Paulus zijn steeds in zijn gedachten: ‘Want gij ziet uw roeping, broeders, dat gij niet vele wijzen zijt naar het vlees, niet vele machtigen, niet vele edelen.’ Zinzendorf wil zich voegen bij het ‘dwaze der wereld’ en ‘het zwakke’ dat God heeft uitverkoren.

Op het slot van zijn grootmoeder komen regelmatig brieven binnen van Erdmuth Dorothea, de zus van zijn vriend uit Ebersdorf. Zo leest hij op een dag: ‘Ik wens van harte dat deze brief u in welstand mag aantreffen, vooral in de ware blijdschap van uw ziel in God, want buiten Hem is er geen vreugde. Wat de wereld plezier noemt, is de kinderen van God een gruwel en zij walgen daarvan.’ Het leven met Christus is meer waard dan alle schatten van beneden. De strijd zal eenmaal overgaan in de eeuwige rust. ‘Hoe heerlijk zal het dan zijn. Dit geldt niet alleen voor het eeuwige leven, wanneer het Lam, midden op de troon gezeten, hen weiden zal en God alle tranen van hun ogen zal afwissen... maar dit geldt ook nu in dit leven. Hoe liefelijk verkwikt Hij hen hier niet steeds door de heerlijke tegenwoordigheid van de trouwe Herder die hen in Zijn armen neemt, vriendelijk tot hen spreekt en hen, wanneer zij biddend en dorstend tot de Bron van levend water komen, die zo heerlijk laaft, dat zij van liefde en vreugde als dronken worden.’ Deze taal spreekt hem aan! Hier is een vrouw aan het woord die vol liefde is van haar Heiland en Verlosser. Maar bij dit alles wordt ook een vlam in haar binnenste ontstoken voor de jonge graaf met wie zij correspondeert. En in het hart van Ludwig begint iets te branden van genegenheid tot haar. Steeds meer verdiept zich een innige relatie tussen beiden die zij op den duur niet voor zichzelf kunnen houden. De graaf vraagt haar tot vrouw, maar zijn moeder en grootmoeder gooien opnieuw roet in het eten. Zij vinden Erdmuth naar hun maatstaf te ‘arm’ voor hem, terwijl Zinzendorf nota bene zelf niet rijk is! Hoe zal dit aflopen?

De graaf laat zijn nieuwe liefde niet zomaar schieten. Hij is ervan overtuigd dat Erdmuth voor hem bestemd is en probeert zijn familie ervan te overtuigen dat de stap om haar te trouwen voor zijn verdere leven van betekenis is. Uiteindelijk geven zijn moeder en grootmoeder toe en kan hij naar Ebersdorf om zijn bruid ten huwelijk te vragen. Hij schrijft de

veelbetekenende woorden: 'Ik heb je lief met heel mijn hart en uit het diepst van mijn ziel, maar de Heere Jezus heb ik oneindig meer lief...' De weg is nu gebaad tot de huwelijksvoltrekking die op 7 september 1722, drie weken na de ondertrouw, plaats vindt. Het huwelijk met de gravin van Reuss wordt op het slot in Ebersdorf ingezegend. Het bruidspaar is bereid om in Gods Koninkrijk te werken, als de Heere hen daartoe zal roepen. De graaf zet al zijn goederen op naam van zijn vrouw, waarmee hij aangeeft dat hij zich van alles los wil maken als zijn Zender hem tot een hogere taak zal roepen. Het echtpaar gaat na de huwelijksplechtigheid naar hun nieuwe woning in Dresden. Intussen is er meer gebeurd dat voor het verdere leven van het jonge echtpaar grote gevolgen zal hebben.

Gebed:

Vader in de hemel, ik dank U voor Uw onuitsprekelijke liefde dat U Uw Zoon voor mij gegeven heb tot een verzoening van al mijn zonden. Uw liefde is groter dan die mensen kunnen geven. Geef mij de kracht om door genade U de eerste plaats te geven in mijn leven. Geef ook dat ik Uw liefde mag uitstralen naar allen die mij lief zijn. Moge ik hen ook tot een hand en voet zijn en leer mij de relatie met hen te onderhouden, zoals U dit in Uw Woord vraagt. Amen.

Vragen:

1. Hoe weet je of Gods gunst rust op je beslissing om bij voorbeeld een huwelijk aan te gaan?
2. Hoe ga je om met seksuele verleidingen die op je af komen? Hoe kun je je hiertegen wapenen?
3. Kun je Gods zegen verwachten wanneer je verkering hebt met een ongelovige?

De menswording van Christus

Het is een voornaam stuk van de zaligmakende leer en een kennis die volstrekt nodig is om zalig te worden, dat er een Middelaar is tussen God en de mensen. Deze Middelaar heeft in Zich alle Majesteit, Macht en Algenoegzaamheid van de Godheid en tegelijkertijd heeft Hij alle nederigheid, armoede en zwakheid van de mens in zich. Deze twee naturen van Christus zijn onverdeeld en onvermengd. De Majesteit die de Heiland vóór de grondlegging van de wereld heeft gehad, moeten we onderscheiden van de vernedering die Hij uit liefde op Zich heeft genomen. Het is echter dezelfde Jezus Christus, één Persoon, één Christus.

Dit is een Goddelijke waarheid. Wij geloven deze en zij maakt ons zalig. Over de manier hoe dit zijn zal, zullen we ons verblijden als wij Hem zien. Hier zeggen wij tot Zijn godheid en mensheid: Amen! Dit kan niemand verstaan dan aan wie het de Zoon des mensen openbaart.

Zo lang een mens de geschiedenis van de menswording en geboorte en die van het lijden en sterven van Christus uit gewoonte betracht en het hem niet veel anders is dan een geestelijke roman, die hij van jaar tot jaar leest en bezingt en die hij evenals andere geschiedenissen hoort voordragen, zo doet hij dit met de grote massa. Hij gelooft in de historie daarvan en is daarmee tevreden.

Wanneer wij bedenken dat de levende God en Schepper van alle dingen mens geworden is. zoals wij zijn, zo is het niet mogelijk om onze mensheid, onze ziel en al onze leden anders dan met diepe eerbied als een huis van God, als een afdruk van de persoon van Jezus Christus aan te zien.

Onze gehele zaligheid in het leven bestaat in de bestendige herinnering aan de verdiensten van Zijn lijden en sterven...

5. FILADELFIA: DE VERDRUKTEN BIJEENVERGADEREN

De vertrouwelijke omgang met de Heiland maakt ons ook trouw tegenover onze broeders en dan willen we steeds meer met hen in liefde verbonden worden.

Zinzendorf

Dresden is de nieuwe woonplaats van het pas getrouwde paar geworden. Hier werkte de graaf al vóór zijn huwelijk. Zijn familie heeft hem gedwongen om een functie aan het hof van de keurvorst te aanvaarden. Al vindt hij dat zijn roeping gericht is op pastorale zorg aan verloren schapen en gemeenschap met de gelovigen, gehoorzaamt hij. Hij schrijft: 'Ik treed dus in dienst van de staat, omdat mijn bloedverwanten van mening zijn dit te moeten gebieden. Dit noem ik de roeping tot gehoorzaamheid. Heb ik eerst tegenstand geboden, dan was dit niet uit hoogmoed of eigenzinnigheid, maar om verschillende redenen. Ik twijfel niet of God, Die mij tegen mijn zin naar Dresden zendt, mij daar rijk zal zegenen. Maar al begrijp ik dan weinig van de Goddelijke leiding, dan kan ik toch onmogelijk ontkennen dat Hij mij heeft voorbestemd om een werker te worden van de kerk van de broederlijke liefde.' Letterlijk staat er: 'in de kerk van Filadelfia (broederlijke liefde).' Hoe zijn Zender deze belofte zal vervullen, weet hij niet. Er klinkt iets profetisch in deze woorden door.

Zijn huis staat open voor hen die met geestelijke vragen lopen en onderwijs willen ontvangen. Hij ziet de grote geestelijke nood om hem heen. Daar wil hij wat aan doen. Hij houdt samenkomsten in zijn woning om Gods kinderen te bemoedigen en zoekende zielen te begeleiden. Zijn superieuren houden hem niet tegen en zelfs de kerken tonen zich verdraagzaam. Velen maken gebruik van de zondagse samenkomsten in zijn huis die van drie tot zeven uur duren. Gods Woord staat in het middelpunt en er is gelegenheid tot samenspraak. Niemand wil de graaf buitensluiten, omdat hij gelooft in het woord van zijn Heiland: 'De armen wordt het Evangelie verkondigd.' Hij wil de voeten wassen, zelfs van hen die er zonderlinge denkbeelden op na houden. Ten diepste gaat het hem over de eenheid van de gelovigen, ook van hen die afgedwaald zijn. Hij wil hen opscherpen in de liefde en in de waarheid die in Jezus is. De dwalenden probeert hij terecht te wijzen en de halsstarrigen vermaant hij tot nederigheid. Het gaat hem om de gemeenschap der heiligen. 'Ik probeerde zoveel mogelijk de kinderen van God bijeen te brengen.' Hij ziet hoe de verstrooide schapen in de kerk vaak geen onderdak krijgen. Het voedsel van het Evangelie van Christus wordt hen onthouden. Het gaat meer om de leer dan om het leven. Een herleving is nodig; de Geest moet de dorre beenderen aanraken. De kerk die zo diep vervallen is, moet weer herrijzen uit het stof. Hij beschouwt het niet als zijn taak om theologen en predikanten aan te spreken om hen te manen tot betere herderlijke zorg, maar hij gaat rechtstreeks naar de schapen toe om hen voedsel aan te reiken. Daarbij beseft hij wel dat hij zich op gevaarlijke grond begeeft. Zal men hem niet als een scheurmaker beschouwen, omdat hij het kerkelijke instituut niet in alles wil steunen? Maar behoort de kerk als instituut zich niet te onderwerpen aan het gezag van de grote Opperherder, Die wil dat Zijn schapen gevoed worden?

Al enige tijd denkt hij erover na hoe hij zijn begeerte naar het verzamelen van de 'bedroefden om der bijeenkomst wil' handen en voeten kan geven. Zijn de samenkomsten bij hem thuis daarvoor voldoende? Hij wil geen eigen kerk stichten, maar wel verlangt hij ernaar om middelen te zoeken waardoor de gemeenschap der heiligen kan worden bevorderd. Hij ziet hoe velen, vooral buiten Dresden, als schapen zonder herder zijn. Hoeveel gelovigen zijn van huis en haard verdreven, omdat zij in hun eigen omgeving niet kunnen leven naar Gods wil.

Er zijn landen waar verdrukking heerst, zoals in het nabijgelegen Bohemen. In Salzburg in het roomse Oostenrijk worden gelovigen bloedig vervolgd en zijn velen naar andere landen gevlucht. Hoe moeten deze voortvluchtigen van Christus worden opgevangen? De graaf ziet het als zijn taak om 'getrouw de zorg op zich te nemen voor hen voor wie Christus Zijn bloed heeft vergoten en in het bijzonder hen te verzamelen en te beschermen die onderdrukt en vervolgd worden', zo merkt Spangenberg op. Zij hebben een tehuis nodig waar rust en vrede heerst. Zij hebben behoefte aan een toevluchtsoord waar liefde woont en waar Zijn Naam in vrijheid kan worden gediend en groot gemaakt.

Zijn grootmoeder heeft een landgoed in de buurt van haar kasteel in Berthelsdorf, een dorpje ten oosten van Dresden, ook gelegen in het keurvorstendom Saksen. Het landhuis is al meer dan twee eeuwen onbewoond, zodat een nieuw gebouw moet worden. De graaf heeft, vóórdat hij in het huwelijk is getreden, het landgoed gekocht en nadat het nieuwe onderkomen klaar is, geeft hij dit de naam van 'Bethel', huis van God. Boven de deur laat hij het volgende opschrift aanbrengen:

Als gasten verblijven wij hier alleen
En zo is dit huis beperkt en eenvoudig.
'Keert gijlieden weder tot de sterkte, gij gevangenen van hoop' (Zach. 9:12)
We hebben een beter huis hierboven,
En daar zullen we onze vurigste liefde op richten

Direct na de koop van Berthelsdorf komt de Lutherse kerk daar zonder predikant. De graaf benoemt Rothe tot nieuwe herder en leraar. Hij kent hem uit de tijd dat hij in Hennersdorf was en ziet in hem een dienaar van God die het Evangelie op bijbelse wijze verkondigt. Rothe aanvaardt het beroep en wordt in Leipzig in zijn ambt bevestigd. Bij deze gelegenheid spreekt zijn bevestiger de volgende profetische woorden uit: 'God zal een licht plaatsen op deze heuvelen en deze zullen het gehele land verlichten. Daarvan ben ik door een levend geloof verzekerd.' Het is zijn bedoeling om zich met zijn vrouw niet alleen te richten op het geestelijke welzijn van de dorpingen, maar om een toevlucht te bieden aan vluchtelingen die vanwege hun geloof ontheemd zijn.

Voorlopig blijft de graaf in Dresden wonen omdat hij daar zijn werkkring heeft. In zijn achterhoofd bewaart hij het plan om definitief naar Berthelsdorf te verhuizen. Hij wil echter voor alles Gods tijd afwachten. Nog vóór zijn huwelijk heeft hij een wonderlijke ontmoeting met Christiaan David. Deze is timmerman van beroep en afkomstig van Senftleben in Moravië, een streek gelegen in Bohemen. Hij behoort tot de zogenaamde Broedergemeente of de Moravische Broeders. Dit zijn oorspronkelijk volgelingen van Johannes Hus, die in 1415 als ketter is verbrand. Vanaf die tijd worden de Moraviërs bloedig vervolgd en verjaagd. Een deel van hen is naar Polen gevlucht, maar ook daar vindt de roomse inquisitie hen. Hun leider Comenius wijkt uit naar de Hollandse Republiek en laat zijn kudde herderloos achter. Vreselijke ontberingen moeten de Broeders ondergaan. Christiaan David verzamelt een aantal van hen en besluit in het zuidoostelijke deel van Saksen, in Opper Lausitz bij de Tjechische grens asiel aan te vragen. Dit is het gebied waar Berthelsdorf zich bevindt. De protestantse keurvorst van Saksen zet hen niet uit zijn gebied, maar het is de vraag waar zij zich dan wel kunnen vestigen. David, die een wonderlijk leven achter de rug heeft en afkomstig is uit een rooms-katholiek gezin, kan vertellen hoe Gods genade in zijn leven gekomen is en hoe hij van de duisternis van de zonde is overgegaan in het licht van Gods genade. Hij ontmoet graaf Zinzendorf in Schweinitz en vertelt hem uitvoerig wat hij heeft meegemaakt. Na dit gesprek gaat hij naar Moravië terug om zijn achtergebleven broeders te vertellen dat Zinzendorf zich

over hen wil ontfermen. Sommigen van hen hadden al besloten om naar Hongarije te gaan, maar zien van dit voornemen af nu zij horen hoe de Duitse graaf hen genegen is en zich over hen wil ontfermen. Zo reist een kleine groep Moravische Broeders naar Lausitz om daar te gaan wonen.

Het is 17 juni 1722 als de vluchtelingen in de buurt van Berthelsdorf gekomen zijn. Rothe, de nieuwe predikant in Berthelsdorf hoort van de aankomst van de Moravische vluchtelingen en informeert de graaf over hun bedoeling. Zij smeken om hen te beschermen en hen toe te laten. David Christiaan heft, als door een ingeving gedreven, zijn bijl op en laat de slagen vallen op een boom die op het landgoed van de graaf op korte afstand van het dorp staat. Het is een dorre en droge plaats waarop hij staat, maar de bossen rondom brengen enige sfeer. De vrouw van Neisser, één van de medebroeder van David, roep uit: 'Waar zullen wij brood vinden in deze wildernis?' Hierop antwoordt een ander: 'Indien gij gelooft, zo zult gij de heerlijkheid van God zien.' Zij zijn ervan overtuigd dat hier de plaats van hun woning zal zijn. Christiaan David doet een ernstig gebed en betuigt met een eed: 'Op deze plaats zal voor hen het eerste huis gebouwd worden.' Hij kerft in de stam van de bomen die voor dit doel moeten worden geveld en als hij de bijlslagen laat horen, roept hij uit: 'Zelfs vindt de mus een huis en de zwaluw een nest voor zich.' De graaf heeft een andere plek voor hen uitgezocht, maar hij ziet hiervan af en geeft hen toestemming om op zijn landgoed een nederzetting te bouwen. Zo verrijst hun eerste huis in de wildernis.

Herrnhut is de naam van de nieuwe nederzetting; deze betekent: 'Onder de hoede des Heeren.' De eerste boom die geveld wordt staat aan de voet van een heuvel, de Hutberg die een bijzondere betekenis zal krijgen. Hier zullen de verdreven schapen een hut vinden, een schuilplaats die getuigt van de bescherming van hun Heiland. Deze plaats is voor hen bereid, maar het bouwen en bewaren ervan zal niet zonder strijd zijn. De eerste tijd dat zij hier wonen is zwaar. Er is gebrek aan water en aan voedsel. Kinderen worden ziek en de omgeving toont weinig medelijden met hen. De burens van broeder David denken dat hun huis niet lang zal blijven staan. Maar het geloof van de timmerman en zijn metgezellen overwint. Zij geloven vast dat de Heere hun deze plaats heeft bereid. De graaf is nog druk met de voorbereidingen op zijn huwelijk en met zijn nieuwe baan bezig. In december van dit jaar, op weg van Strahwald naar Hennersdorf, ziet hij tussen de bomen licht branden. Hij verneemt dat de Moraviërs hier hun eerste huis hebben gebouwd. Hij stopt zijn rijtuig en gaat het huis binnen. De ontmoeting is hartelijk. De graaf valt op de knieën en beveelt de vervolgte broeders in een vurig gebed de Heere aan. Nu kunnen meer huizen worden gebouwd. De eerste emigranten hebben zich in Herrnhut gevestigd en zullen spoedig meer worden.

Heitz die uit Zürich komt, wordt door de graaf aangesteld om aan de groep leiding te geven. Hij heeft de naam van het nieuwe dorpje verzonnen en schrijft aan zijn meester: 'Moge God geven dat aan de voet van deze berg, de Berg der hoede genoemd, een stad wordt gebouwd die zich niet alleen steeds mag stellen onder de hoede des Heeren, maar waarvan de bewoners op de hoede (de wacht) van de Heere zullen zijn en niet zullen zwijgen dag noch nacht.' In oktober wordt het huis aan de Heere opgedragen met een preek van Heitz over Jesaja 62:6 en 7: 'O Jeruzalem! Ik heb wachters op uw muren besteld.' De leider wil zich onderwerpen aan de tucht van de kerk van Rothe in Berthelsdorf. Het is niet zijn bedoeling om een nieuwe gemeente te stichten. De Moraviërs willen de vrede van Jeruzalem te bevorderen en wachten zich voor scheuring en verdeeldheid. Het is voor Heitz een bijzonder voorrecht dat hij de assistent van de dorpspredikant mag worden. Hij stelt zich bescheiden op, ook omdat hij geen scholing heeft ontvangen. Wel wil hij met alle liefde de nieuwe kudde dienen. 'Ik hoop door

de genade van de Zaligmaker hierin altijd getrouw te zijn en noch een sektariër noch een scheurmaker te wezen...'

Zinzendorf ziet in deze gebeurtenissen duidelijk Gods hand. Dit zal het begin zijn van een kudde die zelfs buiten de 'muren van Jeruzalem' zal uitgroeien. Hij denkt aan het ideaal dat Spener en Francke voor ogen hebben gehad. Zij wilden kleine gezelschappen in de grote kerk vormen, om de kerk als geheel te kunnen dienen. God zal grote dingen gaan doen in het land van de graaf.

Gebed:

Trouwe God en Vader van Uw gemeente. Dank U wel dat U beloofd hebt Uw gemeente nooit in de steek te laten. Uw kudde wordt wel omsingeld en bestookt door vijanden, maar U bewaart uw volk in het midden van vele gevaren. Ik bid U om in de kracht van dit geloof te blijven staan. Geef mij de genade om de vrede onder de broeders van hetzelfde huis te bevorderen. Ik bid u om nuttig te mogen zijn in mijn eigen gemeente en uw volk daar te mogen dienen. Ik bid U om de vrede van Jeruzalem. Leer mij nederig te zijn en een dienende houding te tonen. Wilt u zijn met hen die U over de kudde gesteld hebt? Mogen zij als echte dienaren van Christus het goede voor de gemeente bedoelen.
Amen.

Vragen:

1. Op welke manieren kun je de eenheid onder Gods kinderen bevorderen?
2. Hoe ga je om met verdeeldheid in de gemeente? Welke houding neem je aan tegenover hen die in jouw ogen daarvan de oorzaak zijn?
3. Heeft de Heere een bedoeling met verdeeldheid en onmin in de kerk toe te laten? Noem een tekst waarin naar voren komt dat er scheuringen 'moeten zijn'?

Het overdenken van de dood van Jezus Christus

Sinds Hij alles met Zijn bloed heeft verworven durft iedere gelovige te zeggen: 'dat een ziel nu zeker kan weten waarom hij op de wereld is; dat een mens vrij kan worden van de dienst der zonde en niemand vanwege zijn verdorvenheid hoeft te sterven; dat een ieder uit zijn verderf kan verlost worden en dat alles wat tot het heil van hen die nabij of verre zijn behoort, in tijd en eeuwigheid voortvloeit uit het bloed van Jezus. Sinds die tijd is het geen wonder dat wij ons zo zeer verblijden dat wij alle schatten van het heil in Zijn wonden vinden.

Opdat niemand die eenmaal een blik op de wonden van Christus geslagen heeft onverschillig zou worden tegenover Zijn lijden, mogen wij onze ellende nooit uit het oog verliezen. Al hebben we ons gemoed op Zijn verdiensten en op Zijn liefde geworpen en zo op Hem gericht mogen blijven, durven we nooit vergeten wie wij waren en dat wij alleen door Zijn bloed rechtvaardig zijn.

De volmaakten in de hemel hebben geen andere tekst voor hun liederen dan wij: 'Lof, prijs en eer zij het Lam dat geslacht is'; 'Gij zijt geslacht en hebt ons Gode gekocht met Uw bloed.'

6. VRIENDEN IN HET GELOOF

Wanneer we zien dat de Vader Zijn enige Zoon overgeeft om te sterven en Zijn bloed te storten... wordt daardoor de bloedvriendschap die tussen alle kinderen van God zijn moet, opgewekt.

Zinzendorf

Graaf Zinzendorf is ervan overtuigd dat de gebeurtenissen in Berthelsdorf en Herrnhut niet op zichzelf staan. Hij gelooft dat de Heere grote dingen doen zal en daarvoor mannen en vrouwen gaan gebruiken. Hij zendt hen naar deze plaatsen om de graaf terzijde te staan bij zijn grote taak. Christiaan David en Rothe en Heitz behoren tot de eerste groep leiders die spoedig door anderen zullen worden gevolgd. Onder hen is Friedrich de Watteville, een studievriend uit de tijd in Halle. Friedrich heeft ook enige tijd in Parijs doorgebracht, maar daar weinig laten zien van wat hij van Francke in Halle geleerd heeft. Hij heeft zich daar vergaapt aan wat de wereld te bieden heeft. Veel geld heeft hij verloren aan de wisselhandel en filosofische redeneringen hebben zijn eenvoudige geloof verdrongen. Nu weet hij niet hoe dat hij uit de strikken van de grootsheid van de wereld kan loskomen. Hoog kijkt hij op naar zijn oude vriend als hij ziet hoe dat deze volhardt in geloof en in godsvrucht. Hoe verlangt hij ernaar om terug te keren naar de eenvoud die in Jezus is. Hij besluit in de kring van zijn vriend te blijven en komt in aanraking met Gods kinderen in Hennersdorf en Berthelsdorf. Het kasteel van de grootmoeder van Zinzendorf ligt niet ver bij Berthelsdorf vandaan. Gesprekken met de graaf en met Rothe maken indruk. Zij getuigen van het heil dat in Christus is en van de noodzaak om zich geheel aan Hem over te geven. Daar zit het bij Watteville op vast; hij wil de wereld niet helemaal loslaten. De graaf laat hem vrij om zelf tot inkeer te komen. Hij wil zijn bekering niet forceren, maar moedigt hem in het heetst van de strijd wel aan. Friedrich gaat aan de studie en neemt tijd voor bezinning. In zijn hart woedt een hevige strijd om van zijn dubbelhartig leven af te komen.

Een maand lang verkeert Friedrich in het gezelschap van de vromen rondom Zinzendorf. Op een avond is hij heel bedroefd en ten einde raad. De graaf die dit opmerkt laat hem bij zich komen en ondervraagt hem naar zijn zielentoestand. Friedrich belijdt dat hij erg in de war is en zich diep ongelukkig voelt. ‘Wat heb je voor een godsbeeld?’ vraagt zijn vriend hem op de man af. Dan somt hij enkele eigenschappen van God op, maar hij denkt er niet aan om over Zijn liefde te spreken. Hij ziet God als een grimmige Rechter en niet als een barmhartige en liefdevolle Vader in Zijn Zoon, Jezus Christus. De graaf houdt hem Gods liefde voor, waarop zijn vriend op de knieën neervalt en Zijn Naam aanroept. Hij geeft zich over aan Gods liefde en genade en dadelijk gaat het licht in zijn ziel op. Het duurt nog een tijd voordat de nevels helemaal zijn opgeklaard en hij zich verzekerd mag weten van zijn kinschap. Nog meer dan voorheen worden beide vrienden aan elkaar verbonden. Watteville zal één van de steunpilaren worden van de Broedergemeente die in Herrnhut steeds meer vorm krijgt.

Watteville, Rothe en Schäfer gaan een driemanschap vormen dat Zinzendorf met raad en daad terzijde staat. Schäfer komt uit Görlitz en is door Rothe tot de gemeenschap gebracht. Hij is een dienaar van het Evangelie die veel heeft moeten lijden. Ook Christiaan David heeft onder zijn prediking zegen gehad. Door zijn toedoen is de timmerman op het landgoed van de graaf gekomen. De vier vrienden komen regelmatig bij elkaar om zich in afhankelijkheid van Gods leiding te beraden over verdere stappen. De graaf houdt zich hierbij het ideaal van Spener voor ogen om als gemeenschap van gelovigen het welzijn van de kerk te zoeken. Zijn gezelschappen zijn uitgegroeid tot een kerk in de kerk, niet alleen in Duitsland maar ook in

andere landen. De beweging van het piëtisme heeft vooral een uitstraling naar Silezië, gelegen ten oosten van Saksen, waar in de jaren van 1720 een opwekking is begonnen. Velen komen tot geloof of tot heilszekerheid. Ook in Salzburg en Oostenrijk ontstaan vernieuwingsbewegingen waarbij velen tot geestelijke doorbraak komen. Zinzendorf volgt met veel belangstelling het werk van God in deze landen en zal vanuit Berthelsdorf menige reis gaan maken naar deze streken om de gelovigen te bemoedigen en tot eenheid aan te sporen.

Christiaan David, de Moravische timmerman, is ook een steunpilaar in Herrnhut. Hij heeft hier het eerste huis gebouwd en zo de grondslag gelegd voor de gemeenschap van de Broeders. Vóórdat hij hier is neergestreken heeft hij een zwervend leven geleid. Zijn ouders waren strenge katholieken die een armoedig bestaan leidden in Moravië. Christiaan komt in Berlijn voor het eerst in aanraking met het protestantse geloof. In Görlitz ontmoet hij echte gelovigen die hem de weg van God uitleggen. In een geestelijke worsteling wordt hij verleid om Jood te worden en het judaïsme als zijn godsdienst te aanvaarden. Door ernstig Bijbelonderzoek komt hij tot bekering; daarna aanvaardt hij het protestantse geloof. David gaat naar zijn geboortestreek terug en bemerkt dat de Heere onder de Moraviërs werkzaam is. Door een sterke roomse tegenbeweging hebben zij weinig vooruitzicht. Christiaan vat het plan op om met een aantal gelovigen te emigreren. Hij spreekt hierover met Steinmetz, een opwekkingsprediker in Silezië, die hem aanraadt dit alleen te doen als hij een toevluchtsoord heeft. Na contact gekregen te hebben met Richard Rothe wordt de weg gebaad naar Herrnhut. Hij neemt een aantal gelovigen mee en gaat aan de slag om huizen voor hen te bouwen.

Het is een eerste vereiste om de nieuwe nederzetting in goede banen te leiden. Niet alleen woonruimte en werk zijn nodig, maar ook geestelijke toerusting. De prediking van het Evangelie is daarvoor een eerste vereiste. Rothe preekt in de Lutherse kerk van Berthelsdorf voor de verstrooide schapen die naar het nieuwe toevluchtsoord zijn gekomen. Maar ook de jeugd heeft een christelijke opvoeding nodig, waarbij goed schoolonderwijs van groot belang is. De graaf en zijn vrienden denken daarbij aan de uitgave van goede boeken en zo zijn er nog meer plannen. De vier vrienden komen regelmatig bij elkaar om te bidden en met elkaar plannen te bespreken. Rothe valt daarbij op door zijn welsprekendheid, diepe Schriftkennis en heldere betoogtrant. Schäfer blijkt een ondernemende man te zijn die met alle vrijmoedigheid de hand aan de ploeg te slaan. Baron De Watteville is een beminnelijk man die als er onenigheid is altijd bereid is tot verzoening. Bij verschil van mening kan men altijd een beroep op hem doen en dan laat hij zich kennen als een vredelievende bruggenbouwer. Hij is erg vasthoudend en niet van zijn standpunt af te brengen als hij deze in de Bijbel terugvindt. Bij ondergeschikte zaken onderwerpt hij zich gewillig aan het oordeel van zijn vrienden. Soms komen anderen in het gezelschap raad geven, wat niet altijd de eenheid bevordert. Als het niet tot een vergelijk komt, loopt de graaf soms weg om in persoonlijk gebed de Heere om raad te vragen. Hij werpt zich dan aan de voeten van de Heiland en vernieuwt zijn belofte om Hem getrouw te blijven, al blijft hij als de enige over. Zijn karakter is wat eigzinnig en daar heeft hij mee te strijden. Maar als de liefde van Christus in hem overheerst, wil hij daar alles voor opofferen.

Zinzendorf ziet ook de noodzaak van goede lectuur. In 1723 laat hij een kleine catechismus en twee andere traktaten drukken. De catechismus is bestemd voor onderwijs van de kleine kinderen. Het wordt niet door iedereen in de kerk in dank aanvaard. Sommigen spotten met de titel: 'Zuivere melk van de leer van Christus, of eenvoudige vragen en antwoorden naar de vatbaarheid van kleine kinderen met een goede bedoeling tot de eer van de Zaligmaker, tot

nut van kleine kinderen en tot nut van de ouders opgesteld.’ Het gaat de graaf niet om letterkennis alleen, maar om de kinderen tot de Heiland te leiden. Hij wil graag een drukkerij stichten en doet dit ook, maar de overheid wil voorkomen dat hij hiermee verder gaat. Dan besluit hij om de drukkerij naar zijn vriend Reuss in Eberdorf over te brengen. Daar worden geschriften gedrukt van Francke, ook de Psalmen, het Nieuwe Testament en daarna de gehele Bijbel. Deze boeken worden tegen lage prijzen verkocht om een ieder in de gelegenheid te stellen deze aan te schaffen.

Rothe is de man die vanuit de prediking en de zielzorg de kudde van verstrooiden verzorgt. Elke zondag zitten de vluchtelingen onder zijn gehoor en krijgen zij onderwijs vanuit de Lutherse catechismus. Het is een lutheraan in hart en nieren die de Augsburgse confessie lief heeft. Gelukkig is hij mild naar andersdenkenden en probeert hij ook hen te dienen en te stichten. ’s Middags komt de gemeente op het nieuwe kasteel van de graaf samen om de ochtendpreek te bespreken. Zo worden de gelovigen opgebouwd in het geloof. De vrede en eensgezindheid zijn tastbaar en de liefde van Christus is de geur die over de gemeente wordt verspreid.

De uiterlijke vrede wordt verstoord door een afdeling gendarmen die in maart 1723 Watteville gevangen komt nemen. Deze wordt verdacht van medeplichtigheid aan de moord van een Zweedse officier. Men heeft een brief van Watteville onder de papieren van de moordenaar gevonden die aanleiding geeft om hem te verdenken. De graaf probeert zijn vrijlating te bewerken wat na zes weken opsluiting gelukt. Watteville is de rechterhand van de graaf geworden die hem bij zijn afwezigheid vervangt. Hij maakt in de loop van hetzelfde jaar reizen naar Silezië en Praag. Tijdens zijn verblijf in de hoofdstad van Bohemen wordt keizer Karel VI tot koning gekroond. Zinzendorf krijgt gelegenheid om hem te bezoeken, niet alleen om de felicitaties over te brengen, maar om hem in de geest van liefde te wijzen op de Heere Jezus. Door zijn hoge afkomst worden soms deuren geopend die anders gesloten blijven. Hij gebruikt deze audiëntie om het lot van de vervolgte geloofsgenoten aan te kaarten. Ook pleit hij voor de sekte van de Schwenkefeldianen die in Silezië op gruwelijke wijze worden vervolgd. Uit dit alles blijkt zijn grote bewogenheid met de lijdende en onderdrukte mensen. Zijn vrijmoedigheid om voor hun welstand op te komen is groot en steekt hij niet onder stoelen of banken.

Korte tijd na zijn terugkomst uit Silezië en Bohemen brengt hij de winter door in Dresden. Hij heeft nog steeds zijn werkkring aan het hof van de keurvorst. Watteville behartigt zijn belangen op het landgoed en geeft onderdak aan nieuwe immigranten. Naast het eerste huis dat door timmerman Christiaan David is gebouwd, verrijzen nog drie woningen. Ook worden plannen gemaakt voor een groter gebouw waar een kostschool en gemeenschapsruimte zullen worden ondergebracht. Watteville die nu definitief in Herrnhut woont wil zich met al zijn krachten geven aan de opbouw van de gemeenschap. Als Christiaan David hem vertelt dat hij gereed is om de eerste steen voor het gemeenschapshuis te leggen, volgt hij hem. Op de avond van deze gedenkwaardige dag vindt de plechtigheid plaats. Ook de graaf en de gravin zijn daarvoor overgekomen. Deze houdt een toespraak over de bestemming van dit gebouw. Met volle overtuiging zegt hij: ‘Indien dit huis niet dienstbaar gemaakt wordt aan de verheerlijking van God, het enige doel dat wij ons met de bouw daarvan voorstellen, laat het dan verwoest worden en het vuur van de hemel daarop neerdalen!’ Nadat Watteville zijn ringen en juwelen heeft neergelegd, wordt de eerste steen geplaatst. Watteville stort zijn hele hart uit in een vurig gebed dat alle aanwezigen diep raakt. Het is 12 mei 1724 als deze plechtigheid plaats vindt. Op dezelfde dag is een nieuwe groep Moraviërs aangekomen. Zij voegen zich bij de

gemeenschap van gelovigen die evenals in de dagen van David een ‘spelonk van Adullam’ hebben gevonden waar zij in vrijheid hun geloof mogen belijden.

Gebod:

Heere, U bent mijn Schuilplaats en Toevlucht, waar ik zijn mag. Geef dat ik een bruikbaar instrument mag zijn in Uw handen. Het is mijn verlangen dat ik samen met vrienden in het geloof mee mag werken aan de opbouw van Uw koninkrijk. Wilt U mij gelegenheden geven dat ik nuttig mag zijn. Bewaar mij voor eigen gekozen wegen die toch doodlopen en Uw zaak schade berokkenen. Leer mij U te volgen, ook op wegen die zo moeilijk zijn. U hebt toch beloofd dat U voor al Uw kinderen een pad baant. Ik prijs Uw Naam daarvoor.

Amen.

Vragen:

1. Heb je vrienden met wie je geestelijk op één lijn ligt? Bidden jullie wel eens met elkaar?
2. Ga je openhartig met elkaar om? Noem vanuit de Schrift voorbeelden van een openhartige en eerlijke vriendschap?
3. Hoe ga je met je vrienden om als je het niet met elkaar eens bent? Wat is de bijbelse weg? Noem enkele teksten.

Het woord van het kruis

Het woord van het kruis is de geloofsbelijdenis waaraan men de ware christen kan onderscheiden van de naam-christen. In het woord van het kruis van Christus is alles te vinden wat wij voor tijd en eeuwigheid maar wensen kunnen.

Wij moeten ons wachten voor de overlevering van mensen en de ons toevertrouwde schat zorgvuldig bewaren. Dat is het woord van het kruis, van de dood van de Heiland, van de verdiensten van Zijn leven en lijden. Wanneer we daaraan vasthouden, zijn we gelukkig.

Omdat Hij ons, verloren en verdoemelijke mensen, met Zijn heilig lijden en sterven verlost heeft, mogen wij Hem toebehoren. We mogen in Zijn rijk onder Hem leven en Hem in eeuwige gerechtigheid, onschuld en zaligheid dienen. Daarom brengen wij onze dagen door met dankzegging en willen wij onze gedachten richten op het lijden van God dat onze zaligheid is. Wij willen dit doen, totdat onze lippen stom worden. Zodra wij ons laten verleiden door over de diepten van Godheid te redeneren, wat de Heiland van eeuwigheid af geweest is en wat Hij in de eeuwigheid zijn zal, doen wij niet alleen vergeefse moeite, waarbij wij niets dan duisternis oogsten, maar is dit een teken dat wij in ons hart van de Heiland afdwalen en dat wij Zijn ware gestalte uit het gemoed hebben verloren. Als wij echter de Heiland in Zijn lijdende gestalte nooit uit het hart laten gaan en trouw blijven in het bewaren van het woord van het kruis, zullen wij door Hem van alle dwaalwegen bewaard worden.

7 TOEVLUCHTSOORD VOOR VERSTROOIDEN

'De bedroefden, om der bijeenkomst wil, zal Ik verzamelen'

Zefanja 3:18a

Een nieuwe periode is in het leven van graaf Zinzendorf aangebroken. Hij ziet het nu als zijn roeping om zijn werk in Dresden te beëindigen en zich geheel toe te wijden aan de dienst van zijn Meester. De plechtigheid bij de eerste steenlegging voor het gemeenschapshuis in Herrnhut heeft hem veel gedaan. Vooral het indringende gebed van zijn vriend Watteville heeft hem aangesproken. Later verklaart hij dat hij nooit eerder zulk een gebed gehoord heeft. Naar zijn mening is dit gebeuren het voorspel van een overvloedige uitstorting van de Geest. De gravin merkt tegenover Watteville op: 'Indien de helft daarvan zal worden verwezenlijkt, zal dit onze verwachting ver overtreffen.' Zo besluit het gravenechtpaar om te verhuizen naar het kasteel in Berthelsdorf, het dorpje vlakbij Herrnhut.

Op de dag van de plechtigheid van de eerste steenlegging zijn vijf jongemannen aangekomen. Het zijn Moraviërs die vanwege hun godsdienst zijn vervolgd en op zoek zijn naar een plaats waar gewetensvrijheid heerst. Zij zijn van plan om naar Polen of Holland te gaan en willen onderweg een bezoek brengen aan Christiaan David en andere landgenoten ontmoeten. Wat valt Herrnhut hun tegen; de ontvangst van de graaf vinden zij afstandelijk en de omstandigheden waaronder de kolonisten verkeren niet al te best. Dit is hun eerste indruk, maar deze vergaat als sneeuw voor de zon als zij de toespraak van de graaf en het gebed van Watteville horen. Hier moet de Heere God aan het werk zijn en zij besluiten dan ook om in Herrnhut te blijven. Onder hen bevindt zich David Nitschmann die evenals Christiaan David timmerman is. De nieuwe kolonisten oefenen al gauw een grote invloed uit op de kleine gemeenschap die zich steeds meer begint uit te breiden. Herrnhut is een veilige haven voor de verstrooiden en vervolgd. Verjaagd van huis en haard vinden zij hier een veilig asiel. Hier heerst rust en vrede; hier is de Geest van God werkzaam. Zij verwachten dat de Heere hier grote dingen zal gaan doen.

De Geest van God is inderdaad krachtig werkzaam, maar de duivel zit ook niet stil. De grote verscheidenheid in afkomst, achtergrond en geestelijke ligging laat zich gelden. De een is gereformeerd-calvinistisch, de andere belijdt het Lutherse geloof, een derde wil zich niet binden aan een belijdenis, maar alleen aan Gods Woord. De Moravische Broeders weten niet van een normaal kerkelijk leven; zij zijn doorgaans opgejaagd en verdreven. Zij weten wel veel van hun eigen geloofstraditie en daardoor staan zij argwanend tegenover gevestigde kerken. Voor de graaf en zijn vrienden die leiding geven aan de jonge gemeente, geven deze verschillende opvattingen in de praktijk veel hoofdbrekens. Zinzendorf staat achter de Augsburgse Confessie maar is niet de man om deze te drijven en van iedereen te eisen dat deze aanvaard wordt. Hij wil in de voetstappen van Spener en Francke gaan om de hoofdzaken van deze belijdenis in praktijk te brengen en daarbij de nadruk leggen op de persoonlijke bevinding van Gods genade. Hij neemt wel afstand van het systeem van bekering dat de piëtisten voorstaan en aan zondaren willen opleggen. Zijn reis naar Holland en Frankrijk heeft hem geleerd dat dogmatische speerpunten betrekkelijk zijn en eerder het hart koud maken dan warm. Voor hem heeft de Bijbel het laatste woord, maar niet in de zin dat hij een letterknecht wil zijn die op punten en komma's let. Zijn geloofbelijdenis vindt hij verwoord in de leer van de Zaligmaker: 'Tenzij dat iemand wederom geboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien' (Joh. 3:3). De geleerde Farizeeër Nicodémus moest leren om van zijn redeneringen los te komen en zich in een kinderlijk geloof aan de Heiland te onderwerpen.

In een briefwisseling met kardinaal De Noailles geeft Zinzendorf aan waarin een christen zich verbonden weet met andere gelovigen die niet tot zijn geloofsgemeenschap behoren. Behalve de woorden tot Nicodémus, noemt hij enkele andere teksten, zoals: ‘Want gij zijt duur gekocht; zo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw geest, welke Godes zijn’ (1 Kor. 6:20). Bij hem gaat het ten diepste om een innige relatie met God in Christus en niet om stellige waarheden.

De oecumenische gezindheid van de graaf blijkt niet in staat om bij de kolonisten tot een uniform belijden te komen. Rothe is een lutherse predikant die de leer van Augsburg in zijn preken en catechese verwoordt. Hij wil niet weten van de leer van de uitverkiezing, zoals de calvinisten die leren en komt hierdoor op gespannen voet te staan met de Zwitser Heitz. Deze blijft zo onbuigzaam aan zijn eigen dogma's vasthouden dat tweedracht en twist de plaats dreigen in te nemen van onderlinge liefde en gemeenschap. Heftige discussies worden gevoerd en de meest zonderlinge opvattingen gedreven. Heitz besluit om Herrnhut te verlaten, waardoor de rust grotendeels weerkeert. Vooral de Moraviërs zijn argwanend geworden. Zij zijn leken die weinig vertrouwen hebben in kerkelijke regels en tijdens de vervolging zijn stukgelopen op stellingen uit de mond van meest onbetrouwbare lieden die hen wilden dwingen tot onderwerping. In deze sfeer willen zij niet opnieuw terecht komen. Dit wil niet zeggen dat zij regels of confessies afwijzen. Zij zijn goed op de hoogte van de grondstellingen van hun voorvaders die stonden voor de waarheid die in Jezus is. Zij waren bereid om hun bloed voor deze belijdenis te geven en in deze voetstappen willen ook de nieuw gekomenen broeders, zoals Nitschmann en zijn metgezellen, gaan

De graaf en Rothe horen de kritiek van de Moraviërs aan en leggen deze niet naast zich neer. Zij zien dat het bij hen ernst is en dat zij zullen vertrekken als er niet naar hen wordt geluisterd. De Moravische Broeders merken dat binnen Herrnhut dwalingen worden verbreid die niet kunnen worden toegestaan. Zij benadrukken dat de tucht ontbreekt en dat de leiding de verdedigers van deze dwalingen moet aanpakken. De gemeenschap der heiligen tolereert geen ander Evangelie dan die de apostelen hebben gepredikt. De graaf wil meer weten over de manier waarop de oude Moraviërs de tucht handhaafden. Hij begint zich te verdiepen in hun geschiedenis en komt erachter hoe zij hun gemeenten bestuurden. Als hij deze regels gaat toepassen, zal er in Herrnhut nogal wat moeten veranderen. Hij is tolerant geweest bij het opnemen van vluchtelingen en heeft daarbij weinig of geen aandacht besteed aan hun opvattingen. Zo heeft hij volgelingen van de ‘ketterse’ Schwenkfeld gastvrijheid en onderdak geboden, omdat deze in Silezië niet langer welkom zijn. Deze sektarische christenen blijken ernstige dwalingen te verbreiden, waarvoor Francke hem heeft gewaarschuwd. Deze vermaant zijn oud-leerling om bij de eenvoud die in Christus is te blijven en deze niet te laten verstoren door dwaalgeesten. Maar hoe moet hij met hen handelen? Moet hij hen wejagen en overgeven aan hun vijanden?

Op alle mogelijke manieren probeert de graaf de eenheid in de gemeenschap te bevorderen. Hij geeft de Moraviërs vrijstelling van de lutherse biecht die door Rothe wordt afgenomen. Zo doet hij wel meer concessies om de zaak bij elkaar te houden. De Moraviërs willen echter op geen enkele voorwaarde de tucht van hun vaders prijs geven. Zelfs Luther en Calvijn hebben deze geprezen en zullen zij van deze regels, die zovele jaren bruikbaar zijn geweest, afstappen? Zinzendorf onderzoekt de oude geschriften en leest hoe de gelovigen samen kwamen, hoe zij hun kinderen onderwezen en de tucht handhaafden. Steeds meer rijpt bij hem de noodzaak om de gemeente van Herrnhut op deze wijze te besturen, maar hij vindt de tijd daarvoor nog niet rijp. Zo komen de graaf en zijn vrouw ongewild in beproevingen terecht, als het niet van buitenaf is, dan wel van binnenuit. Een zware slag voor hen is het sterven van

hun eerste kind. Het jongetje, dat op 8 augustus 1725 wordt geboren, is nog maar enkele dagen oud als het ernstig ziek wordt. Terwijl zij bij het wiegje neerknielen, sterft het. Droefheid vervult hun harten, maar de Heere troost hun vanuit Zijn Woord. Ook de broeders om hen heen bemoedigen hen nu zij in zulke beproevingen zijn terecht gekomen. De problemen in Herrnhut stapelen zich steeds meer op. Vele malen moet de graaf vanuit Berthelsdorf naar Herrnhut reizen, wat erg lastig is. Hij besluit het huis dat hijzelf heeft laten bouwen te verlaten en voorlopig zijn intrek te nemen in een woning die nog niet is afgebouwd. Tijdens een verblijf in Ebersdorf wordt de graaf ernstig ziek. Als hij beter is, doet hij op weg naar huis Halle aan en spreekt daar met Francke over de laatste ontwikkelingen. Deze hoort zijn verhaal met gemengde gevoelens aan en geeft hem te raad om de problemen die er in Herrnhut zijn niet op hun beloop te laten.

Afgezien van de onderlinge verschillen houdt de graaf het belangrijkste motief van de gemeente voor ogen: de bekering tot God en de opbouw van de gelovigen in het geloof en in de liefde. De kerkdiensten in Berthelsdorf vormen het middelpunt van de gemeenschap; zij duren zelfs van zes uur in de morgen tot middernacht. De bevolking uit de omgeving brengt brood mee om alles te kunnen bijwonen. Niemand wordt gedwongen, ook de dienstboden niet, om alle bijeenkomsten bij te wonen. Op vrijdag worden kleinere samenkomsten gehouden; het zijn gezelschappen waarop alleen gelovigen worden toegelaten. Voor de kinderen worden drie scholen opgericht, waarvan twee voor arme kinderen. De toestroom naar Herrnhut neemt toe en vergt van de leiding de nodige voorzichtigheid. Nieuwe aanvragen worden nauwkeurig onderzocht, waarbij vooral gelet wordt op de beweegredenen. Het is in Moravië bekend geworden dat het landgoed van de graaf vrijheid biedt. De overheid wil echter emigratie tegengaan. De gelovigen worden gevangen genomen en hun goederen verbeurd verklaard. De graaf wil het opnemen van landverhuizers niet direct stimuleren, om geen problemen te krijgen van de keurvorst. Hij vindt het daarom niet goed dat Christiaan David en David Nitschmann naar Moravië reizen om vluchtelingen op te vangen en naar Herrnhut over te brengen.

De verdeeldheid in de steeds groter wordende gemeente blijkt niet te stuiten. Een zekere Johann Siegmund Krüger veroorzaakt veel onrust door zijn ketterse opvattingen. Hij staat er zelfs op dat het Avondmaal niet meer gevierd zal worden. Ondanks dat dit hem verboden wordt houdt hij preken waardoor de kloof met Rothe nog groter wordt. De laatste bestrijdt met veel verve zijn dwalingen, maar zijn optreden scheidt de geesten nog meer. Zelfs Christiaan David wordt door Krüger meegesleept en gaat zelfs tegen Zinzendorf in. De timmerman verlaat zijn eigen huis en bouwt een nieuw onderkomen om aan te geven dat hij niet meer bij de gemeenschap wil blijven. Laster en tegenwerking komen op het pad van de graaf, maar toch weet hij zijn geduld te bewaren. Het gaat wel van kwaad tot erger. Opgehitst door Krüger durft Christiaan David de graaf zelfs het 'beest' uit de Openbaring te noemen. En Rothe is de valse profeet uit dit Bijbelboek. Schäfer uit Görlitz geeft aan 'dat in Herrnhut een hel is ontstaan, zoals er geen tweede op aarde te vinden is. Het ziet ernaar uit alsof de satan er alles ondersteboven heeft gewoeld...' De graaf blijft in dit alles op zijn God vertrouwen. De Heere heeft hem immers grote dingen beloofd dat Hij dwars door alles heen tot Zijn doel zal komen en Zijn beloften vervullen. 'Nu beleven wij het ogenblik,' zo schrijft hij, 'dat het in de aarde gezaaide graan moet sterven, maar wij zullen het zien ontkiemen, groeien, bloeien en vrucht dragen.' Zijn vrienden vinden hem te toegeeflijk, maar hij ervaart Gods nabijheid en gunst. Als hij een brief krijgt van Schäfer waarin deze zijn hart lucht, pakt hij de pen en schrijft het volgende lied:

Een vast geloof breekt staal en steen

En kent der almacht krachten;
Het bouwt op God, op God alleen,
Zelfs in de donkerst' nachten.
Als iemand slechts geloven kan,
Dan is hij wel geborgen
Des duivels list trotseert hij dan,
En laat God voor zich zorgen...

Op deze wijze houdt de beproefde graaf vast aan Gods trouw die nooit wankelt. Zijn houding is die van liefde en niet van afwijzing. God staat boven hen die hem tegenstaan. De waarheid zal echter overwinnen; daar is hij vast van overtuigd.

Gebed:

Vader in de hemel, geef mij een vredelievende houding naar alle mensen, in het bijzonder naar de gelovigen die ik in Christus lief heb. Als ik zonden moet bestraffen, laat me dit dan in alle eerlijkheid doen, maar wel met een zachtmoedig hart. Bewaar mij voor laster en kwaad spreken. En als ik mij misga, geef mij dan de genade en vrijmoedigheid om mijn zonden tegenover anderen te belijden. Ik belijd u dat ik de eenheid van al Uw kinderen begeer en dat ik mij hiervoor wil inzetten. Amen.

Vragen:

1. Hoe ga je om met roddel en achterklap? Wijs je erop dat men met de persoon in kwestie hierover aanspreekt?
2. De gave van geduld is het sieraad van een christen. Gebruik je deze in de praktijk? Hoe bestrijd je opvliegendheid en onbezonnenheid?
3. Hoe kun je de eenheid helpen bevorderen in de gemeente waartoe je behoort?

De vergeving van zonden

Wanneer iemand de stem van de Zoon van God hoort (Joh., 5:25) en zich niet dadelijk aan Hem overgeeft, maar een ander tijdspit afwacht, is dit een heel ongelukkige toestand. Deze heeft grote gevolgen, waarvan men zich het ergste kan voorstellen. Onze lieve Heere God behoeft ons ervoor om zulk een roepstem tot het hart te laten voorbijgaan.

Wanneer zij daarentegen aan zichzelf leren wanhopen en geen reden meer weten te noemen waarom zij zouden zalig worden en wel honderd redenen waarom zij zouden verloren gaan, dan is voor hen een deur geopend. De wonden van de Heiland zijn hun een geopende fontein tegen alle zonde en onreinheid (Zach. 13:1). Daar vluchten zij heen, want er is geen gedachte meer dat zij niet zouden worden toegelaten. Niets kan iemand uitsluiten dan alleen geestelijke hoogmoed, ongeloof, zelfgenoegzaamheid en eigen heiligheid.

Die zo in de vrede van de Heiland voortgaat, terwijl hij vergeving van zonden heeft, die wordt niet meer genoodzaakt om te zondigen. Hij wil niet meer zondigen uit lust, zoals de blinde mens doet, en hij moet niet meer zondigen, zoals de blote verstandsmens, maar als een kind van God van de heerschappij van de zonden bevrijd is, zo geldt voor hem wat Johannes zegt: 'Die in Hem blijft, die zondigt niet' (1 Joh. 3:6).

Bij dit alles blijven wij arme zondaren, verbroken mensen in onszelf. Ons vermogen is enkel de kracht van Christus; onze zaligheid is uit Hem alleen, door Zijn gerechtigheid die Hij uit Zijn verdiensten en wonden over ons uitgiet.

8. DE EENHEID VERBROKEN EN HERSTELD

‘En als de dag van het Pinkster feest vervuld werd, waren zij allen eendrachtelijk bijeen.

Handelingen 2:1a

Herrnhut, de ‘stad op een berg’, wordt niet alleen van binnenuit bedreigd, maar ook van buitenaf. De graaf heeft zijn huis in Dresden nog en houdt daar regelmatig samenkomsten, maar de overheid verbiedt hem om hiermee verder te gaan. Zijn grootmoeder overlijdt, waardoor er niemand meer is die het voor hem kan opnemen. Hij wil zich nu ook in geschrift gaan verdedigen en de kerkelijke toestand aan de kaak stellen. Het idee komt bij hem op om een weekblad uit te geven, ‘De Dresdener Socrates’, met het doel om zijn gedachten te verbreiden. Hij doet dit anoniem en valt op satirische toon de overheid en de kerk aan. Volgens hem wordt Socrates, de Griekse wijsgeer uit de oudheid, gebruikt om vorm te geven aan de godsdienst, in plaats dat de Bijbel en de Augsburgse Confessie de norm hiervoor vormen. Het gaat daarbij meer om een zedenleer dan om het Evangelie van de genade van Christus.

De graaf geeft ook de Bijbel van Luther uit tegen een geringe prijs, waarin een commentaar van Rothe is opgenomen. Deze wordt door de geleerden in Dresden niet in dank aanvaard, omdat Rothe dingen onder de aandacht van het gewone volk brengt die in hun ogen alleen door henzelf mogen worden besproken. Zinzendorf reageert in een krantenartikel op deze felle kritiek. De overheid gelast hem hierop om de discussie niet voort te zetten en belooft hem het pamflet in te trekken waarin zij tegen hem van leer trekt. De graaf gaat wel op dit verbod in, maar is zo slim om iedere koper van de Bijbel het pamflet cadeau te doen. Dit blijkt voor hem de beste reclame te zijn.

De interne problemen in Herrnhut komen tot een climax. Het verzet van de partij van Krüger neemt erge vormen aan. De graaf ondergaat deze tegenstand geduldig. De geestelijke hoogmoed van Krüger eindigt in waanzin. Hij sterft een vreselijke dood, wat voor de gemeente een teken is dat God daarin heeft gesproken. Door de problemen gedreven, verdiept de graaf zich nu nog meer in de geschiedenis van de Moravische Broeders. Hij leest het boek van hun leider Comenius waarin hun lijden en ontberingen worden verhaald. Kan hij in hun geschiedenis en gedachtegoed dingen terug vinden die hij kan toepassen om de eenheid te herwinnen? Ondanks praten en geduldig kritiek aanhoren, blijft de wortel van de bitterheid bij de Moraviërs bestaan en wordt er niets opgelost. Nu hij studie heeft gemaakt van het erfgoed van de Broeders meent hij de sleutel gevonden te hebben die kan leiden tot vereniging van de partijen. ‘Ik zie,’ zo zegt hij, ‘dat het noodzakelijk is om zowel deze arme dwalende schapen te bevrijden van hun fanatisme als om hun kerkelijke organisatie te herstellen. Zij hebben nu geen handvaten om daaraan vast te houden en hun verdere koers te bepalen. Het is Gods wil dat de eenheid zal hersteld worden. ‘Toen ik aan het einde van het boek was gekomen, bij dit treffende gedeelte dat Comenius klaagt over het verval van de Broedergemeente en weemoedig uitroept: “Heere, bekeer ons tot U, zo zullen wij bekeerd zijn; vernieuw onze dagen als van ouds”, nam ik het volgende besluit: “Ja, ik wil mij ervoor inzetten om dit te herstellen. Lichaam, goederen, eer en leven, dit alles wil ik hiervoor verliezen. Zo lang ik leef, en zo mogelijk nadat ik zal zijn heengegaan, zal deze kleine kudde die de Zaligmaker toebehoort, voor Hem bewaard worden totdat Hij wederkomt.’

Zinzendorf gaat bijgestaan door Rothe en enkele bewoners van de gemeenschap aan het werk. Hij stelt een aantal bepalingen op die in de kerk van de Moraviërs in gebruik waren en ook in

de huidige situatie kunnen worden toegepast. Het eerste artikel hiervan luidt: ‘De leden van de gemeente van Herrnhut moeten een standvastige liefde hebben voor al hun broeders, de kinderen van God in elke kerk; zij mogen zich geen oordeel, noch berisping, noch ondoordacht woord veroorloven tegenover hen die anders denken dan zij, maar zij moeten over zichzelf waken om onder elkaar de zuiverheid van het Evangelie, de eenvoud en de genade te handhaven.’ Hierop roept de graaf alle Broeders van Herrnhut bij elkaar. Het is 12 mei 1727, precies drie jaar geleden dat de eerste steen van het gemeenschapshuis gelegd is. Zinzendorf spreekt het volk meer dan drie uur toe en leest daarop de nieuwe artikelen van eenheid en tucht voor. Eigenlijk komen deze alle hierop neer dat de eenheid in Christus centraal staat. Broederlijke liefde moet de gouden keten zijn die de bewoners van Herrnhut samenbinden. Eenparig geven de aanwezigen aan dat zij deze orde willen aanvaarden. Een nieuwe dag is voor hen aangebroken. Nijd en twist moeten zij afleggen en elkaar dienen in de Heiland. In het dagboek van Herrnhut wordt opgetekend: ‘Op deze dag sloot de graaf een verbond met de Heere. De Broeders beloofden allen, een voor een, dat zij ware volgelingen van de Heiland willen zijn. Zij deden afstand van eigenzinnigheid, eigenliefde en ongehoorzaamheid. Zij wilden ernaar streven om arm van geest te zijn. Niemand moest zijn eigen voordeel voor dat van anderen zoeken; iedereen zou zich door de Heilige Geest laten leiden. Door de machtige werking van Gods Geest werden zij allen niet alleen overtuigd, maar als het ware meegevoerd en overmeesterd.’

De eensgezindheid die nu opeens naar voren komt, houdt niet in dat over de zonden wordt heengestapt. De orde van de Schrift is om de misdaden tegenover elkaar te belijden en dingen weg te nemen die zijn blijven liggen. Op deze wijze moet de eenheid worden gehandhaafd en geen gelegenheid meer worden geboden dat een ieder kan doen wat goed is in zijn eigen ogen. De vergadering kiest een raad van twaalf ouderlingen uit haar midden met Zinzendorf en De Watteville als hun voorzitters. Uit de ouderlingen worden door het lot vier mannen aangewezen die de graaf in het dagelijkse bestuur terzijde zullen staan. Deze commissie zal in het vervolg veel gaan betekenen voor het wel en wee van de gemeenschap. De beslissing van het lot wordt ontleend aan het gebruik bij de Moraviërs. Als zij Gods wil niet wisten, lieten zij het lot beslissen. Zij beriepen zich daarbij op Handelingen 1, waar over het ‘lot dezeer bediening en des apostelschaps’ gesproken wordt. Zinzendorf wil graag deze handeling uit het vergeetboek halen en toepassen wanneer dat nodig is.

De gemeente van Herrnhut heeft nu een gezonde basis gekregen, van waaruit zij zich verder kan ontwikkelen. Hun nieuwe bestuur en de aangenomen orde brengt stabiliteit en trekt grenzen om belijden en levenspraktijk. Het is alsof nieuwe levensadem is ingeblazen. De Heilige Geest kan nu krachtiger werken, omdat de obstakels en verdeeldheid zijn weggenomen. Wel dreigt bij het groter worden van de gemeenschap het overzicht van de kudde verstoord te worden. De persoonlijke pastorale zorg is vanaf het begin een belangrijke bouwsteen geweest. Om ‘op elkaar acht te geven’ worden bidgroepen van twee of drie personen van hetzelfde geslacht ingesteld. De bedoeling is dat zij samen bidden en elkaars zonden belijden. Het zijn geen vaste groepen, want de leden daarvan wisselen steeds. Bij de vorming van deze kleine gezelschappen wordt ook gekeken naar de geestelijke gesteldheid. Hierbij wordt nog meer rekening gehouden bij de vorming van andere, grotere groepen waarbij het geestelijke gehalte de maatstaf vormt. Gelovigen die minder gevorderd zijn in heiliging worden bijeen gevoegd en zij die meer kennen van het geestelijke leven en de groei in de genade vormen aparte groepen. Na verloop van tijd worden ook zangkoren opgericht die samengesteld zijn uit alle leeftijden. Elk koor moet specifieke liederen instuderen die in de eredienst worden gebruikt. Zo vormen de koren een belangrijk onderdeel van de lofprijzing van de gemeenschap, niet alleen ’s zondags maar ook op bijzondere vierdagen en

samenkomsten. Op deze wijze wordt iedereen van de gemeenschap bij de godsdienstoefeningen betrokken.

Het is de bedoeling van de graaf - en daarbij heeft hij de gewoonten van de Moraviërs aan zijn kant - om geen rangorden of ambtsorden in de gemeente toe te staan. Iedereen is gelijk en allen zijn broeders en zusters in de Heere die met hun eigen gaven en genaden de gemeente dienen. Wel moeten allen een onbesproken gedrag hebben en ook in kleding en huisraad wereldse opsmuk mijden. Er komen regels voor de kleding van vrouwen en van mannen. Opsmuk en te veel sieraden mogen niet voorkomen en daarvoor gelden uitvoerige regels. Een eenvoudige hoed, of bij de vrouwen een witte muts zonder kant met zijden lint, vormen de enige hoofddeksels. Zelf de kleur van het lint wordt voorgeschreven: elk koor heeft zijn eigen kleur, de weduwen hebben een wit lint, de getrouwen een blauw, de ongetrouwen een rose en de meisjes van 14 tot 18 jaar een rood lint. Mannen behoren in grijze of bruine stof gekleed te zijn, zonder verdere onderscheidingstekenen en versiering. Rouwkleding mag niet worden gedragen, omdat de dood de ingang is tot de eeuwige bruiloft hierboven.

De Herrnhutter gemeente is de kweekplaats voor hen die tot wedergeboorte en geloof komen en van hen die toenemen in heiliging en godsvrucht. Het gaat daarbij vooral om vermeerdering van de kennis van Christus. De kerkdiensten en onderlinge bijeenkomsten zijn daarvoor het belangrijkste middel. Op deze bijeenkomsten volgen vaak liefdemaaltijden; men brengt dan brood mee van huis of de graaf zorgt voor de maaltijd. Hij wil deze gewoonte uit de tijd van de apostelen opnieuw invoeren. De broederlijke liefde moet door dit alles worden versterkt. Onderlinge geschillen worden niet bij de wereldse rechter gebracht maar door de baljuw van de graaf in Berthelsdorf beslecht. Voor de sociale zorg van de kudde worden diakenen benoemd, die ook de ziekenzorg regelen of die aan vrouwen overdragen.

De dag begint vroeg in Herrnhut: 's zomers om vier uur en 's winters om vijf uur. Dan komt men eerst samen voor het morgengebed vóórdat men aan het werk gaat. 's Avonds is er een zangdienst en dan geeft de graaf een 'wachtwoord' op dat òf aan de Schrift òf aan een lied is ontleend. Later worden deze wachtwoorden de zogenaamde 'Losungen', korte teksten voor iedere dag die voor een heel jaar zijn vastgesteld. Deze dagteksten worden voor het eerst in 1728 mondeling doorgegeven en in 1731 gedrukt.

Natuurlijk krijgen ook de kinderen bijzondere aandacht en zorg. De kostschool die alleen voor kinderen van adel is bedoeld, wordt opgeheven en vervangen door een weeshuis. Daar gaat het ook om het geestelijke welzijn, waarbij het gebed wordt aangemoedigd.

Zo komt er nieuw leven in de gemeenschap die wellicht op sterven na dood was. De Heere toont Zijn gunst aan hen en de vrucht daarvan is een eenheid geworteld in de liefde van Christus. 'Jaren later schrijft Zinzendorf over de dag van het hernieuwde verbond: 'Vandaag eenentwintig jaar geleden lag het lot van Hermhut in de weegschaal. De vraag was of zij een sekte zou worden dan wel haar plaats zou innemen binnen de kerk van onze Heiland. Na een toespraak van drie of vier uur besliste de Heilige Geest voor het laatste. Het grondbeginsel werd aangenomen dat wij de gedachte moeten laten varen dat wij hervormers zijn en acht moeten geven op onszelf. Wat de Heiland daarna tot aan de winter deed, kan niet weergegeven worden. De gehele plaats was inderdaad een woonstede Gods bij de mensen, en op de 13de augustus ging men over in voortdurende dankzegging. Toen werd het stil en begon de Sabbatsrust.' Dit is de dag dat de Pinkstergeest krachtig gaat waaien over de kolonie, de dag van het grote wonder van God.

Gebed:

Trouwe God en Vader in de hemel. Het is Uw wil dat Uw kinderen één zijn en elkaar niet verbijten en vereten. Geef dat deze eenheid in de gemeente waartoe ik behoor mag gevonden worden. Geef dat broeders die met elkaar in onmin leven, niet zomaar aan het Avondmaal zullen deelnemen, maar eerst hun zonden tegenover elkaar belijden. Vader, ik dank u voor de gemeenschap der heiligen die U wilt geven. Mag ik deze zoeken met mijn gehele hart. Geef een herleving in de gemeente en in de kerken van mijn woonplaats. Mogen we over de kerkmuren die wij gemaakt hebben, heen zien. Wilt U deze muren afbreken en de eenheid in het ware geloof ook in uiterlijke vorm herstellen. In Jezus' Naam bid ik U dat. Amen.

Vragen:

1. Zijn er obstakels tussen jou en andere gelovigen die de gemeenschap met elkaar verhinderen? Is het je hartelijke voornemen om deze obstakels te helpen uit de weg te ruimen?
2. Op welke wijze wil je de gemeenschap der heiligen onderhouden? Ben je lid van een bijbel- of gebedskring? Wil je eraan meewerken dat een dergelijke kring wordt opgericht?
3. Is het waar dat de behoefte om met elkaar één te zijn samengaat met het verlangen om met elkaar te bidden of te spreken over het werk van God?

De algehele overgave van het hart aan de Heiland

Zodra men de genade van het geloof gekend, ervaren en de Heiland daarvoor gedankt heeft, komt de vraag op: Heeft Hij nu van mijn hart bezit genomen? Heeft Hij al mijn gedachten en neigingen gevangen genomen? Is het zeker dat Hij mij niet verlaat totdat Hij aan mij alles heeft gedaan wat Hij gesproken heeft?

Om deze reden houdt de leer van de verzoening en van de vergeving der zonden dadelijk verband met de algehele overgave van het hart aan de Heiland en met onze volkomen vereniging met Hem. Het is een tegenstrijdige toestand als men in de Heiland gelooft en niet geheel met Hem ingenomen wordt, waarbij wij van alle dingen los willen komen.

Wij zijn geheel en alleen, zonder uitzondering, Zijn eigendom. Zo lang het zover niet komt dat wij ons geheel aan Hem overgeven, blijft de mens die door de genade gegrepen is, een angstig en onbestendig leven leiden dat op niets uitloopt. Dan is hij vaak op hoogtepunten zalig gesteld, maar op andere tijden is dit niet het geval. Het ontbreekt hem aan het hart, het gehele hart. Wanneer de Heiland het gehele hart heeft, zo is het ene kind van God gelijk aan het andere die dit ook heeft.

Een blijvende indruk van wat de Heiland voor ons heeft gedaan, neemt het gehele hart in beslag...; men is zeer begerig, hetzij inwonende hetzij uitwonende, hetzij men slaapt, hetzij men waakt, om Hem welbehaaglijk te zijn.

9. HET BRUILOFTSFEEST VAN DE GEEST

En er geschiedde haastelijk uit den hemel een geluid, gelijk als van een geweldigen, gedreven wind, en vervulde het gehele huis, waar zij zaten'.

Handelingen 2:1b

Het jaar 1727 gaat de geschiedenis in als het geboortjaar van de Broedergemeente van Herrnhut. Het is alsof deze is herboren. De obstakels voor de verdere doorwerking van de Geest zijn weggenomen. Veel is er gebeden in de maanden die daaraan voorafgegaan zijn. De kracht van het persoonlijke en gemeenschappelijke gebed is groot. De sluizen van de hemel gaan niet open zonder gebed. Al aan het begin van het jaar heeft de Geest van genade en gebeden zich vertoond. Graaf van Zinzendorf begint dan godsdienstlessen te geven aan een klas van negen meisjes in de leeftijd van 10 tot 13 jaar. Dit valt hem niet mee. Hij klaagt bij zijn vrouw dat de kinderen geen spoor van geestelijk leven vertonen. Ze zijn netjes en gedragen zich fatsoenlijk, maar daar is alles mee gezegd. De graaf spreekt met hen over de Heere Jezus en hun harten schijnen niet vatbaar te zijn voor het Evangelie. Er blijft niets anders over dan te bidden. Op zijn knieën worstelt hij voor de bekering van de meisjes. Maar de duisternis wijkt zomaar niet voor de stralen van het licht. De graaf en zijn vrienden houden aan in het smeken tot God voor de hele gemeente. Zij bestormen de hemel om een zegen voor hun kudde, klein en groot. De gebeden nemen toe, vooral na de doorbraak op 12 mei. We lezen bij 16 juli: 'De graaf stortte zijn ziel uit in een hartroerend gebed, vergezeld van een stroom van tranen. Dat gebed had een buitengewoon resultaat en was het begin van een daaropvolgende werking van de Geest van God Die leven en kracht schenkt.' De Geest der gebeden wordt nu echt uitgestort. Bij 22 juli lezen we: 'Een aantal broeders sprak vrijwillig met elkaar af dat zij op de Hutberg (in Herrnhut) samen zouden komen om hun harten in gebed en zang uit te storten.' Op 5 augustus brengt de graaf de hele nacht door in gebed in gezelschap van twaalf tot veertien broeders. Omstreeks middernacht wordt een grote bijeenkomst gehouden om met elkaar te bidden. De indrukken en emoties zijn daarbij sterk. Er is een intens verlangen naar de uitstorting van de Heilige Geest.

Het is zondag 5 augustus dat Rothe 's morgens een dienst leidt in Herrnhut. Hij voelt zich overstelpt door Gods heerlijkheid en kracht. Dan valt hij op zijn knieën neer als door een onweerstaanbare kracht getrokken. De hele gemeente knielt ook en de tegenwoordigheid van God is tastbaar en voelbaar. Rond middernacht is de gemeente weer bij elkaar; er wordt gebeden gezongen, gehuild en voorbede gedaan. De predikant die vol is van de Heilige Geest nodigt de gelovigen uit tot het Heilig Avondmaal. Sinds dat de gemeente vernieuwd is en de onderlinge nijd gestopt is, vindt hij nu de weg gebaad om de dood van de Heere te gedenken. Hij nodigt de gemeente uit om op woensdag 13 augustus aan de viering deel te nemen. Ook wijst hij met de andere leiders erop dat persoonlijke voorbereiding van het grootste belang is. Het is nodig dat 'de zielen dieper in de dood van Christus worden ingeleid, waarin zij gedoopt waren.' De leiders bezoeken alle gemeenteleden en sporen hen aan om zichzelf te beproeven en te onderzoeken. Op dinsdagavond wordt de voorbereidingsdienst gehouden, waarbij de hele gemeente diep wordt aangeraakt.

Op woensdagmorgen 13 augustus 1727 gaan de Herrhutters naar de parochiekerk van Berthelsdorf. Een ooggetuige geeft het volgende weer: 'Op weg daarheen verbonden degenen die van elkaar vervreemd waren, zich opnieuw aan elkaar. Tijdens het zingen van het eerste

lied kon men nauwelijks het zingen onderscheiden van het wenen. Verscheidene broeders baden en smeekten de Heere vooral om bewaard te worden voor afscheiding en scheuring, daar zij verdreven waren uit het diensthuis en niet wisten wat te doen. Zij smeekten de Heere om hun de ware natuur van Zijn Kerk te openbaren, zodat zij onberispelijk voor Hem zouden wandelen en niet alleen in Hem zouden blijven, maar ook vruchten zouden voortbrengen. Wij baden dat wij niets zouden doen dat in tegenspraak was met de eed van trouw die wij aan Hem afgelegd hadden, en vooral niet tegen Zijn gebod van liefde zouden zondigen. Wij baden of Hij ons zou bewaren door de reddende macht van Zijn genade en niet zou toelaten dat ook maar één ziel van de Bloed- en Kruistheologie, waar de redding van afhangt, weggetrokken zou worden en op zichzelf en zijn eigen verdiensten teruggeworpen zou worden. Wij vierden het Heilig Avondmaal met harten die tegelijk neergebogen en opgeheven waren. Een ieder van ons ging hoog boven zichzelf uitgetild naar huis en bracht die dag en de volgende dagen in grote rust en vrede door, terwijl wij leerden om lief te hebben.’

Zo is de viering van het Avondmaal voor de gemeente van verstrooiden een hemels bruiloftsmaal geworden waar de zielen gevoed en gelaafd worden door Gods tegenwoordigheid. Vooral onder het uitdelen van de tekenen van brood en wijn voelden al de aanwezigen op een onbeschrijflijke wijze de aanwezigheid des Heeren.

Met de gemeente zijn ook de kinderen meegekomen. Zij zijn diep onder de indruk van het gebeurde en worden door de Geest in hun harten aangeraakt. Onder hen begint ook een opwekking waarnaar de graaf maanden lang heeft uitgezien. De gelovigen ontvangen de doop met de Heilige Geest. Zij worden met de Geest vervuld, zoals Gods gemeente op de Pinksterdag vervuld werd. De grote opwekking is gekomen. God heeft Zijn volk op een bijzondere wijze bezocht. Het ooggetuigenverslag gaat verder: ‘De Geest zweefde krachtig over jong en oud. Men hoorde hen overal, soms ’s nachts op het veld, de Heiland smeken om hun zonden te vergeven en hen tot Zijn eigendom te maken. De Geest van genade was inderdaad uitgestort.’ Het is een onvergetelijke dag geworden die verstrekkende gevolgen zal hebben, niet alleen voor Herrnhut maar voor de gehele kerk van God wereldwijd. ‘Sinds die tijd,’ zo merkt David Nitschmann op, ‘is Herrnhut een levende kerk van Jezus Christus geworden. De Broeders hebben onder elkaar het verbond vernieuwd, om met heel hun hart trouw te zijn aan de Heere, om Hem te dienen, ook met gevaar van hun leven, in alle plaatsen en op alle manieren, wat Hem ook behagen mag hen te geven. In een woord, wij werden toen allen als aan onszelf ontvoerd en wij allen, jong en oud, begonnen onder elkaar een nieuw, om zo te zeggen hemels leven.’

Een belangrijke vrucht van dit samenzijn is dat de broeders en zusters in Herrnhut nu verzekerd zijn van hun aandeel in Christus. Zij hebben de verzegeling ontvangen van de Heilige Geest en zijn er vast van overtuigd dat hun zonden vergeven zijn en dat zij door God om Christus’ wil gerechtvaardigd zijn. Zij hebben de kracht en de volheid mogen ervaren van de woorden van de apostel: ‘Deze Geest getuigt met onze geest dat wij kinderen Gods zijn’ (Rom. 8:16). Onder hen die van deze bijzondere bevinding getuigen is een meisje van elf jaar, Susanna Kühnel. Het blijmoedig sterven van haar moeder is het middel dat zij gaat verlangen naar een soortgelijk levend geloof en de zekerheid dat zij behouden is. Zij bidt met alle ernst om de vergeving van haar zonden. Een ooggetuige verhaalt verder over haar: ‘Op een keer, om één in de morgen, terwijl zij huilde en in gebed was, kwam er een onbeschrijflijke vreugde in haar. Zij riep haar vader die in de kamer daarnaast was en zonder dat zij het wist alles had gehoord. Zij riep uit: “Vader, nu ben ik een kind van God geworden en nu weet ik ook hoe moeder zich voelde.” Zij vertelde niet alleen aan haar vader wat voor grote genade de Heere had bewezen, maar zij sprak ook met haar leeftijdgenoten over Zijn liefdevolle vriendelijkheid tegenover haar...’

Op de bijzondere dag, die de geschiedenis ingaat als de Pinksterdag van de Broedergemeente, komt bij een aantal broeders de gedachte op om uren voor gemeenschappelijk bidden af te zonderen. ‘Het werd van belang geacht dat evenals in de dagen van het Oude Verbond het heilige vuur op het altaar nooit mocht uitgaan.’ Dit betekent dat de voorbede dag en nacht moet doorgaan. Op 22 augustus wordt de gebedswacht ingesteld. We lezen: ‘Vandaag hebben wij overwogen hoe nodig het is dat onze kerk, die nog maar in haar kinderschoenen staat en in satan zo’n machtige vijand heeft, zich beschermt tegen iemand die dag noch nacht sluimert en dat zij een voortdurende heilige wacht tegen hem vormt. Wij besloten daarom een vrijwillig offer van voorbede aan te steken dat dag en nacht branden zou, en de zaak vervolgens over te laten aan Gods werking in de harten der Broeders.’ Drie dagen later komen vierentwintig broeders en eenzelfde aantal zusters bij elkaar. Zij spreken met elkaar af om van middernacht tot middernacht door te gaan in gebed. De uren van de dag worden daarvoor met het lot onder elkaar verdeeld.

Er wordt een nachtwake ingesteld, waaraan alle mannen van 16 tot 60 jaar deelnemen. Het doel hiervan is niet zozeer om de kolonie te bewaken, maar ‘om de wacht des Heeren waar te nemen.’ De wacht kondigt de tijd aan door een vers te zingen, voor elk uur van de nacht afzonderlijk, bedoeld voor hen die nog op zijn om hun harten tot God op te heffen. Enkele broeders stellen dit gebruik in dat jarenlang in de Broederschap zal worden toegepast. Het is het gebed van alle uren, vierentwintig uur achter elkaar, dus de gehele dag door. Broeders en zusters beloven elkaar om beurtelings een uur in gebed door te brengen om voorbede te doen, niet alleen voor Herrnhut maar voor de voortgang van het werk van God in de wereld. Al deze vormen worden gedragen door de gemeenschap met Christus door de werking van de Heilige Geest. Het gaat daarbij niet om de vorm op zich, maar om de inhoud. De bedoeling hiervan is dat de kracht van de Heilige Geest zichtbaar en tastbaar wordt in de gemeente.

De gebedswachters komen eenmaal per week bij elkaar om informatie vanuit de gemeente en van buitenaf met elkaar te bespreken. De nood van de christenheid is hen op het hart gebonden en zij willen smeken om de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus op aarde. Natuurlijk is er ook gelegenheid om te danken voor de grote dingen die God doet. De lofprijzing is een belangrijk onderdeel van de godsdienst van de herrnhutters. Ook de kinderen ervaren een sterke aandrang om voorbede te doen. ‘Het was onmogelijk om naar hun kinderlijke gebeden te luisteren, zonder diep bewogen en ontroerd te worden. Op de avond van 26 augustus hadden de kinderen een heel gezegende samenkomst en op de 29ste was men vanaf tien uur ’s avonds tot één uur getuige van een werkelijk hartroerend schouwspel, want de meisjes van Herrnhut en Berthelsdorf brachten deze uren door in gebed, zang en geween. De jongens waren op dezelfde tijd bezig met ernstig gebed op een andere plaats. De Geest van genade en gebeden die in die tijd over de kinderen wordt uitgestort, is zo krachtig werkzaam dat het onmogelijk is daarvan een juiste beschrijving te geven. Het zijn voor de gemeente in Herrnhut dagen van hemelse vreugde; men vergeet zichzelf met aardse en vergankelijke dingen en verlangt ernaar om bij Christus, hun Heiland, in de eeuwige zaligheid te zijn.

Honderd jaar lang zullen deze gebedswaken gaan voortduren. ‘Is er ooit in de hele kerkgeschiedenis zulk een verbazingwekkende bidstond geweest als die begonnen is in 1727 en honderd jaren doorging?’ zo merkt Hasse op. ‘Het is iets heel unieks; het was bekend als het “urengebed” en dat betekende dat er voor groepen van broeders en zusters zonder ophouden tot God werd gebeden voor al het werk en de tekortkomingen van Zijn gemeente.’ Montgomery heeft in dichtvorm de gedenkwaardige opwekking in Herrnhut in 1727 op de volgende wijze bezongen:

Zij wandelden met God in vrede en liefde,
maar waren teleurgesteld in elkaar.
Ernstig zochten zij naar hun geloof,
maar kregen ruzie met elkaar.
Maar Hij, op wie zij hun vertrouwen stelden
en die hun zwakheden kende
had medelijden en genas hen.

Hij vond hen in gebed, eensgezind bij elkaar.
Daar openbaarde Hij zich.
Zij huilden van vreugde;
Zij dronken uit een beker.
En zij braken één brood en spraken één taal;
Vergevende en vergeven.

Onmiddellijk hierna werden zij vervuld met de Heilige Geest
en stonden in vuur en vlam;
en verheugden zich daarover.
De liefde van Jezus en Zijn Naam
verenigen al Gods kinderen.
Die liefde is nog steeds de hoofdzaak.
Laten wij die liefde beantwoorden
door lief te hebben, zoals Hij ons heeft liefgehad.

Gebod:

Trouwe God en Vader in de hemel. U bent die God die nog leeft! U bent een God van wonderen. Wil Uw Geest in mijn hart uitstorten. Breek en vul mij. Schenk een herleving en begin bij mij. Ik ben het niet waard, maar U bent de machtige. Raak ook harten aan van andere gelovigen, ook in de gemeente waartoe ik behoor. Mag ik brandende harten ontmoeten, vol van de liefde van de Heiland. Geef dat we met elkaar mogen smeken om een herleving. U hebt het in Herrnhut gedaan, doe het ook nu. Alleen door uw Geest. Tot de eer van Uw Naam. Amen

Vragen:

1. Ken je mensen die verlangen naar een opwekking? Deel je jouw eigen verlangen met hen?
2. Smeek je God dagelijks om de doop met de Heilige Geest?
3. Bid je voor voorgangers en ouderlingen dat zij met dezelfde Geest mogen vervuld worden en samen op de knieën gaan?

De innige gemeenschap van de ziel met Christus

Het zekerste en meest natuurlijke kenmerk van het kindschap van God is de innige gemeenschap en omgang met Hem. Tussen Hem en ons moet een zekere band zijn die in een gelukkig uur tot stand is gekomen. Deze kunnen we ons goed herinneren en daarin bestaat ons bekend zijn met Hem. Deze band zal tot in eeuwigheid onverbrekkelijk voortgaan. Hiervan hangt ons leven en ons hele bestaan af. In Hem leven wij, in Hem hebben wij onze ademtocht en dit leven is voor ons zo onmisbaar zoals de lucht onmisbaar is om de band tussen ziel en lichaam te onderhouden. Onze kracht bestaat alleen in de nauwe en tere verbinding met Hem, in Wie en door Wie alles wat geschapen is bestaat... Wij leven in Hem en Hij in ons:

*Niets wat hier moog'gebeuren,
Gering en klein of groot,
Zal los mij kunnen scheuren
Uit Zijnen arm en schoot.*

Hoe arm en ellendig een ziel die door de Heiland is begenadigd zich ook mag kennen en voelen, toch weet zij dat zij in de innigste verbinding met Hem staat en een vrije toegang tot Hem heeft. Het is een zeker kenmerk van een waar kind van God en het zekerste teken dat men echt met de Heiland verenigd is, wanneer men alle dagen en uren met vreugde bedenkt dat men niet liggen of zitten, gaan of staan, slapen of waken, eten of drinken kan dat Hij niet alles met Zijn ogen ziet.

10. OPEN EN GESLOTEN DEUREN

Ik weet uw werken; zie, Ik heb een geopende deur voor u gegeven, en niemand kan die sluiten.

Openbaring 3:8a

De rust is in Herrnhut weergekeerd en een nieuwe periode is ingeluid. Dit wil niet zeggen dat de werkdruk van de leiders minder geworden is. De graaf voelt zich geroepen om zich helemaal aan zijn leiderschap toe te wijden. Zijn werk in Dresden is in feite opgehouden, maar toch wil men hem geen ontslag geven. Hij heeft wel toestemming gekregen om zich vrij te stellen voor zijn taak om zijn eigen landgoed te beheren. In feite komt dit hierop neer dat hij het grootste deel van zijn tijd besteedt aan zijn ‘kudde.’ Om zich niet helemaal te onttrekken van zijn functie, gaat hij van tijd tot tijd naar Dresden om zaken af te handelen. Het duurt nog vier jaar voordat de koning van Pruisen hem officieel ontslag verleent. De officiële reden is dan dat hij werkzaamheden verricht voor de koning van Denemarken. Maar zover is het nu nog niet.

Zinzendorf heeft een onweerstaanbare behoefte om het Evangelie uit te dragen. Daarbij wil hij echter niet op de stoel van Rothe, de predikant van Berthelsdorf, gaan zitten. Als het over het uitleggen van de Schrift gaat, stelt hij zich bescheiden en voorzichtig op. Op onderlinge bijeenkomsten spreekt hij een stichtelijk woord en als er een predikant er is, voegt hij enkele woorden aan de preek toe. Zijn woordbediening is meer appellerend dan verklarend. Hij ziet zichzelf het meest als een ouderling die tot taak heeft om te waken over de zuiverheid van de leer in de gemeente en het bewaren van de eenheid. Hij legt in zijn pastorale werk vooral de nadruk op de eenvoud van het geloof en op de toename in de genade. Uitlegging van het Woord van God is belangrijk, maar deze moet wel gericht zijn op het welzijn van de hoorders en niet om allerlei uitleggingen naar voren te brengen om het hoofd vol te stampen met kennis. In een geschriftje dat hij in die tijd samenstelt geeft hij zijn gedachten weer over de taak van de prediker van het Evangelie. Hij merkt daarin op: ‘Ik wil u heel eenvoudig zeggen op welke wijze ik te werk ging als prediker. Ik veronderstelde aan het begin dat de ziel uitzonderlijk met de dingen van God bezet moet zijn, dat de mond behoort te spreken uit de overvloed van het hart, dat God Zijn dienstknechten beloofd heeft dat zij het niet zijn die spreken maar de Geest van de Vader Die in hen is. Bovendien wilde ik nooit beginnen met te spreken zonder eerst mijn eigen onvermogen te gevoelen, zonder dat ik eerst een blik had geslagen in de diepte van menselijke ellende en in de afgrond van de liefde van God in Christus. Dit maakt ons voorzichtig om niet alleen onze gedachten weer te geven en dit maakt ons gelukkig in het voorrecht om het grote feit van de verzoening te proclameren.’ Zinzendorf wil zich in zijn voordracht richten op de kernzaken van het christelijke geloof en geen zijpaadjes bewandelen. Het gaat bij hem over de verzoening en verlossing uit genade. Hij wil Christus preken en Hem verheerlijken.

Na verloop van tijd beschouwt de graaf zichzelf meer als een lekenevangelist dan als een bijbelleraar. Later schrijft hij hierover het volgende: ‘Sinds een achttal jaren dat ik als godsdienstonderwijzer in de gemeente heb gearbeid, is het mij nooit in de zin gekomen om de Schrift te verklaren, dat wil zeggen om aan te geven wat een apostel of profeet met een zaak heeft bedoeld te zeggen... Ik heb mij beperkt tot het aandringen op bekende en onbetwistbare waarheden en daarin ben ik het best geslaagd.’ Hoofdkennis vindt hij minder belangrijk dan de toepassing van de bijbelse waarheden aan eigen hart en leven. Hij wil praktisch zijn en erop letten dat het Woord kracht doet in de gemeente. Rothe blijft de officiële voorganger die voorgaat bij doop-, huwelijks- en begrafenisplechtigheden. Als Zinzendorf hierbij aanwezig

is, voegt hij enkele woorden van vermaning aan de preek toe. Soms leest hij wat voor uit de Schrift of uit een boek, of vertelt hij over een belangrijke gebeurtenis uit de kerkgeschiedenis. Zo leest hij voor uit een uittreksel van de geschiedenis van de Moravische Broeders dat hij heeft samengesteld. Verder is hij betrokken bij zangdiensten en liefdemaaltijden. In het laatste geval zorgt hij voor de bevoorrading van de keuken, als hij niet op reis is. Belangrijk vindt hij de armenzorg waar hij zich voor inzet. Zo wil hij betrokken zijn bij het stoffelijke en geestelijke welzijn van zijn 'schapen', wat wel moeilijk wordt als de kudde aangroeit. Dit alles doet hij niet op een formele wijze, maar met zijn gehele hart. Vaak vermaant hij de gelovigen met tranen om in Christus te blijven en vruchten uit Hem te dragen. Dat is het uiteindelijke doel van Herrnhut en daar wil hij zich helemaal aan toewijden.

Herrnhut is een stad op een berg, maar het licht moet wel schijnen naar de omgeving. De graaf is niet tevreden met de stille arbeid in een hoekje. Het is zijn ideaal om het Evangelie te verbreiden. Geen wonder dat hij zich op de hoogte houdt van Gods werk in Duitsland en in andere landen. Hij volgt de opwekkingsbeweging in Silezië, een onderdeel van het Pruisische rijk. In Salzburg in Oostenrijk woedt een vreselijke vervolging van de protestanten door de roomse geestelijkheid en overheid die vele slachtoffers eist. De gewetenloze Jezuiten storten zich op de weerloze gelovigen die een zoutverbond hebben gesloten en zich daarmee met een eed aan God verbinden. Velen slaan door de vervolgingswoede op de vlucht naar andere landen. Maar in het heetst van de beproeving geeft de Heere een opwekking onder de verstrooide Salzburgers die van 1731 tot 1733 uit hun land verdreven worden. Koning Frederik Willem van Pruisen vangt hen op in zijn rijksgedebied en ook Zinzendorf probeert zich over hen te ontfermen. Melchior Nitschmann en Georg Schmidt worden in april 1728 uitgezonden om hen te bemoedigen in hun zware beproeving. Christiaan David maakt later contact met vluchtelingen die op weg zijn naar Neurenberg. Hij verstrekt hen Bijbels die door de graaf zijn uitgegeven. Neurenberg wil hen niet opnemen en de graaf krijgt het verbod om hen naar Herrnhut te halen. Gelukkig zijn de Baltische landen een goed alternatief, want deze landen hebben mogelijkheden voor vestiging van de berooide boeren uit Salzburg.

Behalve de zorg over vluchtelingen ziet de graaf het als zijn taak om het Evangelie op grotere schaal te verbreiden. In de loop van de maanden die volgen op de grote opwekking in Herrnhut reizen enkele Broeders naar dichtbij en veraf gelegen gebieden om daar te preken. De graaf heeft het zelfs op zijn hart om mogelijkheden te onderzoeken om buiten Europa heidenvolken met het Evangelie te bereiken. Op een vergadering op 10 februari 1728 spreekt hij over landen als Turkije, Marokko en Groenland. Hij gelooft vast dat God deuren wil openen om daar naar toe te gaan. 'Het was een dag waarop de Geest over ons zweefde', zo merkt hij later op. In hetzelfde jaar vinden vier uitzendingen naar verschillende landen plaats. Johannes en David Nitschmann gaan naar Denemarken; enkele anderen naar Engeland en een weer anderen naar de stad Jena in Duitsland. Jena is een universiteitsstad waar een opwekking gaande is. Zinzendorf ontmoet hier Johann Spangenberg die later één van zijn beste medewerkers zal worden en hem zal opvolgen. Hij houdt samenkomsten op verschillende plaatsen in de stad om te spreken over heilszekerheid en heiliging. De grond is vóór zijn komst al voorbereid, want veel burgers zijn van hun zonden overtuigd en snakken naar bevrijding. De boodschap van de liefde van de Zaligmaker doet harten versmelten. Er is sprake van een bijzondere geestelijke beweging die de stadsregering ongerust maakt. Ook de professoren aan de universiteit vrezen voor de toenemende invloed van de graaf op de studenten. Deuren die geopend zijn dreigen nu weer gesloten te worden Maar de graaf laat zich hierdoor niet ontmoedigen. Hij reist naar andere plaatsen in het Duitse rijk. Intussen wordt in het gezin van Zinzendorf een zoon geboren die de graaf en gravin de naam

Christiaan Renatus geven. Daarna verblijft hij een tijd in Dresden om meer reizen voor te bereiden.

Drie maanden blijft hij weg, wat de rust in Herrnhut niet ten goede komt. Men is bang voor vervolging en denkt erover na om zich bij de Lutherse kerk aan te sluiten en de aangenomen kerkorde van de Moraviërs opzij te zetten. Zelfs de Moraviër Christiaan David is geneigd om daartoe over te gaan. Hij beraadslaagt met Rothe over stappen om de lutheranen tot vriend te houden. Zinzendorf wil niet weten van verandering in de kerkorde en onderwerping aan het kerkelijke gezag van Saksen. Hij wil zelfs het 'statuut' nog meer aanscherpen. Zo voert hij de gewoonte van voetwassing in die de Moraviërs kennen. Ook bepaalt hij een maandelijkse bede- en dankdag en wil hij elke maand het Avondmaal vieren. Hij is niet bang voor dreigende maatregelen van hogerhand. De Heere weet wat nodig is en zal Zijn beloften vervullen. In een brief van 1729 schrijft hij: 'Ofschoon ik lid ben en blijven wil van de Lutherse Evangelische kerk, bind ik niettemin Christus en Zijn waarheid aan geen enkele groepering. Wie gelooft behouden te zijn door de genade van de Heere Jezus door een levend geloof, dit wil zeggen wie in Christus wijsheid, rechtvaardigheid, heiliging en verlossing zoekt en vindt, is mijn broeder...'

De vier jaren die volgen op de Pinksteropwekking in 1727 zijn zeer gezegend. De onderlinge liefde en eensgezindheid zijn groot. De Geest werkt krachtig in oude en jonge harten. Ook buiten Herrnhut ontstaan spontaan opwekkingsbewegingen waarmee de graaf zich verbonden voelt. Hij reist naar Halle om ook daar zijn ideeën te verbreiden. Na de dood van zijn geestelijke vader Francke blijkt men maar weinig meer met hem op te hebben. Men houdt zelfs zijn vroomheid verdacht en zet een vraagteken bij zijn bekering. De graaf heeft namelijk de zogenaamde 'Busskampf' niet meegemaakt. Zinzendorf heeft zich de overwinning door genade onterecht toegeëigend zonder eerst een zware innerlijke strijd te hebben doorstaan. Men hield er geen rekening mee dat een christen in zijn jeugd op bedaarde wijze tot geloof gekomen kan zijn. De graaf raakt door deze stellingen enige tijd in twijfel en gaat zelfs zijn eigen geestelijke staat voor verdacht houden. Hij leest in Handelingen 18 dat Apollos alleen de doop van Johannes kende en niet verder gekomen was. Was ook hij nog niet onder de wet en niet onder de genade? Gelukkig gaat het licht spoedig weer ten volle in hem schijnen. Hij verdedigt zich op waardige wijze en noemt de 'Busskampf' 'niet anders dan een soort van geestelijke kramp of stuip trekking die òf uit tegenstand van de zondaar tegen de weg der genezing ontstaat òf uit de strijd van zijn neigingen tegen de hem door de wet voorgeschreven plichten plaatsvindt. Ik denk er niet aan het bestaan van deze tweërlei strijd te ontkennen. Ik voeg er zelfs aan toe dat het oneindig veel beter is wanneer het kind stuipjes krijgt bij het vormen van de tanden, dan dat het in die periode sterft, omdat de natuur niet heeft gewerkt. Maar ik beweer dat men nog nooit een dokter heeft gezien, zo gebonden aan zijn stelsel, dat hij de kinderen verbood om tanden te krijgen zonder ooit ziek te zijn geweest...'

Het conflict met het piëtisme van Halle neemt eerder toe dan af. In het begin van de jaren 1730 komt het tot een definitieve breuk. Zinzendorf vindt dat de opvolgers van Francke verder gaan dan hun meester en de zielen nog meer houden onder het juk van wettische voorwaarden. Zo neemt de tegenstand tegen de graaf en Herrnhut toe. Het lijkt of alles zich tegen de kudde bij de Hutberg gaat keren. De duivel trommelt zijn trawanten op om Gods werk te verstoren en teniet te doen. Men dreigt met harde maatregelen tegen de gemeenschap en wil zelfs de graaf verbannen. Samenkomsten in andere plaatsen worden verboden, maar het dorp op de heuvel durft men niet aan te pakken. Wel geeft men aan dat Herrnhut en Berthelsdorf zich moeten onderwerpen aan de Augsburgse confessie. Hoe lang zullen de Broeders nog in vrijheid kunnen samenwonen?

Gebed:

God van genade en waarheid. Ik kom tot U met al mijn noden. Ik voel me vaak onbegrepen in mijn eigen familie en gemeente. Zij houden mijn bekering voor verdacht, omdat ik niet kan spreken van een diepe zondekennis. Ze vinden mij oppervlakkig en zeggen dat ik mij bedrieg. Heere, U doorgrondt mijn hart en weet wat in mij omgaat. Ik kan zonder U niet leven. Ik heb Jezus lief en wil Hem dienen. Maar er is zoveel in mij en buiten mij dat mij van Hem aftrekt. Heere, wilt U mij leiden en mij de weg wijzen. Dat ik toch niet aan U zal twijfelen en mensen gaan volgen. O, God houdt U mij staande in de strijd! Ik vertrouw erop dat U met mij zult zijn en blijven. Om Jezus' wil. Amen.

Vragen:

1. Hoe kun je je verantwoorden tegen beschuldigingen en afwijzingen van buitenaf als men je bekering voor verdacht houdt?
2. 'De geest van zelfverloochening en zachtmoedigheid wordt vooral beproefd als je tegenwerking ondervindt.' Ben je het daarmee eens?
3. Dienen beproevingen vooral tot zuivering en loutering van je ziel?

De vrede en vreugde in de Heilige Geest

De vreugde en zaligheid van de kinderen Gods komen uit een goed geweten en de onfeilbare overtuiging dat men verzoend is en genade en vrede bij Hem gevonden heeft. Daardoor worden ons alle zegeningen die de Heiland ons geeft, smakelijker dan alles wat daar buiten is. Hij kan ons met Zijn nabijheid, Zijn liefde, met de voorstelling van Zijn lijden en sterven die het geloof ons geeft, zo zalig onderhouden en alle omstandigheden zo verzoeten, dat alle troost die men van het vlees, het verstand, eer, rijkdom en genoegens van het leven heeft, daarbij vergeleken niets is. Men hoeft geen vreemde troost te zoeken; in Hem is vrede en vreugde.

Door de Heilige Geest kunnen we dit persoonlijk ondervinden. De blijdschap die wij dan hebben, doet ons bedenken waarvan wij verlost zijn. We kunnen dan vergeten wat het gewrocht is van de ontrouwe ziel dat ons voorheen altijd achtervolgd heeft en ons in onrust hield. We zijn er nu van verzekerd dat wij geen eigen verbeelding meer in en om ons hebben, maar dat ons hart nu van Hem is. De Heiland en wij horen nu bij elkaar en niets kan ons daarin storen. Geen vreemde macht en vreemd leven kunnen zich daarin mengen. Ja, wij verheugen ons als kinderen en zien wat het Hem gekost heeft dat wij verlost zijn. Dan weent men uit kinderlijke ondervinding hoe vreselijk Hij voor ons geleden heeft en dat Hij eerst de sterkgewapende heeft moeten overwinnen en daarvoor de dood sterven, zodat deze geen macht, recht of aanspraak meer op ons heeft.

De dankbaarheid en zaligheid die voortkomen uit de overwinning van de Heiland, over het getrokken zijn van de ziel tot het licht, over de afwassing van de zonden in Zijn bloed en over het kleed van het heil, moeten alle andere dingen verre te boven gaan.

11. DE GRAAF IN OPSPRAAK

Wanneer wij tegenstand ontmoeten, moeten wij deze niet dadelijk voor een vervolging houden, maar eerst bezien of wij misschien de wil van onze Heere niet recht verstaan hebben.

Zinzendorf

De vrede die de graaf voorstond blijkt een moeilijk te bereiken ideaal te zijn. Hij beijvert zich voor de vrede onder de gelovigen, van welke kerk ook, maar in plaats hiervan wordt de verdeeldheid nog groter. Het lijkt wel of heel Duitsland zich tegen hem en Herrnhut keert. Hij wordt voor een dwaallicht, ketter en verstoorder van de vrede uitgemaakt. Het zijn voornamelijk Lutherse predikanten die tegen hem tekeer gaan. Zij zien in Herrnhut een nieuwe sekte die afstand wil doen van de beproefde leer van de Augsburgse Confessie. Ook veel piëtisten doen in dit koor mee. Het steekt hen vooral dat Zinzendorf de voorkeur geeft aan de belijdenis van de Moravische Broeders. In augustus 1729 geeft de graaf een manifest uit, dat door alle broeders van zijn gemeenschap is ondertekend. In dit document worden de Moraviërs aangemerkt als de gemeenschap die de praktijk van de apostolische kerk heeft voortgezet. Zij zijn niet geïnfecteerd door het kerkelijk denken dat zich in dogma's en regels vertaalt, maar hebben het echte christenzijn in praktijk gebracht. Zinzendorf wijst er opnieuw op dat ook de reformatoren positief hebben gedacht over hun leer en gemeentevorm. Zij zijn orthodox in de leer, maar willen deze vertaald zien in een leven van godzaligheid en in praktische vroomheid. Dat staat ook de graaf voor ogen en daarvoor wil hij zich beijveren en voor dit ideaal zelfs zijn leven geven. De Lutherse belijdenis wil hij niet opzij zetten, maar het Woord van God staat voor hem bovenaan. Alles wat niet met de Schrift overeenkomt en gegrond is op de traditie heeft voor hem een betrekkelijke waarde. Hij zoekt gemeenschap met allen die Christus liefhebben en Hem willen volgen. De zin uit het manifest spreekt in dit verband boekdelen: 'We erkennen geen openbare kerk van God dan alleen die waar het zuivere Woord van God wordt gepreekt en waar de leden als heilige kinderen van God leven.'

Niet altijd handelt de graaf voorzichtig om zijn doel na te streven. Het is niet verstandig om contact te zoeken met rooms-katholieke geestelijken die van het protestantisme niets moeten hebben. Hij weet wel dat in deze kerk vele dwalingen zijn en dat het pauselijke systeem haaks staat op de eenvoudige kerkvorm die in de Handelingen der Apostelen wordt beschreven. Maar hij meent dat Christus ook daar te vinden is, omdat onder de geestelijken oprechte kinderen van God zijn. In 1729 stelt hij een selectie van liederen samen die hij aan de rooms-katholieken in Duitsland aanbiedt. Hij wil deze zelfs naar Paus Benedictus om ze door hem te laten autoriseren. Voor hem is de paus niet de antichrist, zoals de meeste belijdenisgeschriften in de Lutherse en Gereformeerde Kerken hem beschouwen. Hij schrijft: 'Zo lang de paus de gekruiste Christus aanbidt volgens de uitspraak van de apostel Johannes, beschouw ik hem niet als de antichrist.' In dit opzicht bagatelliseert hij de valse leer van Rome en de gruweligheden die zij door de eeuwen heen bedreven heeft. Hij kan weten dat deze kerk pennenvruchten van protestanten nooit zal bekrachtigen. Gelukkig doet hij de brief naar de paus niet weg. Maar zijn idee om dit eerst wel te doen, zet bij velen kwaad bloed. Sommigen beweren smalend dat de graaf wil dingen naar de kardinaalshoed. Heeft Zinzendorf nog wel iets op met orde en kerkelijke leiding? Is hij geen anarchist, die alle regels en wetten aan zijn laars lapt? Zo neemt de kritiek op Zinzendorf steeds meer toe.

Eén van zijn vrienden onder de predikanten beklagt zich in een brief aan hem over zijn onderwaardering van gezag en orde. Moet hij zijn volgelingen daar niet meer op wijzen? Heeft Christus de ambten niet ingesteld om de orde te bewaren en de kudde te leiden? Is het

niet de plicht van de gelovigen om in gehoorzaamheid aan het gebod van Christus Zijn dienaren onderdanig te zijn, omdat zij waken voor hun zielen? De graaf zet daar wel wat kanttekeningen bij. Is het is kerkelijke bedrijf met de velen die alleen in naam christen zijn, wel naar de Schrift? Wordt er niet te veel ruimte gegeven aan het onkruid dat het tarwe verstikt en de dienst uitmaakt in de kerken? Gaat het ten diepste niet om de gelovigen die in woord en wandel blijf geven Christus te kennen en lief te hebben? Hij is scherp in zijn antwoord en windt er geen doekjes om: ‘Nee, het is onmogelijk om het juk van Christus hen tegen hun wil op te leggen totdat zij bekeerd zijn. Als we een uiterlijke dwang willen uitoefenen om wereldse vermaken te verbieden is dit de weg om hypocrieten te maken en om de meest vreselijke heimelijke gruweldaden voort te brengen.’ Uiterlijke godsdienst maakt zelfzuchtige en liefdeloze mensen die vijanden van het kruis zijn. Dat zijn farizeeërs die alleen de buitenkant reformeren en het binnenste een poel van onreinheid laten en deze koesteren. Zijn vijanden beschuldigen hem van farizeeïsme, terwijl hij juist deze geest wil bestrijden. Zij beschouwen hem en zijn volgelingen als ‘wolven in schaapsklederen’, valse profeten, bij wie het om de wol van de schapen te doen is niet om hun welzijn. Herrnhut wil zich in hun ogen manifesteren door haar koren, kringen en allerlei onkerkelijke gebruiken die tot verdeeldheid leiden. De graaf is onthutst bij al die tegenstand. Enkele jaren terug heeft hij waarschijnlijk al een voorgevoel gehad van de komende storm, toen hij in een lied uitsprak: ‘O Heere Jezus, laat Uw kudde niet in de klauwen van de wolf, maar verzamel als een goede herder allen die u liefhebben rondom U. Geef dat wij U zien mogen, maar niet door een duister glas; geef dat wij U mogen kennen, al is het dat wij met uitdrukkingen die bij de mensen gebruikelijk zijn, onbekend mogen zijn.’

Op 20 juni 1729 schrijft hij: ‘Hoewel ik lid van de Evangelische (Lutherse) kerk wil blijven, bind ik Christus en Zijn waarheid niet aan een enkele sekte. Iedereen die gelooft dat hij door de genade van de Heere Jezus behouden is en dat door het levende geloof. Een ieder die in Jezus Christus wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing vindt, is mijn broeder. Ik beschouw het als een nutteloze bezigheid om te onderzoeken wat voor denkbeelden of welke exegese hij voorstaat. In die zin, ik stem het toe, heeft men reden om te zeggen dat het er mij niet aan gelegen ligt of iemand onrechtzinnig is, maar in die zin alleen.’ Wanneer zal die eenheid komen? Moeten we wachten tot de triomferende kerk in de hemel compleet is? ‘... Dan zal het wezen, niets anders dan Jezus. De Gereformeerde en de Lutheraan, die van Cefas is en van Paulus, de Episcopaal en de Presbyteriaan, zullen, terwijl de liefde blijft, één zijn.’

Ondanks de zware kritiek die de piëtisten van Halle op hem uitoefenen, laat hij deze stroming niet in de steek. Hij pleit voor hen als zij vervolgd worden en weet te bereiken dat enkele piëtistische predikanten uit Silezië die door de keizerlijke regering worden lastig gevallen niet verder vervolgd worden. Zijn pleidooi om hen te beschermen heeft resultaat gehad. Maar als hij deze bescherming ook zoekt uit te breiden tot allerlei ‘kettters’, vallen zij hem af en komt hij nog meer buiten hun kring te staan. Nu is de graaf meer dan eens naïef in zijn beoordelingen van sektarische geesten die hij de hand boven het hoofd houdt. Hij voelt zich verbonden met het zwakke van de wereld en met hen die verdrukt en afgewezen worden. De piëtisten hebben daar geen enkel begrip voor. Zelfs een prediker onder hen, Mischke, voor wie de graaf zoveel gedaan heeft en hem voor verdere vervolging gered, verklaart ronduit dat Zinzendorf onbekeerd is, omdat hij de worsteling om tot bekering te komen niet heeft meegemaakt. De graaf onderzoekt zichzelf opnieuw of de wortel van de zaak in hem gevonden wordt. Hij mag ervaren dat de Heere met hem is, dat hij niet alleen een dienaar is van het Evangelie, maar een kind, een zoon van God. Steeds meer wordt hij door deze tegenstand en veroordeling gedreven om ‘des te dichter te schuilen in de bloedwonde in de

zijde van Christus.’ Het doet hem pijn dat zijn eigen broeders hem afwijzen. ‘De kinderen van mijn eigen moeder zijn vertoornd op mij!’ zo roept hij uit.

In het jaar 1729 regent het pamfletten tegen de graaf. De hetze is toegenomen na een rondreis waarbij hij onder meer Westfalen heeft bezocht. Hij komt daar in Berlenburg aan met het verlangen om een toenadering onder de christenen tot stand te brengen. Een van de merkwaardigste mannen die hij hier ontmoet is het raadslid Johannes Conrad Dippel, die bekend staat als een grote wetenschapper. Zinzendorf is erg onder de indruk van diens voorkomen en boeken. Hij onderkent niet dat Dippel meer filosoof is dan christen. Het lijkt er zelfs op dat deze man de genade van Christus niet kent. Hij valt de leer van de verzoening aan en richt zich op meer hoofdzaken van het christelijke geloof. Eigenlijk is hij het met de graaf niet eens, maar daardoor wordt de goede verstandhouding tussen beiden niet beschadigd. De sympathie die de graaf heeft voor een boek van Dippel is een handvat voor de tegenstanders om hem te bestrijden. Gelukkig ziet hij in dat hij zich in Dippel vergist heeft. Alleen de Schrift is de basis van het geloof waarbij spitsvondige redeneringen in het niet vallen. Toch laat zijn bezoek aan Berlenburg veel indrukken na. Joden verdringen zich om de graaf te zien en te horen. Zij worden door zijn spreken tot tranen bewogen. Spoedig is zijn komst in de omgeving bekend. Een klein gezelschap in Büdingen nodigt hem uit om te spreken. De leider hiervan, de zadelmaker Jan Frederick Rock, hoort hem met grote belangstelling aan. Hij blijft echter een geestdrijver te zijn die zich laat leiden door ingevingen en plotselinge ervaringen met uitwerking op zijn hele lichaam. Zinzendorf wacht zich ervoor om direct een oordeel over deze man te vellen. Deze voorzichtigheid komt zijn reputatie niet ten goede. Hij probeert Rock ondanks diens abnormale gedrag toch als een christen te beschouwen. ‘Het is mij niet bewezen dat een kind van God niet door rede of verbeelding misleid kan worden’, zo merkt hij op. Later erkent hij dat hij zich in de geestdrijver vergist heeft. Toch blijft hij voorzichtig in zijn oordeel. Hij erkent dat Rock schuldig staat aan ongezonde inbeelding, ‘maar mijn hart lijdt.’ En zo ik aan de liefde van het kruis van Christus verplicht ben in hem een vijand te zien, zal ik hem niet beschuldigen, beledigen of verachten; maar zeg ik met diepte smart dat wij in een tijd en onder omstandigheden leven waarin, als dat mogelijk zou zijn, zelfs de uitverkorenen verleid zouden worden. Wanneer ik dan mensen die zo rijk begaafd zijn als deze man zich zie stoten tegen de steen van ergernis en vallen, terwijl, wij, mijn medearbeiders en ik, nog staande gebleven zijn, die evenwel in het minst niet met Rock zijn te vergelijken, zo kan ik niet anders dan met schaamte en berouw tot de Heere zeggen: “Gij zijt het alleen Die over de genade beschikt. Aan wie U dit schenkt, geeft U deze om niet.’

De bezoeken van de graaf aan Berlenburg en Büdingen worden scherp veroordeeld. Zijn verzoenlijke optreden daar is als koren op de molen van zijn vijanden. Ook zijn bezoeken aan de ‘Franse profeten’ of de ‘geïnspireerden’ komen onder vuur te staan. Met al dit geschut dat op hem afkomt keert hij terug naar zijn landgoed. Daar voelt hij zich thuis, onder de ‘bedroefden om der bijeenkomst wil’. De liefde van Christus dringt hem om niet alleen onder zijn vijanden oprecht te zijn, maar ook onder hen die aan zijn bescherming zijn toevertrouwd. De zorg van de kudde achtervolgt hem dag en nacht. Hij weet van alle pijlen die op haar worden afgevuurd, maar ook van de gevaren die zich binnen ‘de schaapskooi’ aftekenen. De eenheid die in 1727 bezegeld is, toen de Geest van God werd uitgestort, is niet gebleven. In de gemeenschap van Herrnhut zijn vossen ingekomen die de kleine wijngaard zoeken te verderven. ‘Heden,’ zo schrijft hij in zijn dagboek, ‘verkeerde ik in aanhoudende angst ten opzichte van sommige zaken die de innerlijke toestand van de gemeente betreffen. Zo deze steeds weer terugkomen, zou ik er onder bezwijken. Maar dat alles is een zaad voor de eeuwigheid. Elke traan wordt door de Heere opgemerkt en in gedachten gehouden. ‘Hoe kan en zal de kudde van Christus die aan zijn zorgen is toevertrouwd, zuiver gehouden worden?’

Gebed:

Heere, U weet dat vijanden van binnen of van buiten af op mij afkomen. Zij willen mij afhouden van de eenvoud die in Christus is. Hoeveel wantrouwen en onvrede komen in mij op. Wat voor verkeerde gedachten heb ik soms over broeders en zusters. Dit wordt erger als zij mij beschuldigen of kwaad van mij spreken tegenover mijn vrienden. Heere, U weet alle dingen; U weet dat ik U liefheb! Ik breng al die gedachten, verkeerd en verward, onder de gehoorzaamheid van Christus. Ik vertrouw dat U alle dingen doet medewerken ten goede. Vader, geef mij een houding die lijkt op die van Uw Zoon, Die als Hij gescholden werd niet wedschold en als Hij leed niet dreigde, maar gaf het over aan Dien Die rechtvaardig oordeelt. U bent de Almachtige God Die alles in Uw hand en macht heeft. Geprezen zij Uw Naam, halleluja! Amen.

Vragen:

1. Hoe handel je als je te maken hebt met vreemde opvattingen of geestdrijverij? Wat deed Christus in dit verband?
2. Omschrijf wat 'de geest van onderscheiding' betekent? Waar wordt deze in de Bijbel genoemd?
3. Moet ik scherp of mild zijn in de beoordeling van onbijbelse leringen? Wat zegt de Schrift?

De zaligheid van de kinderen van God

De zaligheid van de kinderen van God en hun dagelijkse wandel bestaan hierin: Genade voor het hart, omgang met de Man van smarten, gezondheid in het geloof, tedere liefde en verkleefdheid aan Hem en de zekerheid in het hart om alles goeds van Hem te mogen verwachten voor tijd en eeuwigheid. Hij heeft alles onuitsprekelijk wel gemaakt; Zijn verdienste is onuitputtelijk; de zaligheid oneindig en wij hoeven niets meer te doen dan ons daarin te weiden...

Wij weten van geen andere zaligheid en willen van geen andere weten dan die in de Heiland is en wij zeggen met Paulus: 'Ik acht alle dingen schade te zijn om de uitnemende, niet te vergelijken zalige kennis van Jezus Christus, mijn Heere.' Alles wat mij gewin was heb ik tot schade gerekend. Zal ik die prijs geven? Weg ermee uit alle hoeken van mijn hart; het is mij alles niets, wanneer ik slechts in Hem gevonden mag worden, opdat ik Hem kenne en de kracht van Zijn opstanding en de gemeenschap van Zijn lijden.

Hij gunt het de Zijnen om na ware zielensmart en na de ontvangen vrijspraak van alle zonden om een rechtstreekse blik in Zijn hart te slaan. Zijn ogen zien direct op ons en op een ieder in het bijzonder. Hij geeft acht op ons om ons te bewaren voor alle verzoeken en strikken van de satan, voor alle verkwikkingen van het eigen vlees en de overblijvende ellende en voor al de verschillende gestalten die de zonde aannemen om ons schade te doen en op enige wijze van Hem af te brengen.

12. DE BROEDERSCHAP IN DE BRANDING

Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, naaktheid, of gevaar, of zwaard?

Romeinen 8:35

De geloofsgemeenschap in Herrnhut is het oogappel van Graaf Zinzendorf. Hij beschouwt zijn kudde als een planting van God, als een stad op de berg die een licht verspreidt over de omgeving, ja over heel Duitsland. De Heere heeft hier grote wonderen gedaan en hij hoopt dat deze zullen voortgaan. Maar ondanks de kracht van de Geest Die Zich hier steeds opnieuw in vertoont, blijkt de gemeente kwetsbaar te zijn. Zij bestaat uit gelovigen die hun beperkingen hebben en zich ook vleeselijk kunnen gedragen. De satan ligt op de loer om hen tot zonde te verleiden. Hij probeert tweedracht onder hen te zaaien om het werk van God zo te verstoren. Zinzendorf heeft ook zijn beperkingen die hij zich niet altijd bewust is. Gelukkig is enige zelfkennis hem niet vreemd en houdt hij biddend de wacht om niet toe te geven aan grote of kleine zonden. Zo waakt hij ook over zijn kudde en het bedroeft hem als schapen afdwalen en in zonde vallen. Hij waarschuwt als een broeder die met hen meeleeft en voor hen bidt. Spangenberg merkt op dat hij het minst scherp is naar hen die in zware zonden vallen. Dan voelt hij zulk een smart dat hij vaak met de schuldige weent. Als deze door zijn of haar val tot wanhoop bewogen is, probeert hij te troosten. Dit wil niet zeggen dat hij de noodzaak van bekering en berouw voorbij ziet. Hij handelt in de eerste plaats vanuit een diepe bewogenheid met de zondaar en in het bewustzijn van eigen feilen en falen. Andere zonden, die in het oog minder ernstig lijken, bestraft hij heel scherp. Wanneer hij nijd en hoogmoed opmerkt, 'dan breekt hij los als een leeuw.' Ook huichelarij en tweeslachtigheid kunnen hem tot toorn verwekken. Hij wil niet bevorderen dat iemand op een geforceerde manier zijn hart aan de Heere geeft. Een schijnheilige vertoning vindt hij verfoeilijk en Godonterend.

De verscheidenheid onder de herrnhutters is groot. Zij hebben niet alleen verschillende geestelijke achtergronden, maar ook kunnen hun karakters en motieven erg uiteenlopen. Er is een vrouw in de gemeenschap gekomen die gewoon is om veel over haar ellende te spreken. Zij geeft voor dat zij zich probeert te bekeren en veel in gebed is, maar dat de Heere haar gebeden niet hoort. Als men haar woorden in twijfel trekt, benadrukt zij dat zij oprecht en ernstig is. Op een dag spreekt de graaf op een samenkomst over huichelarij. Om aan te geven wat voor een ernstige zonde dit is, haalt hij het voorbeeld aan van Ananias en Safira. Als hij zo spreekt, valt de vrouw die zo prat gaat op haar oprechtheid flauw en wordt zij weggedragen. Als zij weer bijkomt, belijdt zij dat zij tot op deze samenkomst in vreselijke schijnheiligheid heeft geleefd.

Een ander voorbeeld van een opmerkelijk optreden van de graaf is die bij een zekere Münster. Deze woont enkele jaren in Herrnhut en heeft in die tijd veel zegen ervaren. Zijn houding verandert nadat hij enkele keren met een broeder heeft getwist. Hij wordt daardoor zo somber en voelt zich van God verlaten. Uiteindelijk besluit hij om het dorp in het geheim te verlaten. Op een avond voelt de graaf, die al een tijd met deze man in het gebed bezig is geweest, zich gedrongen om naar hem toe te gaan. Het is tien uur en dat is juist het tijdstip dat de man wil vluchten. De graaf komt net op tijd. Als hij zijn huis binnengaat, vraagt hij hem vriendelijk hoe het met hem gaat. 'Helemaal niet goed,' antwoordt Münster met een doffe stem. De graaf spreekt hem hierop met liefde aan, waardoor de man tot tranen toe bewogen wordt. In ieder geval gaat hij nu niet weg. De volgende dag gaat hij naar Zinzendorf om hem eerlijk op te

biechten wat hij van plan is geweest. Beiden zien de hand des Heeren in de plotselinge komst van de graaf. Münster besluit in Herrnhut te blijven en blijft daar tot zijn dood.

Het welzijn van de kudde dat de graaf voor ogen heeft gaat niet alleen over de voeding van het hart; ook de zorg voor het lichaam en verstand wordt niet verwaarloosd. Zo houdt hij zich vanaf het begin bezig met het onderwijs van de kinderen. Verschillende scholen worden door hem gesticht en onderhouden. Van Comenius heeft hij geleerd hoe belangrijk de opvoeding is en welke regels daarvoor gelden. Ook is er veel aandacht voor de ziekenzorg. De graaf meent dat als iemand ziek wordt, de genezing met de ziel moet beginnen. God heeft een bepaalde bedoeling met een ziekte en het is nodig om deze te leren kennen. Er kunnen geestelijke oorzaken aan de lichamelijke kwaal ten grondslag liggen. Het kan zijn dat eerst zonden moeten worden beleden wil de weg naar genezing geopend worden. De graaf is ervan overtuigd dat naast de gewone medische middelen het geloofsgebed van groot belang is. Er vinden regelmatig genezingen plaats, die soms opzienbarend zijn. De graaf verheugt zich daarover en dankt God voor deze wonderen. Hij geeft God de eer voor het vertrouwen in Hem dat Hij door Zijn Geest in het hart werkt als middel tot genezing. Hij waarschuwt wel voor het gevaar om te veel op het wonder te zien en te weinig op God Die het wonder werkt. Zinzendorf ziet de wonderen meer als getuigenis voor de ongelovigen. De gelovigen zelf moeten bij het zien van de genezing God verheerlijken en toenemen in vertrouwen en liefde.

Een zwakke kant van het karakter van de graaf is dat hij zich zo op een bepaalde zaak kan richten dat dit ten koste gaat van andere plichten. Zijn aanpak is daarbij nogal eens wisselend. Soms strijdt hij voor een bepaald doel dat hem helder voor ogen staat. Maar later kan hij een tegenovergesteld doel gaan nastreven en daardoor verwarring stichten. Dit geldt bij voorbeeld voor de keus van de Moravische kerkorde. Meermalen heeft hij zich in overleg met de leiding en de gemeente daarvoor uitgesproken. Toen in 1728 een aantal broeders het plan opvatten om met de Lutherse kerk samen te gaan heeft de graaf dit voorstel met grote kracht bestreden. Eind 1730 blijkt de graaf van mening veranderd te zijn en wil hij kiezen voor aansluiting bij de Duitse kerk. Wat heeft hem tot dit nieuwe standpunt bewogen? Komt deze door de vele kritiek op zijn persoon en werk? Wil hij de minste te zijn en serieus te luisteren naar de beschuldigingen die op hem af komen?

Het lijkt erop dat de graaf door een gevoel van besluiteloosheid overstap is gegaan. Zijn voorstel om zich aan de Lutherse kerk te onderwerpen vindt bij de Broeders weinig bijval. Zij willen niet met de graaf meegaan. Als dit punt besproken wordt volgt gelukkig geen twist, maar een besluit om eerst naar Gods wil te vragen. De gemeente komt hiervoor op 7 januari 1731 bij elkaar. De graaf licht zijn voorstel toe om de Lutherse leer en inrichting over te nemen, wat betekent dat men afstand doet van de Moravische orde. De argumenten die hij aanvoert komen niet uit de verf. De Broeders geven aan dat deze overstap strijdt met hun geweten. Heeft de Heere hen niet bijzonder gezegend sinds de gemeente van Herrnhut met volle overtuiging gekozen heeft voor het gedachtegoed van de Moravische Broeders? Is hun belijdenis door vele verdrukkingen getoetst en gelouterd? De discussie die op gang komt is heftig. Dan legt de graaf het voorstel neer om naar de wil van God te vragen. Voor het eerst in de geschiedenis van de Broedergemeente wordt het oordeel overgelaten aan het lot. De broeders schrijven twee briefjes: de één omschrijft het voorstel van de graaf met de woorden: 'Weest als onder de wet degenen die onder de wet zijn, hoewel gij voor God niet onder de wet zijt, maar zijt voor Christus onder de wet om degenen die onder de wet zijn te winnen' (1 Kor. 9:21 in de Duitse vertaling); de ander geeft de mening weer van de broeders met de woorden: 'Broeders, staat vast en houdt de inzetten die u geleerd zijn' (2 Thess. 2:15). Men doet deze briefjes in een vaas en gaat dan in gebed. Hierop vraagt men de zoon van de graaf om

een briefje uit de vaas te halen. Het lot beslist en kiest voor de mening van de broeders om aan de inrichting van de Moraviërs vast te houden. De graaf geeft zich ook over aan de beslissing van het lot, waarin hij de hand van God ziet. Hij spreekt de vergadering op levendige wijze toe en laat deze uit elkaar gaan door hen het gezangvers mee te geven dat de volgende dag aan de beurt is: 'Jeruzalem, door 't kruis bezwaard, blijft echter vrolijk, onvervaard!' Zo keert de rust en vrede in Herrnhut weer.

De zeef van beproeving is nog niet weggenomen. In januari van het jaar daarop verschijnt een delegatie uit Dresden in Herrnhut. Zij bezoekt de zondagse diensten, spreekt met broeders en maakt een rapport voor de overheid in Saksen. Zij ontdekken dat niet alleen gevluchte Moraviërs in de gemeenschap zijn opgenomen, maar ook allerlei sektariërs, zoals 'ketterse' Schwenkfeldianen. De graaf krijgt een dikke onvoldoende en men gelast hem om de aanhangers van Schwenkfeld uit de kolonie te verwijderen. Deze laat zich hierdoor niet van zijn stuk brengen. Waar zal het eindigen als hij dit dekreet gehoorzaamt? Zullen de Moraviërs daarna niet aan de beurt zijn? Wordt zijn levenswerk op deze wijze niet stuk gemaakt? De graaf komt net terug van een reis naar Tübingen als hij van het edict hoort. Hij vraagt de theologen van deze stad om advies. Kunnen de Broeders als goede lutheranen worden beschouwd als zij hun eigen orde van tucht toepassen? De godgeleerden antwoorden dat dit geen probleem hoeft te zijn. Zij zijn goede leden van de Lutherse kerk en geen sekte.

Het jaar daarop besluit Zinzendorf om een tussenoplossing te creëren die moet dienen om de tegenstanders op een afstand te houden. De gemeenschap wordt in twee delen gesplitst, een Moravisch en een Luthers deel. Hij stelt de Moraviërs voor om naar de Engelse kolonie Georgia in Amerika te emigreren. Daar kunnen zij in volle vrijheid leven en samenkomen. In 1735 gaat hij nog verder. Hij laat David Nitschmann tot bisschop van de Moraviërs ordenen, waartoe hij de bisschop van de Moravische Broeders, Daniel Ernest Jablonsky, laat overkomen. Nitschmann moet deze nieuwe functie niet in Herrnhut maar in het buitenland uitoefenen. Zo wil hij de Broeders helpen om aan de dreigende storm te ontkomen. Maar bij alles wat hij doet om de overheid gerust te stellen, vergeet hij zijn eigen persoon. Hij is in groter gevaar dan de anderen. Velen haten hem uit de grond van hun hart waaronder zijn eigen 'broeders', de piëtisten. De kritiek op hem wordt zo hevig dat de keurvorst van Saksen, Augustus III, besluit om hem van Berthelsdorf en Herrnhut te verbannen. De reden is dat hij een valse leer heeft verbreid en ongeoorloofde samenkomsten in stand houdt. Weer komt een delegatie naar Herrnhut, maar nu is de conclusie dat de meeste broeders goede christenen zijn. Dr Löscher, een van de afgevaardigden, barst zelfs in snikken uit en roept uit: 'Jullie leer is zo zuiver als die van ons, maar wij hebben jullie tucht niet.' De commissie geeft in haar verslag bijkomende motieven aan om de gemeenschap niet op te heffen. Als dat gebeurt, mist de regering een groot bedrag aan belastinggeld! Zo rapporteert zij aan het hof van de keurvorst.

Eén ding blijft vaststaan: Zinzendorf moet weg uit Herrnhut. De graaf ziet in deze beslissing Gods leiding. 'Wat doet het ertoe!' zo roept hij uit. 'Zelfs al zou ik naar de wet in Herrnhut mogen blijven, dan zou dit de komende tien jaar niet zo zijn.' Hij heeft andere plannen in de kast liggen. God sluit deuren om nieuwe te openen. Zijn bediening blijft nu niet beperkt tot een streek of land, maar zal zich over de hele wereld gaan uitstrekken. 'Wij moeten de gemeente van de Pelgrims verzamelen en de Zaligmaker aan de wereld proclameren.' Zo wordt door de verdrukking heen een weg geopend tot een wereldwijde zending. Het licht dat in Herrnhut is gaan schijnen blijft daar niet onder een korenmaat liggen, maar zal verbreid worden tot aan de einden der aarde.

Gebod:

Trouwe Leidsman in de hemel. Geef dat ik in tegenspoed geduldig mag zijn en niet de weg van de minste weerstand zal kiezen. Leer mij naar Uw wil te handelen, opdat ik mij niet zal laten meevoeren door vleselijk gemak. Als het Uw wil is om verdrukking te lijden, wil U mij dan de kracht geven om die te dragen. Leer mij onderworpen te zijn aan Uw wil. Als U met mij een andere weg wilt gaan, laat mij dit dan zien, opdat ik U daarin mag gehoorzamen en volgen. Om Jezus' wil. Amen

Vragen:

1. Wat denk je van het lot als middel om Gods wil te kennen? Hoe ga je daarmee om en wat zijn de valkuilen?
2. Hoe kun je weten dat je in Gods gunst bezig bent? Moet je daarvoor je eigen beroep opgeven of kun je je werk blijven doen ook al ben je dan niet direct betrokken bij Gods koninkrijk?
3. 'God sluit soms deuren om nieuwe te openen?' Herken je dit?

Het rechtschapen leven in Christus Jezus

Wanneer in ons hart de vriendschap en gemeenschap met onze Schepper en Verzoener die in Zijn verdiensten en lijden wortelen, tot stand is gekomen dan is deze het allerbeste medicijn tegen alle zonden, tegen de verkeerdheden in de geest en gif in onze leden.

Een goede boom kan geen kwade vruchten voortbrengen en het is niet onze verdienste, ook niet onze eigen moeite en inspanning, dat wij goede vruchten dragen. Deze komen als vanzelf op uit onze vernieuwde natuur. Het is ons een lust om in de beginselen en regels van de Heiland te wandelen. Men leert die het best in de omgang met Hem; men leest ze in Zijn Woord en wanneer men met Hem omgaat, zijn ze gemakkelijk te verstaan.

Onze ziel is vol van gedachten van de Heiland, van de genade die Hij heeft aangebracht, van het leven dat in Hem is. Dan gaat de ziel bestendig met Hem om en wordt zo daarin geoefend zodat uiteindelijk de zin van de Heiland onze natuur wordt en deze in alles te zien is.

13 VERDREVEN EN UITGEZONDEN

*Dan wil ik aan alle zondaars rondom vertellen
wat een dierbare Redder ik vond.
Ik wil wijzen op het verzoenende bloed
En zeggen: Zie, de weg naar God.*

Zinzendorf

Herrnhut mag niet langer vluchtelingen opnemen. Dit heeft de keurvorst van Saksen bepaald. Gelukkig grijpt hij verder niet in wat betekent dat de gemeenschap mag blijven bestaan. Toch houdt de hetze tegen de graaf en zijn volgelingen niet op. Zijn tante, Jonkvrouw von Gersdorf, verbiedt de Bohemers op haar landgoed Hennersdorf nieuwe vluchtelingen toe te laten. Ook wil zij niet meer toestaan dat haar ‘onderhorigen’ bij elkaar komen om de Bijbel te onderzoeken en met elkaar te bidden. Vergramd door deze maatregel verlaten de Bohemers hun huis en vragen in Herrnhut om onderdak. De graaf kan het niet over het hart verkrijgen om hen te weigeren. Toch besluit hij op aandrang van zijn tante om de vluchtelingen geen vergunning te geven om zich definitief te vestigen. De groep vertrekt hierop en verwekt veel onrust in Saksen. Deze ontwikkelingen bemoeilijken de positie van Zinzendorf. Men bezint zich om hem monddood te maken en oppert zelfs het plan om hem gevangen te nemen en op te sluiten. Dit gaat de overheid wat te ver en in plaats hiervan krijgt hij in november het bevel om zijn goederen te verkopen en zo spoedig mogelijk het land te verlaten. Door al deze berichten neemt de onrust onder de bevolking van Herrnhut toe. In januari 1733 gaat de graaf in ballingschap. Vergezeld van drie vrienden verlaat hij Berthelsdorf. Met blijdschap ziet hij de beroving van zijn goederen aan. Als het gaat over de eer van zijn Zaligmaker, is hij bereid om afstand te doen van zijn bezittingen. Ter gelegenheid van zijn vertrek maakt hij een lied dat eindigt met de volgende regels:

Wij hernieuwen de overgave van onze geesten, zielen en lichamen
Wij beloven U een onwankelbare trouw.
Doe ook Gij, Heere, Uw eed gestand! Verlaat Uw begonnen werk niet en
Geef dat wij, ook als wij bezwijken, overwinnen mogen!

Intussen is er meer gebeurd. Enkele jaren geleden heeft de graaf zijn ambt in Dresden neergelegd en wordt hij op onbepaald verlof gesteld. Nu wil hij uit de dienst van de keurvorst van Saksen overgaan tot de dienst van de Lutherse koning Christiaan VI van Denemarken. In dit land is al enige tijd een herleving aan de gang die de koning niet onberoerd laat. Hij heeft al enige tijd contact met Zinzendorf die verwacht dat de koning hem toestemming zal geven om in zijn rijksgebieden Groenland en Lapland zending te gaan bedrijven. Dit is al jaren de stille wens van Zinzendorf die elke keer weer boven komt. Omdat het politieke en kerkelijke rumoer rondom zijn persoon steeds sterker wordt verlangt hij ernaar om een werkterrein te vinden waarin hij zich in alle rust kan inzetten voor de uitbreiding van Gods koninkrijk. In april 1731, dus enkele jaren vóór zijn verbanning, komt hij vergezeld van enkele broeders in Kopenhagen in Denemarken aan. Hij is vol verwachting, maar het bezoek loopt op een teleurstelling uit. Hij wordt wel op grootse wijze ontvangen en krijgt zelfs een ministerpost aangeboden die hij zonder te aarzelen afwijst. Het gaat hem niet om pracht en praal, ook niet om een goede positie. Hij wil zich inzetten voor verloren zielen en niet voor kastelen en paleizen. Toch is de koning ingenomen met zijn persoon en werk. Hij verleent hem zelfs een ridderorde die de graaf eerst weigert aan te nemen maar uit respect voor de vorst toch aanvaardt. Deze orde schijnt het enige resultaat te zijn van deze reis, maar Gods plan verloopt anders dan menselijke berekeningen.

Tijdens zijn verblijf in Denemarken ontmoet hij twee Groenlanders. Hij hoort hen spreken over de Deense zendeling Hans Egede die geprobeerd heeft het Evangelie onder de Eskimo's te verbreiden. Met veel moeilijkheden heeft hij onder hen gewerkt en uiteindelijk weinig vrucht geoogst. Het steekt de graaf dat deze gang van zaken de Denen heeft doen besluiten om het zendingswerk daar te staken. Hij wil er zelfs alles aan doen om met dit werk verder te gaan. Een ontmoeting met een arm negerjongen uit St. Thomas, een eilandkolonie van Denemarken in de Caraïbische Zee, zet zijn gedachten nog meer in beweging. Hij hoort van de grote geestelijke nood onder de West-Indiërs. De jongen heeft een zuster die volgens hem bekeerd kon worden als er een zendingswerker zou zijn. Wat zou de graaf kunnen doen om deze arme onwetende mensen met de blijde Boodschap van Christus te bereiken?

Twee dagen na zijn terugkomst in Herrnhut spreekt hij met zijn medewerkers over wat hij in Kopenhagen heeft gehoord. Zijn verslag maakt een diepe indruk op Leonard Dober. De toestand bij de negerslaven op St. Thomas brengt hem op de knieën voor God. Hij kan de nood van deze zielen niet langer van zich afzetten en voelt zich geroepen om het Evangelie aan hen door te geven. Zijn vriend Tobias Leupold heeft dezelfde begeerte. Ook hij legt dit in het gebed neer. Ze weten niet van elkaar onder welke gebedslast zij lopen, totdat zij ermee voor de dag komen. Hoe wonderlijk leidt de Heilige Geest hen beiden. Eén van gemoed en verlangen buigen zij samen hun knieën om Gods wil beter te leren kennen. Zij zijn er nu zeker van dat God een taak en roeping voor hen heeft weggelegd om naar de heidenen te gaan.

Eind juli komt de negerslaaf die Antonie Ulricht heet, met David Nitschmann in Herrnhut. Hij vertelt voor een aandachtig gehoor van de grote nood in zijn vaderland. Hoe moeten de negers zuchten onder de vreselijke slavernij en vaak slechte behandeling van hun meesters. Hijzelf belijdt de Heere Jezus te kennen en legt zijn verlangen aan de dag dat de Zaligmaker aan zijn landgenoten gepredikt wordt. Hij verbergt niet op wat voor problemen dit zou kunnen stuiten, want de situatie onder de slaven is ernstig. Zij zijn vaak overgegeven aan ernstige zonden, omdat zij niets van God en Christus weten. Ook horen de mensen uit Herrnhut over de toestand onder de Eskimo's in Groenland. Ook daar is de nood groot. Wat staat de broeders te doen. Moeten zij in Herrnhut blijven? De gemeenschap hier wordt steeds groter, ondanks alles wat op hen afkomt. De Heere heeft grote dingen onder hen gedaan en zij mogen verwachten dat Hij nog veel meer gaat doen. De twee broeders gaan naar de mannen die de gebedswacht vormen. Zij passeren het huis van Zinzendorf en horen hem tegen een vriend zeggen: 'Onder deze jonge mannen zijn zendelingen voor St. Thomas, Groenland, Lapland en andere landen. Deze woorden raken het hart; zij vinden dit een bevestiging dat zij geroepen zijn tot een grote taak. Zij schrijven een brief aan de graaf waarin zij hun verlangen kenbaar maken. Deze leest de brief voor op een gemeentesamenkomst, zonder de namen van de schrijvers te noemen. De Broeders reageren gereserveerd. Wat moeten zij met andere landen, terwijl er in hun eigen land nog zoveel te doen is!. Wat halen zij op hun hals bij alle problemen die zij al hebben? De negerslaaf spreekt hierop de vergadering in het Hollands toe en verzekert hen dat niemand als zendeling in St. Thomas binnenkomt zonder eerst slaaf te worden. Dat is wel een groot offer dat gebracht moet worden en ook Dober moet hierover nadenken. Maar zijn besluit staat vast: Als hij dan eerst een slaaf moet worden vanwege het Evangelie dan is hij van harte bereid dit te doen.

De vergadering is besluiteloos, vandaar dat de graaf voorstelt om het lot te laten beslissen. Dober zegt: 'Wat mijzelf betreft, ik ben al zeker genoeg, maar ik wil dit doen ter wille van de Broeders.' Weer komt de gemeente bij elkaar. Dober heeft een papier ingevuld met de woorden: 'Laat de jongen gaan, want de Heere is met hem.' De stem van het lot zal nu beslissen. Of liever gezegd de zaak van Dober en van zijn vriend wordt in Gods handen gelegd. Het is een belangrijke dag in de geschiedenis van Gods kerk op aarde. Hier komt voor

de eerste keer een gemeente samen om een zendeling uit te zenden. Als het lot positief uitvalt betekent dit dat Dobers vriend thuisblijft, wat gebeurt. Hij kan nu worden uitgezonden naar de blinde heidenen. In plaats van zijn vriend zal David Nitschmann meegaan op weg naar St. Thomas.

Het is in de vroege morgen van 21 augustus 1732, een jaar na de beslissing om het zendingswerk ter hand te nemen, dat de beide uitgezonden broeders voor het huis van de graaf staan. Deze heeft de hele nacht in gebed doorgebracht. Nu is het tijdstip gekomen dat zij zullen vertrekken. Zinzendorf brengt hen weg tot Bautzen. Even buiten dit stadje knielen zij neer en bevelen elkaar in Gods handen. De graaf legt hun beiden de handen op en neemt afscheid. Grotendeels te voet gaan de twee zendelingen op weg naar Kopenhagen. Zij hebben er geen idee van wat hun te wachten staat. De graaf is niet over één nacht ijs gegaan en heeft goed onderzocht hoe de situatie in de kolonie is en wat de mogelijkheden zijn om onder de bevolking te werken. Hij wil ook weten of de beide broeders vast blijven staan in het geloof. Dit werk vereist een algehele overgave van het hart aan Gods wil. Blijven redeneren en twifelen aan de roeping geeft slechts verwarring en doet Gods werk teniet. De beide broeders zijn amper toegerust voor de reis en lijken meer op marskramers dan op pioniers om een groot werk ter hand te nemen. Zij hebben niet meer dan dertig shilling op zak en daar moeten zij het mee doen. De graaf heeft hen maar één instructie meegegeven: ‘Doe alles in de Geest van Jezus Christus.’

In Kopenhagen aangekomen wordt Dober en Nitschmann gevraagd om aan het hof van de koning te verschijnen. Het blijkt dat Denemarken behalve Hans Egede al meer zendelingen naar de koloniën heeft gezonden, zoals Ziegenbalg naar Tranquabar. De koning heeft zelfs een zendingsinstituut gesticht om jongemannen voor deze taak op te leiden. Deense kerkvorsten zullen de nieuwkomers wel eens ondervragen hoe zij hun werk denken te gaan doen en waar zij van moeten leven. ‘Wij zullen als slaven onder slaven werken’, verklaart Nitschmann. De hofpredikant Van Plesz zegt hierop dat dit onmogelijk is, omdat geen blanke als slaaf kan werken. De Herrnhutter antwoordt hierop dat hij timmerman is en dit ambacht zeker kan gebruiken. Zij kunnen zomaar maar niet weggaan. De directeuren van de Deense Westindische Compagnie weigeren hen een overtocht aan te bieden. Er ziet niets anders op dan af te wachten welk schip hen mee wil nemen. Gelukkig is het hele hof van de koning op hun hand. Prinses Amalia geeft hen wat geld en een Hollandse Bijbel mee. En de hofarts schenkt hen instrumenten voor het aderlaten. Zo kunnen zij naar de overkant van de oceaan gaan.

Als zij zilveren stranden, gele rotsen en groene heuvels zien, horen zij dat dit St. Thomas is. Aan land gekomen, realiseren zij zich wat voor een zware taak hen wacht. Maar zij willen blijven staan in de kracht van het geloof. Zij weten dat zij een biddende Hogepriester hebben in de hemel en een biddende gemeente in Saksen. Zo vangen zij hun haast onmogelijke werk aan. Nitschmann en Dobers zijn de eerste zendelingen van de Moravische Kerk die zonder hulp van welke kerk ook in West Indië het Evangelie gaan verbreiden. Jarenlang zullen de herrnhutters hier werken en kerken stichten op dit eiland, op St. Croix, St. John, op Jamaica en op andere eilanden in de Caraïbische Zee. Duizenden zullen gedoopt worden en de Naam van Jezus belijden. Het gestrooide zaad zal niet ledig weerkeren maar tegen alle verdrukking in opwassen. De gebeden van Graaf Zinzendorf zijn niet ontbeantwoord gebleven. Welke landen zullen nog meer volgen? De graaf is verdreven van zijn landgoed, maar hij mag zich troosten in de wetenschap dat anderen niet verdreven zijn maar uitgezonden worden om de Naam van Koning Jezus tot aan de einden van de aarde te verheerlijken.

Gebed:

Heere God in de hemel. De nood is groot in deze wereld. Soms verlies ik de moed als ik merk hoe de satan voortgaat om velen te verleiden. Ik kan niet verdragen dat zoveel zielen zonder God en Christus leven en het eeuwige verderf tegemoet gaan. Heilige Vader, ik smeeek U, zend arbeiders in de oogst; stuur mensen naar de heidenen om de blijde Boodschap door te geven. Geef ook mij de kracht en de wijsheid om zielen voor Christus te winnen. En bemoedig hen die denken te ploegen op rotsen en geen vrucht zien. Toon hen Uw almacht en dat zij troost mogen vinden in Uw rijke beloften die nooit falen. U blijft toch de getrouwe Heere! Geprezen zij Uw Naam. Amen.

Vragen:

1. Heb je wel eens een zendingsbijeenkomst bijgewoond waar zendingen spraken? Hoe kwam dit op je over?
2. Onderzoek je hart of je bereid bent om anderen in je omgeving te confronteren met het Evangelie?
3. Weet je zeker dat je geen roeping hebt om zending te worden? Zo ja, wat zijn jouw mogelijkheden om met anderen te evangeliseren?

De navolging van Jezus

Jezus is in de wereld verschenen als de mens zonder zonde en Hij heeft tot aan Zijn einde alle zwakheden die ons door onze Schepper tot ons bestwil zijn overgelaten, op zich genomen. Deze zwakheden zullen zo met ons verbonden zijn en niet eerder afgelegd worden vóórdat het huis van onze tabernakel geheel is afgebroken. Daarom is het van groot belang dat wij leren beoefenen wat de Bijbel ons zegt: 'Mijn kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, totdat Christus in u een gestalte krijg'; 'Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij. Wanneer het onze vreugde is om zo te worden, zoals Hij in deze wereld was, dan heeft Hij ons een voorbeeld nagelaten, dat ons meer zegt dan alle zedenleer en goede raad die men elkaar kan geven. 'Hetzelfde gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was.'

Deze navolging van Jezus in de heiligheid en onberispelijkheid van Zijn wandel bestaat niet in de wetenschap dat men precies en tot in de kleinste dingen weet wat recht en onrecht is. Maar deze wordt ons geschonken met de vergeving van onze zonden, dat wij gaan denken en handelen zoals Jezus gedacht en gehandeld heeft. Dan kan een kind van God niet anders gezien worden dan een nieuw schepsel dat in Christus Jezus geschapen is tot louter goede en zalige dingen.

Laten we wij slechts kinderlijke harten hebben en onze zin enkel op de Heiland gericht houden, op Zijn wonden, op Zijn dood, op de eeuwige dankbaarheid voor al Zijn smarten, waardoor Hij ons heeft zalig gemaakt. Als we dat doen en als wij met alles aan de grond zitten, dan willen wij niet anders in de wereld zijn dan om ons met onze geest, ziel en leden gewillig in Jezus verblijden. Dan zal voor ons uit alle lijden niets dan zegen voortkomen.

14. MAAK ALLE MENSEN TOT MIJN DISCIPELEN

Maar gij zult ontvangen de kracht van de Heilige Geest, Die over u komen zal; en gij zult Mijn getuigen zijn, zo te Jeruzalem, als in geheel Judéa en Samaria, en tot aan het uiterste der aarde.

Handelingen 1:7

De eerste ballingschap van Zinzendorf heeft niet lang geduurd. In februari 1733 overlijdt Augustus II, keurvorst van Saksen en koning van Polen. Hij is degene die het decreet van verbanning had uitgevaardigd. De graaf is in Ebersdorf als hij dit nieuws hoort. Hij is op weg naar Tübingen met het doel om met de theologische faculteit te praten over de leer en inrichting van de kerk in Herrnhut. Hij legt daar de vraag voor: ‘Kan de Broedergemeente met behoud van haar eigen kerkelijke tucht met de Lutherse kerk verenigd blijven?’ De theologen horen hem aan en houden ruggespraak met elkaar. Zij komen tot de conclusie dat er geen verhinderingen zijn om de tucht van de Moravische Broeders te combineren met de band met de Lutherse Kerk. De graaf is heel blij met deze uitslag en ook met het feit dat de nieuwe keurvorst, Augustus III, hem gunstig gezind is. Korte tijd daarna krijgt hij toestemming om naar zijn standplaats terug te keren. Hoe heeft de Heere de ‘gevangenis’ gewend! Hij krijgt ook een helper die hem tot grote steun blijkt te zijn. Het is August Gottlieb Spangenberg die hij in Jena heeft leren kennen. Onlangs is deze tot hoogleraar in Halle benoemd, maar een aantal piëtisten zoekt hem te verdrijven, wat hen nog lukt ook. Zodoende wijkt hij uit naar Herrnhut waar de graaf hem met open armen ontvangt.

In Herrnhut voelt de graaf zich helemaal thuis. Niet omdat daar alles op rolletjes gaat, maar omdat hij deze gemeenschap als zijn eigen kind beschouwt. Hij weet nog steeds niet voor welke orde hij moet kiezen, maar wel houdt hij vast dat de opbouw van de gemeente moet geschieden door geloofsgemeenschap. Hij is geen voorstander van een volkskerk waar gelovigen en ongelovigen samenwerken. Volgens hem heeft Luther dit niet bedoeld. Hij wijst erop dat de reformator kleine gemeenten wilde vormen waar de gelovigen meer aan onderlinge opbouw van het geloof kunnen doen. Wel besluit hij om de twee tradities in Herrnhut, de lutherse en de moravische, te splitsen omdat samenvoeging elke keer problemen oplevert. Samenvoeging stuit elke keer op grote problemen. Na zijn bezoek aan Tübingen rijpt bij hem de gedachte om als geestelijke in de Lutherse kerk te worden geordend. Hij is er meer dan voorheen van doordrongen dat hij zelf moet gaan preken. ‘God roept mij om het Evangelie te verkondigen, want het is niet hetzelfde om dat te doen in een kring of wel in een kerkgebouw en vanaf de preekstoel. Ik wil mijn gekruiste Heiland aan lieden van allerlei slag verkondigen en ik wil dit doen zonder de minste zucht om zonderling te schijnen en mij hierbij aan de vastgestelde regel onderwerpen.’ Het kerkelijke denken blijkt bij hem toch wel een grote rol te spelen. Om het Woord door te kunnen geven maakt hij verschil tussen kansel en lessenaar.

Op 10 april 1734 houdt de graaf zijn eerste preek. Hij doet dit niet in Herrnhut maar anoniem in de Lutherse kerk van Straalsund. Hierop wordt hem een examen afgenomen dat een gunstige afloop heeft. Drie dagen lang wordt hij, zowel in het Latijn als in het Duits, ondervraagd op alle punten van de christelijke geloofsleer. Eén van zijn examinatoren die hem eerst bij het onderzoek heeft doorgezaagd is diep getroffen door een preek van de graaf. ‘Hij begon als rechter en eindigt als boeteling’, merkt de geschiedschrijver op. Eindelijk krijgt hij het begeerde getuigschrift uitgereikt waarin tevens de punten van verschil met de Lutherse

leer worden genoemd. Deze hebben te maken met het huwelijk en de voetwassing, waarbij wordt aangegeven dat dit zaken van onderschikt belang zijn en niet als afwijking van de confessie mogen worden gezien. Nu behoort hij tot de geestelijke stand van de Lutherse kerk, maar dat wil niet zeggen dat hij door deze kerk als geheel wordt erkend. Hij moet nog door een bevoegd college als geestelijke worden aanvaard. Na enkele vruchteloze pogingen te hebben ondernomen, geeft de universiteit in Tübingen hem uiteindelijk de gewenste status. Het gaat hem niet om een bijzondere titel, maar om als dienaar van Christus te worden bevoegd om in kerkgebouwen het Woord te preken. Hij schrijft de hem zo kenmerkende woorden: 'Ik zal voortaan, als de Heere het wil, mij vóór alles toewijden aan de gemeente waarvan ik sinds 1727 dienaar ben en onder haar bescherming zal ik mij ook richten tot de verre volkeren die de verdienste van het bloed van Jezus niet kennen en niets weten van hun zielenheil.' Hierna gaat hij op 18 december 1734 voor in de Stiftskerk in Tübingen, waarbij hij de ster van de Deense orde van Dannebrog op de borst draagt.

De gemeente van de Broeders in Herrnhut is nu wel in twee delen gesplitst, maar toch vormt zij een eenheid. De Moraviërs ontvangen de naam van 'Pelgrimsgemeente.' Zij wordt aangewezen om de zending onder de heidenen ter hand te nemen. De eerste zendelingen Dober en Nitschmann zijn al vertrokken en veertien andere broeders en zusters zullen weldra volgen. St. Croix of Santa-Cruz, evenals St. Thomas een eiland in de Caraïbische Zee, is het volgende project. Ook daar wonen negerslaven onder erbarmelijke omstandigheden. Het gaat de zendelingen daar niet voor de wind. Weldra bezwijken er tien aan de gevolgen van het klimaat en allerlei ontberingen. De graaf ziet hierin de hand van God. Hij heeft hen niet met het enthousiasme dat hem eigen is uitgezonden. De bepaling dat de broeders eerst als opzichters over de slaven moeten werken steekt hem. Toch wordt hij verantwoordelijk gesteld voor de mislukking. Hij maakt een grafschrift voor hen die zijn heengegaan dat aangeeft: 'Daar werden tien gezaaid als waren zij verloren. Op hun graven staat: dit is het zaad der moren.'

Een nieuw project komt voor het voetlicht: Groenland waarover de graaf in Kopenhagen met koning Christiaan heeft gesproken. Hij heeft twee jonge Eskimo's ontmoet die door de Deense zending Egede waren gedoopt. Enkele broeders, waaronder Mattheüs Stach en Johann Beck, voelen zich geroepen om naar het ijskoude eiland bij de Noordpool te gaan. Zij ondernemen in 1733 een barre reis om dit afgelegen eiland te bereiken. Zij doen pogingen om voort te bouwen op het werk van Egede. Hoe zullen zij de Eskimo's het Evangelie gaan uitleggen? Evenals Egede gedaan heeft, komen zij eerst met een schema vanuit de Bijbel, waarin de dogmatische theologie is aangegeven, maar deze methode heeft geen enkel succes. De inboorlingen blijven onbewogen. Dan pakt Beck een manuscript met vertalingen van het Evangelie in hun taal. Hij leest hun de geschiedenis voor van het lijden van Christus in Gethsémané. Als hij de woorden gelezen heeft dat Christus bad en dat zijn zweet was als grote druppelen bloed, springt de meest schrandere van de Eskimo's naar voren. Hij heet Kajarnak die met een diep bewogen stem uitroept: 'Wat zegt u daar? Zeg ons dat nog eens! Ik zou ook graag behouden willen worden.' Dan hoort hij de geschiedenis van het kruis, van het bloed en de wonden van de Borg Die Zichzelf heeft gegeven tot verzoening van de zonden van de gehele wereld. Kajarnak gelooft dit Evangelie met zijn gehele hart en velen volgen hem. Hoe meer de zendelingen spreken over Christus, hoe beter zij luisteren. Gods Geest raakt koude harten aan met een kool van Zijn liefde. Zondaren komen tot berouw en geloof. Zij geloven in God Die liefde is; zij nemen de Heiland aan als hun Zaligmaker. Graag willen ze gedoopt worden. Stach heeft volmacht van de koning van Denemarken om dat te doen. Op het grote en afgelegen eiland Groenland ontstaat een christelijke gemeenschap. Een dorpje Nieuw Herrnhut verrijst. De Eskimo's gaan niet alleen in de leer voor hun eigen geestelijk

welzijn, maar de zendelingen proberen hen ook beschaving bij te brengen. Scholen worden gesticht, het land gecultiveerd en ondanks het gure klimaat worden zij ertoe aangezet om met elkaar een leefbaar bestaan op te bouwen en ook anderen voor Christus te winnen.

Zo wordt de basis gelegd voor de wereldwijde zending van de Moraviërs. Zij willen getuigen van Jezus zijn tot aan de einden van de aarde. Bij het moeilijke begin denkt de graaf verder. Degenen die vanuit Herrnhut zijn uitgezonden zijn allen leken. Sommigen hebben in Kopenhagen onderwijs ontvangen en één van hen heeft van koning Christiaan toestemming gekregen om de sacramenten te bedienen. Maar is dit de weg die men moet inslaan? Zinzendorf zelf heeft nu volmacht om Woord en Sacramenten te bedienen. Mogen leken dit ook doen? Er staat wel geschreven: 'Gaat dan heen en onderwijst alle volkeren, hen dopende in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes.' Is het laatste aan leken verboden? Moeten de zendelingen vóór hun vertrek geen wijding ontvangen? Maar kan men wel een Lutherse kerkenraad vinden die dit wilde doen? De zendelingen zijn doorgaans eenvoudige handwerkslieden die geen of weinig scholing hebben gekregen, laat staan dat zij zijn onderwezen in de theologie. Zinzendorf oppert het idee om een bisschop aan te stellen die zendelingen tot predikant kan ordenen. Hij doet opnieuw een beroep op bisschop Jablonski. Hij schrijft hem een brief en krijgt spoedig antwoord. De godvrezende grijsaard blijkt ingenomen met het plan van de graaf: 'Het strekt mij tot innige blijdschap nog bij mijn leven te zien hoe deze Broedergemeente van Bohemen en Moravië, die ik zo hartelijk liefheb, door de Heere waardig wordt gekeurd om het zaad van het Evangelie in de oude en nieuwe wereld te verspreiden, ja tot zelfs de meest verwijderde volken en zo het rijk van onze grote koning Jezus uit te breiden.' De graaf stelt de bisschop voor om zijn medewerker David Nitschmann tot bisschop te wijden. Deze is enige tijd in St. Thomas geweest en in Herrnhut terug gekeerd. De bisschop neemt het voorstel in overweging, maar wil wel eerst de kandidaat beter leren kennen en hem onderzoeken op godsvrucht en roeping. Na toestemming van Sitkovius, Moravisch Bisschop van Polen, vindt de wijding van Nitschmann plaats tot 'bisschop van de Broedergemeente in de vreemde.' Een nieuwe episode is in de geschiedenis van de Herrnhutter ingetreden. Het jaar 1735 staat te boek als een kroonjaar in de geschiedenis van de Broeders.

Niet iedereen is blij met de gebeurtenissen rondom de eerste bisschop van de herrnhutters.. Koning Christiaan bij voorbeeld is heel ontstemd over de handelingen van de graaf. Zowel het aanvaarden van een kerkelijk ambt als de wijding van de bisschop kunnen zijn goedkeuring niet wegdragen. De Lutherse theologen in Denemarken nemen de gelegenheid aan om Zinzendorf nog meer verdacht te maken. Hem wordt eigenzinnigheid verweten en daardoor raken nog meer Denen van hem vervreemd. In het licht van het pas begonnen zendingswerk in Deense koloniën is dit een ongewenste gang van zaken. De graaf reist daarop, vergezeld van zijn nieuwe bisschop, naar Kopenhagen om daar opening van zaken te geven. Hij wil aangeven dat hij niet wil afwijken van de Augsburgse confessie, maar dat het juist zijn bedoeling is om orde te scheppen in zijn gemeenschap. Op 1 januari 1736 schrijft hij de koning en biedt hem aan om de ridderorde van Daneborg terug te sturen. Dit wijst Christiaan af, met de vraag om deze naar zijn vertrouwensraad op te sturen. 'Ik zie steeds duidelijker dat God jaloers is op Zijn eer en soevereine Majesteit, het mij met de handen wil doen tasten dat het niet door de bescherming van de koningen, maar door Hem alleen is dat ik moet bestaan', zo schrijft hij de koning. In dezelfde brief geeft hij te kennen dat hij het kruis van Daneborg verwisselt voor het kruis van Christus. Hij stelt zich geheel beschikbaar aan de wil en leiding van God, Die machtiger is dan de koningen van Denemarken en de koning van Polen. De reis naar Denemarken zit hem tegen. Het lukt hem niet om de koning te spreken te krijgen. Onverrichter zake keert hij naar Herrnhut terug, maar met wel vrede in het hart.

Gebed:

Heere, Uw voorzienigheid is wonderlijk en soms onbegrijpelijk. U geeft moeiten, U breekt ingeslagen wegen af en brengt mensen tot het nulpunt. Leer mij naar U te luisteren en laat niet toe dat ik eigen wegen kies die uiteindelijk dood zullen lopen. Ik wil graag weten of U mij wilt gebruiken voor het zendingswerk, maar ik voel mij zo onbekwaam tot dit werk. Ik lees van Uw dienaren die U in verre landen gebruikt hebt. Maar al voel ik mij niet geschikt, toch ben ik beschikbaar om naar de heidenen te gaan, als U dit van mij vraagt. Geef mij de kracht om Uw tijd af te wachten; geef mij duidelijkheid over de weg die ik zal inslaan. U bent toch de grote Raadgever Die gezegd hebt: 'Mijn oog zal op u zijn.' Amen.

Vragen:

1. Sluit de studie die je volgt of gevolgd hebt aan op je eigen ambities? Ben je er zeker van dat je deze ingeslagen weg moet blijven volgen?
2. Wat is nodig om zending te worden? Noem enkele punten.
3. Wat doet het je als je de levens van mannen als Carey, David Livingstone en Hudson Taylor leest? Gaat het dan van binnen branden?

De liefde van Jezus tot alle mensen en tot Zijn kinderen

Hij heeft als altijd eerder lief dan als wij Hem liefhebben. Als Hij Zich niet tot mij gewend had, zou ik Hem nooit gekend hebben. Een ieder moet dan ook zeggen: Hij heeft eerst liefgehad. Het is echter de vraag of men zelf weet en gelooft dat de Heiland hem liefheeft. Al weet hij dat Hij het gehele menselijke geslacht liefheeft, dan kan het toch een vraag zijn of Hij mij liefheeft. Het beste bewijs hiervoor en het sterkste argument die een ziel tevreden stellen is de zekerheid dat Hij mij ellendige, verloren en verdoemde mens verlost heeft, opdat ik Zijn eigendom zijn mag.

Er is niets dat een krachtiger werking op het hart heeft dan de liefde van Jezus tot onze ziel. U hebt mij van eeuwigheid liefgehad en tot U getrokken, al heb ik U vaak bedroefd. U blijft mij liefhebben en deze liefde wordt in het hart uitgestort door de Heilige Geest. Dat gebeurt als hart, ziel en zinnen met een brandend verlangen worden geopend in het uur dat de Heilige Geest de liefde, waarmee Jezus ons heeft liefgehad, de liefde die Hem aan het kruis deed sterven, aan ons mededeelt en ons de lijdensuren zo nabij kan brengen alsof wij onder aan het kruis stonden.

Hoe meer wij zo Zijn liefde en geduld gewaar worden en Zijn krachtige verzoening mogen smaken, des te meer moet dit ons verootmoedigen.

15 TOT AAN DE EINDEN DER AARDE

Hoe wonderlijk het ook zijn mag, toch is het een feit dat een heiden, wanneer er tot hem gesproken wordt over zijn ziel, over de zonde en over de Heiland, veel aandachtiger luistert dan wanneer men met hem spreekt over welk ander zedelijk of economisch onderwerp dan ook. En dit is precies de manier waarop de Moraviërs te werk zijn gegaan. Zij preekten vanaf het prille begin de bijzondere leerstellingen van het Nieuwe Testament.

Thomas Chalmers

‘Eén ding alleen is mij wellicht duidelijk geworden: ik steunde op een rietstaf, die mij, zoals het ook zijn moest, de hand heeft doorboord.’ Deze woorden schrijft Graaf Zinzendorf nadat hij de brief van koning Christiaan heeft binnengekregen. Eerst heeft deze hem met vlag en wimpel binnengehaald en nu wordt hij door hem afgewezen. Kennelijk heeft hij te veel op de koning gesteund en verwacht dat deze hem alle steun zou geven. Het lijkt wel of de tegenstand tegen zijn persoon en werk steeds groter wordt. De verbanning wordt niet opgeheven, ondanks dat Herrnhut zelf door de overheid wordt getolereerd en de nieuwe keurvorst milder is in zijn oordeel dan zijn voorganger. Toch laat hij zich door al die tegenstand niet van zijn stuk brengen. Als hij de brief van koning Christiaan aan zijn vriend Nitschmann voorleest, roept hij verheugd uit: ‘In geen tien jaar kan ik naar Herrnhut terugkeren om mij daar te vestigen, want nu hebben wij de kleine gemeente van de pelgrims te verzamelen en de Heiland aan de gehele wereld te prediken.’

Gelukkig heeft de houding van de Deense koning geen gevolgen voor de zending van de herrnhutters die al op enkele eilanden in de Caraïbische Zee en in Groenland aan de gang is. Het volgende project voor de buitenlandse zending is de Hollandse kolonie Suriname in Zuid-Amerika. Spangenberg wendt zich hiervoor in december 1734 tot de directeuren van de ‘Sociëteit van Suriname’ om de vereiste toestemming te krijgen. Deze zijn hem zeer ter wille, niet zozeer vanwege de noodzaak om het Evangelie onder de inboorlingen te brengen, maar om de beschaving van het volk te bevorderen. Het is eerst de bedoeling van Spangenberg en Zinzendorf om een in dit land een gemeenschap te stichten en hier vandaan de binnenlanden in te trekken. De Hollandse gereformeerden hebben tot nu toe weinig gedaan om de heidenen voor Christus te winnen. Zij verzetten zich tegen de komst van de Moravische zendelingen en doen er alles aan om hun samenkomsten in de hoofdstad Paramaribo te verbieden. Het koloniestuur is wel op hen gesteld, omdat onder hen handwerklieden zijn die men in Suriname goed kan gebruiken. Vanuit Nederland wordt een pastorale brief verstuurd die afrekent met de ‘dwalingen’ van de Broeders. Maar deze laten zich hierdoor niet ontmoedigen; zij gaan enkele honderden kilometers de jungle in en komen terecht bij de stammen van de Arawaks-indianen die als bloeddorstig bekend staan. De zendelingen schrijven de graaf het volgende over dit gebied: ‘Het is hier erg donker, maar wij willen getuigenis geven van de genade van de Zaligmaker totdat Hij het licht in deze duistere woestenij zal laten schijnen.’ Hier vinden zij een plek om de Zaligmaker te volgen en te verkondigen. Schumann wordt de leider van de groep die jaren lang met veel ontberingen onder de inboorlingen werkzaam zal zijn. De gemeenschap van Herrnhutters breidt zich met de bekeerde indianen en bosnegers uit tot de grootste geloofsgemeenschap in Suriname.

George Schmidt wordt in 1737 vanuit Herrnhut uitgezonden naar de Hollandse Kaapkolonie in Zuid-Afrika. Hij is afkomstig uit Moravië waar hij zes jaar lang in gevangenschap grote

ontberingen en martelingen heeft ondergaan. De gouverneur in Kaapstad ontvangt hem vriendelijk en ook de Hollandse predikanten schijnen hem welgezind te zijn. De kolonie die onder supervisie staat van de Oostindische Compagnie, bestaat een kleine honderd jaar, maar in al die tijd is weinig gebeurd om de bevolking van Hottentotten en Kaffers met het Evangelie in aanraking te brengen. De Hollandse kolonisten, de Boeren, schijnen zich niet te bekommeren over hun zielenheil en beschouwen hen soms als minderwaardige ‘zwarte beesten’ zonder ziel. Schmidt verblijft in een herberg als hij op een avond een gesprek van enkele Boeren aanhoort. Zij hebben het over de nieuwbakken zendeling ‘die de Hottentotten wil bekeren.’ ‘Deze arme dwaas’ moet zijn verstand wel kwijt zijn om onder deze domme inboorlingen te werken.’ Schmidt komt erachter dat de meeste godsdienstige Hollanders meer christen zijn in naam dan in daad. Toch is het voorstel om hier zending te bedrijven afkomstig van twee Hollandse predikanten. Deze hebben van de piëtistische zendeling Ziegenbalg gehoord in wat voor grote geestelijke nood de Hottentotten verkeren. De predikanten hebben daarop naar Herrnhut geschreven, waarop Schmidt zich dadelijk heeft aangeboden om naar de Hollandse kolonie te gaan. Na zijn aankomst gaat hij eerst naar een militaire voorpost in de buurt van Kaapstad, maar het morele gehalte van deze soldatengroep noodzaakt hem om zijn werk te verplaatsen naar de Baviaans Kloof in het binnenland van de Kaap. Hier sticht hij de zendingspost Genadedal. Hij probeert de Hottentotten het tuinvak te leren en houdt ’s avonds samenkomsten met hen. Er komt een dagschool voor kinderen van de grond en zo is Schmidt gericht bezig om de zwarte heidenen met het christelijke geloof en de praktijk daarvan in aanraking te brengen. Hij mag ook zien hoe Gods Geest in de harten van deze inboorlingen begint te werken.

Na vijf jaar begint Schmidt steeds meer vrucht te zien op zijn werk. De eerste bekeerling is Willem, één van de scholieren, met wie hij Kaapstad bezoekt. Op de terugweg ziet hij een beekje waarin hij de jonge Hottentot doopt. Hij vraagt hem eerst of hij ‘gelooft dat de Zoon van God aan het kruis voor de zonden van het gehele mensdom heeft geleden’, gevolgd door de vraag ‘Geloof je dat je van nature een verloren verdorven schepsel bent?’ Ook vraagt hij hem of hij gewillig is om de duivel en al zijn werken te verzaken en om Christus voor alle mensen te belijden. Als de Hollandse kerkenraad in Kaapstad hoort dat Schmidt de sacramenten bediend heeft, wordt hij bij de broeders op het matje geroepen. Men wil weten of hij officieel in het ambt bevestigd is. De zendeling vertelt dat hij geen handoplegging heeft gekregen maar alleen een verklaring van Graaf Zinzendorf op zak heeft waarin staat dat hij geordend is. De predikanten erkennen deze ordening niet en stellen zich nu argwanend op tegenover de Moraviërs. Zij hebben al eerder een ‘herderlijke brief’ ontvangen van de classis Amsterdam waarin tegen de herrnhutters en hun geloofsleer wordt gewaarschuwd. De tegenwerking die Schmidt hierna ondervindt is zo groot dat hij ten einde raad besluit om naar Duitsland terug te keren.

Ondanks alle teleurstellingen houden de zendingsactiviteiten vanuit Herrnhut niet op. In 1737 worden enkele Broeders uitgezonden naar de Goudkust, ook een Hollandse kolonie in Afrika. Twee zendingen gaan naar de Hollandse kolonie Ceylon in Azië, waar zij door de Hervormde kerk erg worden dwarsgezet. Dan vinden uitzendingen plaats naar Konstantinopel en Walachije in Oost Europa. Ook de Joden staan op het lijstje: in Duitsland en in Amsterdam proberen zij hen met het Evangelie van het kruis te bereiken. In de liturgie van het zondagmorgengebed, nemen zij de zin op: ‘Verlos Uw volk van haar blindheid; breng velen van hen tot de kennis van U, totdat de volheid der heidenen zal zijn ingegaan en geheel Israël zal zalig worden.’ Samuel Lieberkühn is de belangrijkste werker onder de Joden in Amsterdam. Hij heeft in Jena en Halle theologie gestudeerd en voegt zich, nadat hij een professoraat in Koningsbergen heeft afgewezen, bij de verachte Israëlieten om met hen over

Christus te spreken.. Hij hoedt zich voor theologische en dogmatische discussies en probeert niet eerst te bewijzen dat Christus de ware Messias is. Hij vertelt hen alleen op vriendelijke wijze dat Jezus uit de doden is opgestaan en wat de opgestane Heiland de wereld te zeggen heeft. Ook deelt hij hun hoop op terugkeer van het verstrooide volk naar Palestina. Zo is hij de Joden een Jood, maar dan om hen in aanraking te brengen met de grootste man uit de Joodse geschiedenis, de Zaligmaker der wereld.

Geleidelijk wordt de wereldwijde gemeenschap van de Moravische Broeders groter. Zij willen geen aparte kerk stichten, maar omdat de meeste gevestigde kerken hen niet willen erkennen, probeert zij structuur aan te brengen in de gemeenten van gelovigen die zijn ontstaan. Hun eigen bisschop is gemachtigd om predikers te ordenen voor de heilige dienst en voor de bediening van de sacramenten. Zij veroordelen de vreselijke slavernij die zij in Amerika en Afrika tegenkomen en als een zwarte bladzijde beschouwen in de geschiedenis van de koloniale machten, zoals Engeland en Holland. We kunnen stellen dat zij mede de weg hebben gebaand voor de afschaffing van de slavernij die in het begin van de negentiende eeuw van kracht wordt.

In 1734 beginnen de Broeders zich op de Engelse koloniën in Noord-Amerika te richten. Zij opperen het plan om in Georgia een eigen gemeenschap te stichten. In deze kolonie hebben zich veel Duitse Lutheranen en vluchtelingen uit Salzburg gevestigd. De herrnhutters willen zich vooral richten op het zendingswerk onder de indianen. De graaf heeft ook een andere bedoeling: hij voorziet problemen bij het voortbestaan van Herrnhut en wil mogelijkheden openen voor emigratie als de grond te heet onder de voeten wordt. Wel moet de bewogenheid met het heil van medeschepselen voorop blijven staan. Kenmerkend voor zijn passie is een kort citaat uit een boek van hem: ‘Wanneer de Geest van God ons op een dag plotseling verlicht, mogen we de vlam daarna niet doven, noch haar vernietigen of verbergen.’ Dit geldt ook voor de duistere bossen in Georgia en andere delen van Noord-Amerika. De eerste groep Moraviërs komt in april in Savannah in Georgia aan. Bisschop Nitschmann staat aan het hoofd van deze zendelingen die hun werk beginnen onder de Cherokees indianen.

De instructies die de graaf geeft voor het zendingswerk zijn duidelijk. Hij geeft aan hoe dat het Evangelie gepreikt moet worden. ‘U moet uzelf niet laten verblinden door het begrip dat de heidenen eerst moeten leren in God te geloven en daarna in Jezus Christus. Dat is verkeerd. Zij weten dat er een God is. U moet hen preken over de Zoon. U moet als Paulus zijn die niets anders wist dan Jezus Christus en Die gekruist. U moet steeds, tijdig en ontijdig, van Jezus spreken, het Lam, de Zaligmaker, en u moet hen zeggen dat er geen andere weg tot het heil is dan het geloof in deze Jezus, de eeuwige Zoon van God.’ In één van zijn brieven merkt hij op: ‘Onze manier van verkondigen van de behoudenis is als volgt: Iedere persoon te wijzen op het Liefhebbende Lam, Dat voor ons stierf. Hoewel Hij de Zoon van God was, offerde Hij Zichzelf op voor onze zonden. Het Lam is: onze God, onze Middelaar tussen God en mens, onze Troon van genade, ons Voorbeeld, onze Biechtvader, onze Redder, kortom Hij is alles in allen. De verkondiging geschiedt daarbij door het prediken van Zijn Bloed en van Zijn liefde tot de dood, ja tot de dood des kruises; nooit, noch in gesprekken, noch in discussies, wordt van het liefhebbende Lam afgeweken.’

Spangenberg vermeldt jaren later een treffend voorval uit de geschiedenis van de zending van de herrnhutters: ‘Ongeveer dertig jaar geleden, toen ik in Noord-Amerika woonde, riep ik soms de dienstdoende broeders bij elkaar, opdat ik met hen zou kunnen praten over hun arbeid. Johannes, een indiaans stamhoofd, vroeger een zeer goddeloos man, maar nu echt bekeerd, was juist toen bij ons op bezoek. Hij was onze medearbeider in de gemeenten,

bestaande uit degenen die uit de heidenen bij elkaar gebracht waren. Hij was een man die uitnemende gaven bezat. Hij was een moedige belijder van datgene waarvan hij wist dat het de waarheid was. Toen wij met elkaar over de heidenen spraken, zei hij onder andere: “Broeders, ik ben een heiden geweest en ik ben daar als zodanig ook oud geworden. Ik weet daarom heel goed hoe het bij de heidenen is. Er kwam eens een predikant bij ons die ons wilde onderwijzen. Hij begon te bewijzen dat er een God is. Waarop wij tot hem zeiden: “Wel, en denkt u dat wij daar onkundig van zijn? Gaat u maar weer terug waar u vandaan komt”. Een andere keer kwam er een predikant die ons voorhield: “Jullie moeten niet stelen, en ook niet te veel drinken, en niet liegen”, enz. Wij antwoordden hem: “Dwaas die u bent: Denkt u dat wij dat niet weten? Ga het eerst zelf leren en onderwijs dan de mensen tot wie U behoort om deze dingen niet te doen. Want wie zijn grotere dronkaards, dieven of leugenaars, dan uw eigen mensen?” Zo stuurden wij ook hem weg. Enige tijd daarna kwam Christian Henry Rauch, één van de Broeders, bij mij in de hut en hij ging naast mij zitten. Wat hij tot mij zei, was ongeveer dit: “Ik kom bij u in de naam van de Heere van hemel en aarde. Hij laat u weten dat Hij u graag wil redden en u wil bevrijden uit de ellendige toestand waarin u verkeert. Hiertoe is Hij mens geworden en Hij heeft voor de mensheid Zijn leven gegeven. Hij heeft Zijn bloed voor de mensen vergoten”, enz. Daarna ging hij op een plank in mijn hut liggen en viel in slaap, vermoeid als hij was van zijn reis. Ik dacht bij mezelf: Wat is dit voor een man? Hij ligt daar zo lekker te slapen. Ik zou hem kunnen doden en in het bos gooien. Wie zou er wat om geven? En hij maakt zich geen zorgen. Ik kon echter niet van zijn woorden los komen. Ze kwamen steeds bij mij terug; toen ik ging slapen droomde ik van het bloed dat Christus voor mij had vergoten. Ik dacht: “Dit is heel vreemd”, en gaf de woorden van Christian Henry aan de andere indianen door. Zo vond, door Gods genade, het ontwaken onder ons plaats. Daarom zeg ik u, broeders, predik aan de heidenen Christus, Zijn bloed en Zijn dood, als u onder hen een zegen wilt hebben”.’

Gebed:

Almachtige God en Vader van onze Heere Jezus Christus. Ik ben verbaasd vanwege Uw wonderlijke weg in het leven van mensen. U wilt hen in aanraking brengen met Uw Evangelie en Uw liefde aan iedereen vertellen. Heere God, geef mij steeds meer zicht op deze blijde boodschap en wil mijn hart daardoor in vlam zetten. Ik bid U om meer kennis van U en van Uw Zoon Jezus Christus, Die Zijn kostbaar bloed heeft vergoten voor een wereld in schuld. Dat deze kernboodschap van het christelijke geloof centraal mag staan in mijn leven. Geef dat ik een getuige mag zijn van die ene Naam Die onder de hemel gegeven is waardoor wij moeten zalig worden. Het is mijn verlangen dat die Naam overal mag worden verkondigd. Amen.

Vragen:

1. Wat betekent het ‘om de volle raad van God’ te preken? Hoe kun je dit in overeenstemming brengen met het verlangen van de apostel Paulus om ‘niets anders te weten dan Jezus Christus en Die gekruist’? Is het laatste niet eenzijdig?
2. Mag je tegen elke zondaar die je tegen komt zeggen dat God hem of haar liefheeft?
3. Op welke manier bestraf je zonden bij je naaste of broeder?

De liefde van Jezus en het verlangen naar Hem

Onze zaligheid in dit leven is hierin gelegen dat wij de Heiland niet zien en toch liefhebben. Hij die niet tot Jezus kan zeggen, 'Gij weet dat ik U liefheb', die kan misschien in de grote dag zeggen dat hij grote daden heeft gedaan, duivelen uitgedreven, de halve wereld door gepredikt, een martelaar geworden en twintig, dertig jaar in de gevangenis geweest is. Maar als hem wordt gevraagd of hij de Heiland vanwege Zijn bloed en dood boven alles heeft liefgehad en daarop niet kan antwoorden en als hij zegt dat hij dit niet gedaan heeft, dan wordt hij verworpen. Als we de grootste daden doen zonder ons hart daarin te hebben, dan zullen deze straks de Heiland niet ervan overtuigen dat wij de Zijne zijn.

We moeten in ons hart zeker weten dat we de Heiland liefhebben. Zolang we dat niet doen is er niets in dit leven blijvend bestendig waar men houvast aan heeft. Als we zo niet aan de Heiland verbonden zijn, dan is alles onzeker. Daarom is het nodig dat wij onszelf beproeven, want we kunnen niet zalig sterven als we de Heiland niet boven alles liefhebben.

Wanneer wij de Heiland werkelijk liefhebben, dan is het nodig dat wij dit laten zien en met daden bewijzen dat wij uit liefde tot Hem alles in de wereld doen dat Hij graag hebben wil.

16 JEZUS, UW VERZOENEND STERVEN

*Hoe dierbaar is dat reine bloed
Van 't Lam dat, ons geslacht te goed,
Zijn bloed heeft willen laten stromen.
Die wonderbare bloed-fontein
Is machtig toch om 't geen onrein
En walglijk is uit 't hart te helen.
Och dat die heugelijke vloed,
Dat dierbaar water ende bloed,
Ons immer wasse van de zonde.*

Hieronymus van Alphen

De periode dat Zinzendorf zich heeft ingezet voor de eenheid onder de christenen wordt wel zijn 'filadelfische periode' genoemd. Hij heeft contacten gelegd met christenen uit allerlei kerken met soms heel verschillende achtergronden. Als hij bij hen de liefde tot Christus bespeurt, aanvaardt hij hen als ware gelovigen, zelfs al zijn zij rooms-katholiek. Hij heeft vooral de vrede lief en zoekt deze vanuit een nederige en liefdevolle houding te bevorderen. Ook heeft hij de waarheid lief die hij uit de Schrift en gemeenschap met God leert putten. Wel komt hij er steeds meer achter dat de 'waarheid' bij zijn medebroeders soms op heel verschillende manieren naar voren komt. Hij is te naïef om verschillen in leer en visie te beproeven en is geneigd om deze met de mantel der liefde toe te dekken. Zo is hij erg onder de indruk geweest van de welsprekendheid en intelligentie van Dippel en onderkent dat deze leken-theoloog dwalingen verkondigt. Dippel wil niet weten van de toorn van God en loochent dat Christus deze gedragen heeft. Hij ontkent in feite de plaatsbepalende verzoening van de Borg en heeft daarbij nog meer 'ketterijen'. De graaf voelt zich eerst aan hem verbonden, maar als zijn tegenstanders hem waarschuwen dat hij met de dokter-alchimist eensgezest is en daarom ook een 'ketter' genoemd kan worden, besluit hij diens leer te onderzoeken. Hij wil niet alleen de leer van Dippel toetsen aan de Schrift, maar ook de grondslag waarop zijn geloof rust beproeven. Grondig wil hij zich hiervoor in de Schrift verdiepen en daartoe vraagt hij de hulp van Rothe en Spangenberg met nog twee theologen die zich in Herrnhut ophouden. Deze vindt hij meer theoloog dan zichzelf, hoewel hij sinds 1734 officieel geordend predikant is. Het resultaat van dit nauwgezette onderzoek is dat de graaf beter dan voorheen ziet dat het zoenoffer van Christus het middelpunt is van het christelijke geloof en dat de ware godzaligheid alleen kan steunen op het levend geloof in de gekruiste Verlosser en op de gemeenschap met Hem die door dit geloof wordt beoefend.

Is deze ontdekking dan geheel nieuw voor Zinzendorf? Hij kent toch zijn Heiland door een waar geloof en Zijn verzoenend lijden is steeds de bron geweest van zijn godsdienst. Doordat hij een gevoelsmens is laat hij zich soms meer leiden door eigen ervaringen en die van anderen dan door de leer van Gods Woord. Nu spreekt de inhoud van de leer van de rechtvaardiging door de toegerekende gerechtigheid meer tot hem dan voorheen. Hij ziet dat de zoen- en kruisverdienste van Christus hiervan de grondslag vormen. De graaf beschrijft deze ontwikkeling als volgt: 'Enige tijd vóór ik in de geestelijke stand trad (predikant werd), gebeurde in mijn hart iets heel bijzonders. Men had gezegd dat ik nooit waarlijk bekeerd was. Tegelijkertijd verschenen de aanvallen van Dippel tegen de toegerekende gerechtigheid. Zijn stelsel scheen mij ten doel te hebben om uit het Godsbeeld het denkbeeld van toorn weg te

nemen. Uit dat oogpunt beviel het mij wel, want ik stond toen op het standpunt van de ‘theodicee’, de rechtvaardiging van God en ik had moeite met de goede God, als Zijn handelingen mij niet genoeg in wiskundig verband voorkwamen. Ik zocht Hem tot elke prijs te rechtvaardigen in de ogen van verstandige lieden, zodat de beweringen van Dippel mij niet erg ontstelden. Maar toen ik mijzelf rekenschap ging geven van mijn bekering, bemerkte ik dat de noodzaak van de dood van Jezus in het woord rantsoen (Matt. 20:28) naar voren komt. In dit mysterie schuilt een grote diepte, een mysterie waarvoor de wijsbegeerte blijft staan zonder verder te kunnen, maar waaraan de Openbaring onwrikbaar vasthoudt. Dit gaf mij een nieuwe blik op de gehele leer van het heil. Ik deed deze gelukkige ondervinding op ten opzichte van mijn eigen hart, weldra ook ten opzichte van Dippel – hoewel hij, door de hitte van de strijd vervoerd, deze invloed wist af te weren – en van mijn broeders en medearbeiders. En sinds het jaar 1734 is en blijft het zoenoffer van Jezus onze schat, onze leus, ons alles, ons behoedmiddel tegen alle kwaad, hetzij in de leer, hetzij in de beoefening.’

Zinzendorf is door het hernieuwde onderzoek van de gronden van het geloof naar de leer van Luther teruggekeerd. Het verzoende sterven van Christus, de bloedtheologie, is nu het centrum geworden van de theologie van de Broeders. Graaf Zinzendorf verwoordt deze ontwikkeling in de woorden van de beroemd geworden lofzang:

O, Gij, ons uitverkoren Hoofd,
In Wien ons ganse hart gelooft,
Dat Uw genâ zich, zonneklaar,
In Uwe wonden openbaar.

Gewis, de zaak is zonderling;
Ze is duidelijk voor een zuigeling;
En toch, hier sterft een schrandere man,
Die er niet in berusten kan!

‘Zijn bloed reinigt van alle zonden.’ Dat is de boodschap die Herrnhut zonder franje wil doorgeven en tot aan de einden van de aarde verbreiden. Deze houdt in dat Christus overwonnen heeft over zonde, dood en hel. De graaf kan zich niet langer meer vinden in het bekeringsproces dat de piëtisten benadrukken, waarbij het zondebesef en de ontdekking van de overblijvende zonde in de gelovigen zo worden uitvergroot. Het bevrijdende Evangelie dat Luther preekte spreekt hem meer aan. Vreugde en dankbaarheid vanwege de overwinning die Christus door Zijn dood en opstanding heeft verworven, moeten de gelovige kenmerken. Hij hoeft niet eindeloos in zijn eigen zondigheid te graven en te verzinken. Zijn leven behoort een jubelzang te zijn op de verlossing die hij door genade heeft mogen ontvangen. Ook vindt Zinzendorf dat aan het Evangelie afbreuk wordt gedaan door eerst een proces van diepe zondeovertuiging te verlangen, vóórdat er bevrijding kan plaats vinden. Eerst is daar het geloof in de Gekruiste en dan volgt het afsterven van de zonde als een gevolg daarvan. Hij wil staan in de traditie van Luther die kernachtig heeft uitgedrukt dat ‘de genade de zonde opvreet.’ Er is geen reden om te klagen maar om te juichen. In een samenspraak geeft de graaf weer hoe de piëtist altijd bezig is met zelfonderzoek en daarom niet toekomt aan de blijdschap en troost van het geloof: ‘Een piëtist moet, naar men zegt, of nieuwe opvattingen hebben, of daar althans van houden, en overigens het hoofd laten hangen. Ik ben echter noch een liefhebber van nieuwe opvattingen, noch iemand die het hoofd laat hangen (...).’ ‘David spreekt: Wanneer mijn lichaam en ziel versmachten, dan zijt Gij toch, God, altijd de troost van mijn hart en mijn deel.’

Rechtvaardiging door het geloof en wedergeboorte door water en Geest zijn te vinden bij het kruis van Jezus. Daar ontvangt de gelovige de volheid van de Heilige Geest. Het is de Geest Die het uit Christus neemt en in de ziel openbaart en verklaart. Daarom verwaarloost de graaf de leer van de Geest niet. Vele liederen van hem getuigen daarvan. Zo ook de volgende strofe uit een bekend gezang:

O dierb 're Trooster, zie op ons neer!
Wil door uw held're glans meer en meer
Ons verstand verlichten.
Ach, houd onz' ogen gestadig wakker
Door uw vermogen. Wij zijn te zwak.

Louise van Hayn die door de prediking van Zinzendorf tot de zekerheid van haar heil kwam, geeft dit weer in de volgende woorden:

Dat ik Jezus toebehoor,
Dankbaar is mijn hart er voor
't Is mijn zielevreugd en leven.
Mij heeft Hij zijn naam gegeven,
Mij zijn heilig bloed ten pand
Van mijn komst in 't Vaderland.

Ja, mijn blijdschap is 't en roem,
Dat ik Jezus herder noem,
Een der zijnen mij mag weten.
Kon U, Heer, mijn hart vergeten,
Groter dan mijn hart zijt Gij.
Kom nu, woon en heers in mij!

Het 'visioen van Herrnhut' bestaat in de diepe voorstelling van het lijden van Christus aan een zondige wereld. De verzoening door Christus is voor de graaf zo uitgestrekt dat deze de hele wereld omvat. Christus is voor alle mensen gestorven en heeft de gehele wereld lief. Hij kan niet overweg met de calvinistische verzoeningsleer die deze beperkt tot de uitverkorenen. De leer van de uitverkiezing vindt hij fatalistisch en een verloochening van Gods bedoeling met de verkondiging van het Evangelie en het aanbod van genade. Fel haalt hij uit naar de calvinisten die een fatalistische verkiezingsleer voorstaan: 'Wie onder de gereformeerden duidelijk en ronduit de zin uitspreekt: God wil niet dat alle mensen geholpen worden, die is een onbekeerd mens... Hoe kan hij het Evangelie preken als al vast staat wie verkoren en wie verworpen zijn? Speculaties en fatalisme passen niet in een bijbels model. Dit zal voortaan zijn drijfveer en die van zijn helpers zijn: Europeanen, indianen, negers en Eskimo's en nog veel meer volken te brengen tot Jezus. Alleen het zien op het kruis geeft vrede en heil. Hij wil spreken, zingen en dichten van zijn Heiland Die Zich heeft doodgeliefd voor zondaren.

Ook na deze bevrijdende doorbraak in Zinzendorfs visie op de verlossing is hij niet helemaal vrijgekomen van zijn neiging tot mystieke denkbeelden. Dit bevreedt temeer omdat hij de Schrift beschouwt als het enige richtsnoer voor geloof en leven. De belangrijkste bron voor zijn geloofsleven is de Schrift en zijn uitspraak is dat men buiten het Woord van God niet moet spreken noch denken als het gaat over geestelijke zaken. Zijn liederen en toespraken komen tot stand na intensieve studie en overdenking van de Schrift. In 1731 is hij begonnen met het zogenaamde 'Lösungsbüchlein', dagboekteksten waarin iedere dag een tekst genoemd

wordt. Deze teksten zijn enorm populair geworden. De graaf heeft naar eigen zeggen in totaal 37.000 teksten uit de Bijbel opgenomen. Toch is zijn visie op de Bijbel niet vrij van kritiek en beweert hij dat de Schrift fouten bevat. Dit heeft misschien te maken met Zinzendorfs afkeer van dogmatische leringen en benadrukken van objectieve waarheden. Christus is voor hem 'de Waarheid' en de Schrift is niet anders dan een openbaring van deze 'Waarheid', die de levende Christus voorstelt.

Geloof en gevoel lopen bij de graaf wel eens door elkaar heen. Dit komt vooral naar voren als hij zijn 'bloed en wondenleer' verder gaat ontwikkelen. Niet alleen het geloof richt zich op de Christus der Schriften, ook het gevoel concentreert zich op Zijn Persoon en werk. Christus is voor hem alles, ook de Schepper van hemel en aarde. Hij houdt zeker vast aan de christelijke leer van de Drieëenheid, maar Christus is voor hem de vleesgeworden God die in de ziel gestalte krijgt. Wie het rechtvaardigende geloof heeft ontvangen, weet ook dat het beeld van Christus in de ziel is ingedrukt door de Heilige Geest. Christus voor ons is de grond van het heil, maar Christus in ons vervult het hart van Zijn liefde en gemeenschap. In de jaren die volgen richt hij zich voornamelijk op 'het bloed en de wonden' van de Zaligmaker. Deze worden voor hem steeds meer een voorwerp van ervaring en gevoel. De wonden van Christus zijn voor hem een bron van vreugde en verering. De genade van God vloeit via de wonden van de Heiland tot de mens. Dan is er sprake van een intieme omgang met de lijdende Borg die het verstand overstijgt en de ziel in verrukking brengt. Het is de kracht van de verbeelding die door de Heilige Geest wordt gaande gemaakt om de zoetheid en liefde die in de wonden van het lijden worden uitgedrukt diep te ervaren. De ziel verheft zijn oog en hart vooral op de geopende zijde. Ook andere schrijvers uit de Lutherse traditie benadrukken dat het verbergen in deze wonde troost, vrede en leven verschaft. Bij deze contemplatieve en mystieke beschouwingen worden de grenzen van Schrift overschreden. Het bloed, de stroom van bloed en water, wordt belangrijker dan het eenvoudige zien van het geloof waar de Schrift van spreekt. De graaf en zijn volgelingen hebben met deze 'bloed en wonden theologie' een weg ingeslagen die verwarring en onvrede heeft verwekt.

Bij deze wat extreme ontwikkeling blijft gelden dat Zinzendorf niets anders beoogt dan de eer en verheerlijking van Christus, de Zoon van God, Die in de wereld gekomen is om te zoeken en zalig te maken dat verloren is. Niet het subjectieve blikken in de wonden van Christus, maar de historische verlossingsdaad van God in het offer van Christus blijft de grondslag van het geloofsleven. Deze waarheid wil hij onderstrepen en heeft hij zo heerlijk verwoord in zijn meest bekende lied, waarvan de eerste strofe luidt:

Christus' bloed en gerechtigheid
is mij als bruiloftskleed bereid.
In Hem kan ik voor God bestaan
En 's hemels feestzaal binnengaan.

Gebed:

O dierbare Heiland! Leer mij Uw lijden recht betrachten; in deze zee verzinken mijn gedachten. U hebt voor mij willen lijden. Onbegrijpelijk! Wie kan Uw lijden peilen! Geef mij die genade om niets anders te weten dan het kruis van Christus. In U wil ik schuilen; ik verberg me in Uw wonden die zo zoet zijn. Uw vrucht is mijn gehemelte zoet. Onder deze Appelboom, mijn Jezus, schuil ik en mag ik genieten van Zijn schaduw. U wil ik steeds meer liefhebben! O mijn hart verlangt naar U. U bent mijn Triomfator en in U ben ik meer dan overwinnaar, omdat U mij liefgehad hebt en Uzelf voor mij hebt overgeven. Halleluja! Lof zij het Lam, tot in eeuwigheid. Amen.

Vragen:

1. Geloof in het bloed van Christus en een gevoelsmatige ervaring van Zijn stervende liefde zijn twee onderscheidende zaken. Hoe ga je daar mee om?
2. Leef je dagelijks uit de gevoelige liefde, of uit het geloof in Gods beloften? Wat doe je als het gevoel weg is?
3. Denk eens erover na hoe het lijden van Christus voor jou stof bevat tot dagelijkse overdenking?

De liefde tot de naaste

U zult uw naaste liefhebben als uzelf. Wanneer wij de zin van onze lieve hemelse Vader hebben, is geen ziel ons te ellendig en geen ontrouw van een mens te groot dat wij hen geen liefde zouden bewijzen. Een begenadigd hart heeft alle mensen lief, de goddelozen en de vromen. Al hun zonden, ook die zij tegen ons hebben begaan, mogen ons in de liefde niet storen. Zij moeten enkel dienen om ons te verootmoedigen en te beschamen, daar wij wel weten dat wij in dezelfde zonden hadden kunnen vallen als de Heiland niet gekomen zou zijn om Zich aan ons bekend te maken.

Het behoort onze begeerte te zijn om vijanden lief te hebben en hen goed te doen, te zegenen die ons vloeken en wel te doen aan hen die ons haten. Als we daarentegen de mensen hard behandelen door ze in toom te houden is dit een zware les. Het is de hemel op aarde wanneer men niets dan liefhebben en niets dan zegenen kan.

Bij deze liefde gaat het om de hartelijke liefde en niet om het vermogen. Er wordt niet gesproken van de kracht en van het volbrengen, maar er wordt gesproken van de begeerten en het willen. Het is genoeg als de Heiland van onze handelingen kan zeggen: 'Ik weet dat u dit met een eenvoudig hart gedaan hebt. Ik weet dat U mij liefhebt.'

17 VRIEND EN VIJAND IN HOLLAND

Jezus heeft Zijn zijde willen laten openen, opdat het voorhangsel van het vlees zou verscheurd worden, en wij het liefdehart des eeuwigen Vaders zouden mogen aanschouwen en de weg naar het leven zouden mogen vinden, om hulp te zoeken in al onze benauwdheden.

David Bruinings

Vanaf 1734 preekt Zinzendorf de leer van de verzoening door het bloed van Jezus Christus met meer kracht en ernst dan voorheen. Hij ziet duidelijk in dat veel predikanten door hun moralistische preken en verduistering van het Evangelie de vreselijke val en verlorenheid van de mens voorbijzien. Daarom wijzen zij hun gehoor niet op Christus en Zijn verdiensten, maar eindigen zij in de mens en in zijn eigen gerechtigheid. ‘Het is duidelijk,’ zo merkt de graaf op, ‘dat de mensen door zulke preken niet gebracht worden tot de ware beoefening van een heilig en smetteloos leven, waartoe Jezus de weg geopend heeft en waarvoor Hij de kracht heeft verworven. Maar als zij Jezus Christus preken als het Lam van God, Dat de zonde der wereld wegneemt en als de verzoening van de zonde van de gehele wereld en dat doen in de betoning en kracht van de Geest, dan komen zij als arme verloren mensen tot Christus en vinden zij in Zijn bloed genade en vergeving van hun zonden. Dan worden hun harten vervuld met de Heilige Geest en met de liefde van Christus en dan verkrijgen zij een begeerte en kracht om Hem te volgen en naar Zijn wil te leven.’ Zo moet volgens de graaf gepreekt worden; hij meent dat deze wijze van verkondiging God behaagt en door Hem gezegd wordt.

De ijver van de graaf om zijn doelstellingen na te jagen lijkt onbegrensd. Zijn reizen naar gebieden in en buiten het Duitse rijk zijn vele. Hij probeert weer ingangen te krijgen bij de Deense koning om het zendingswerk in Midden Amerika verder uit te breiden. Ook wil hij naar de Hollandse Republiek, vooral met het oog op de zending in Suriname. Na zijn studietijd is hij een half jaar in Amsterdam en in andere plaatsen geweest. Tweemaal heeft hij toen een gesprek gehad met Marie Louise, de moeder van stadhouder Willem IV. Zestien jaar later, in 1736, bezoekt hij Amsterdam opnieuw. Spangenberg heeft de weg gebaad voor de zending in de Hollandse kolonie Suriname. Hij vindt daar twee geestverwanten: de historicus Isaac Le Long en de doopsgezinde predikant Joannes Deknatel. Op 4 maart komt Zinzendorf vergezeld van zijn vrouw en dochter en een groot gevolg de stad aan de Amstel binnen. Behalve door Le Long en Deknatel wordt hij verwelkomd door vier hervormde predikanten, waaronder Hieronymus van Alphen en Franco de Bruin. De Lutherse predikanten laten verstek gaan; zij zijn bevooroordeeld door zijn Duitse collega's die een hetze tegen de graaf en Herrnhut hebben ingezet. Hij spreekt met burgemeesters en schepenen en voert besprekingen met de kooplieden Jakob Schellinger en Matthys Beuning die hem naar IJsselstein brengen. Daar wil de graaf een centrum stichten voor de uit te zenden broeders naar Suriname. Het landgoed dat hij en de kooplieden op het oog hebben is eigendom van Maria Louise, die hij nu opnieuw ontmoet aan het stadhouderlijk hof in Leeuwarden. Zij is een godvrezende vrouw met wie hij vele geestelijke gesprekken voert. De weduwe van de Friese stadhouder Johan Willem Friso geeft hem toestemming om haar landgoed in IJsselstein voor de gemeenschap van Herrnhut beschikbaar te stellen.

Bij een volgend bezoek van de graaf aan Holland in 1737 wordt de grond in IJsselstein door Van Schellinghout gekocht. Deze laat hierop een groot huis bouwen dat de naam 's Heerendijk ontvangt. In juni 1738 wordt het huis door de graaf ingewijd en benoemt deze zijn vriend De Watteville tot directeur. 's Heerendijk groeit uit tot een gemeenschap waar met

Herrnhut sympathiserende Nederlanders samenkomen. In Amsterdam zelf ontstaat ook een broederschap die de eenheid van de gelovigen in de verschillende kerken wil bevorderen. De kerkenraad van de Hervormde Gemeente denkt daar anders over en beschouwt deze gemeenschap als een sekte waarin de dwalingen van Zinzendorf gelegenheid krijgen om zich voort te planten. Deze doet ook onderzoek naar het reilen en zeilen in 's Heerendijk. Eerst stond de kerkenraad welwillend tegenover de graaf, maar nu slaat deze houding om in wantrouwen en aversie. Predikanten en theologen gaan zich ermee bemoeien en doen onderzoek naar geschriften van Zinzendorf en zijn volgelingen. Zijn opvattingen over de predestinatie en de algemene verzoening vallen helemaal verkeerd. Een door de kerkenraad van Amsterdam aangestelde commissie van onderzoek brengt in september 1738 rapport uit waarin zij tot de conclusie komt dat de denkbeelden van de herrnhutters niet overeen komen met de gezonde christelijke leer. Hierop stelt de kerkenraad een 'Herderlyke en vaderlyke brief' op die echter door vier predikanten niet wordt ondertekend. Deze veroordeelt de graaf en zijn aanhang en vergelijkt hen met 'kleine vossen die de wijngaarden verderven.' De herrnhutters zijn valse profeten die eenvoudige gelovigen zoeken te verleiden. Hun samenkomsten zijn verkeerd, want daar komen 'vrijgeesten, separatisten, bedorven mystieken, valselyk genaamde piëtisten en geestdrijvers.' Hun leer is vals en de kerk wordt geroepen om deze te bestrijden en haar aanhangers onder de tucht te zetten.

De vier met de graaf sympathiserende predikanten tekenen tegen deze 'Brief' protest aan. De Bruin geeft aan dat hij het niet in alles met de herrnhutters eens is, maar dat het oordeel van de kerkenraad hen zeker geen recht doet. Op de herderlijke brief volgen pamfletten en geschriften die de Duitse beweging veroordelen. De Amsterdamse predikant Gerardus Kulenkamp neemt daarbij het voortouw door enkele polemische geschriften te doen verschijnen, waarin hij afrekenet met de Duitse 'sekte' die hij een broeinest van ketterijen noemt. In zijn 'Naakt ontdekte enthousiasterij' vergelijkt hij hun leer met die van geestdrijvers en kettters. In een academisch tijdschrift wordt Zinzendorf 'Een wolf in schapenvel, een loze huichelaar' genoemd. De bekeringen onder de herrnhutters zijn oppervlakkig en missen de rechte strijd en het besef en berouw over de zonde. In de komende jaren zullen regelmatig processen voorkomen tegen lidmaten die de herrnhutters welgezind zijn. De Broeders verdedigen zich op waardige wijze tegen de beschuldigingen. In 1738 verschijnt de 'Verklaaringe der Herrnhuthsche Broeders, zoo buyten Ysselstein, als te Amsterdam', waarin Friedrich de Watteville hen tegen de gereformeerde kritiek verdedigt. De graaf zelf vat de hetze tegen hem op milde wijze op. Hij heeft een onderhoud met professor Gerdes in Groningen, die hem ook fel beschuldigd heeft. Hij komt tot de conclusie dat de Hollandse theologen zo graag disputeren en daarbij heel fel kunnen zijn, maar dat zij doorgaans weinig levende godzaligheid vertonen. Hij kan niet jaloers zijn op christenen die zich zeer beijveren voor de leer, maar weinig vertonen van de levende omgang met Christus. In zijn ogen verdrijven wettische accenten in leer en bevinding de blijdschap van het geloof en verhinderen zij de nodige zekerheid van het persoonlijk heil.

Binnen de herrnhutter gemeenschap in Holland verloopt alles ook niet op rolletjes. Behalve de kritiek en tuchtmaatregelen die hen treffen, ontstaat binnen de eigen groep verwijdering. Deknatel en Le Long verzetten zich tegen het in hun ogen heerszuchtige optreden van de graaf. Terwijl de gemeenschap in Amsterdam hierdoor uiteen valt, blijft 's Heerendijk bestaan. Moeilijkheden met de hervormde kerkenraad van IJsselstein en met de overheid geven aanleiding tot een plan om de broedergemeenschap over te plaatsen naar Zeist. In 1745 wordt het Zeister Slot aangekocht, dat uitgroeit tot een welvarend centrum van de Broedergemeente die nog bestaat. Vanuit Zeist worden de contacten met de zendelingen in de Hollandse kolonie Suriname voortgezet. Na jaren van beroering en bestrijding komt de

Zeister Broedergemeenschap in wat rustiger vaarwater terecht en kan zij zich meer richten op haar doelen. Zij wil zich binnen het kerkelijke klimaat in Nederland blijven inzetten voor de eenheid onder de christenen en hun roeping om het Evangelie in de Hollandse koloniën te verbreiden en vorm en inhoud te geven.

Een trieste bladzijde in de geschiedenis van de Amsterdamse hervormde kerk is het conflict dat David Bruinings krijgt met de kerkenraad. De uit Duitsland afkomstige Bruinings of Brünings wordt in 1741 predikant in Amsterdam. Hij wordt voor de leer van de herrnhutters ingewonnen en krijgt hierdoor problemen met de kerkenraad. Het vuur dat een vijftal jaren tegen de Duitse ‘sekte’ ontstoken is, blijkt nog niet geluwd te zijn. Er komen bezwaren binnen tegen bepaalde uitspraken in zijn preken. Hij wordt op het matje geroepen en ondervraagd over zijn vermeende omgang met de herrnhutter beweging. Bruinings geeft aan dat hij met de Broedergemeente als zodanig geen relaties onderhoudt, maar onder hen ‘verscheidenen dierbare kinderen van God’ heeft ontmoet ‘die de grond raken.’ De invloed die hij van hen ondervindt blijft niet beperkt tot zijn studeerkamer. Hij wil de wonden van Christus in de verkondiging ruim voorstellen. Steeds meer klachten komen bij de kerkenraad binnen over zijn preken. Hij zou verkondigen dat de verdiensten van Christus genoegzaam zijn voor de hele mensheid. Ook zet men vraagtekens bij zijn mening over de functie van de wet voor de gelovige, en zo zijn er nog meer bezwaren. Dan zijn er beschuldigingen tegen uitspraken op door hem geleide gezelschappen. Na jaren van spanning en strijd komt aan het leven van deze godsman een einde. Zijn medestanders beweren dat hij als gevolg van een verhoor van zes uur lang is overleden. Zijn laatste uren zijn een getuigenis van zijn vast vertrouwen in zijn Heiland. Hij spreekt de hoop uit dat heel Amsterdam met Jezus’ bloed en wonden mocht worden vervuld. Het is steeds zijn verlangen geweest om Christus in zijn prediking te verheerlijken. Zijn nagelaten preken over het lijden van de Zaligmaker laten zien hoe de zelfopofferende liefde zijn boodschap doorademt. Velen in Amsterdam voelen zich door deze preken aangesproken en stemmen in met zijn benadrukken van de wonden van de Heiland waarin de gelovige mag schuilen, zoals blijkt uit het volgende citaat:

O ziet hier op het Lam Gods! Zijn uw zonden zo groot, vlied te meer in Zijn wonden, die zijn diep genoeg. Daarin kunnen uw zonden en smarten verborgen worden, als waren deze zo groot en veel als het zand aan en in de diepte van de zee. Is uw ziel gedrukt door de menigte van uw schulden, zodat u niet meer weet waarheen u moet gaan, o zie hier in deze Vrijstad, de hopen van de rots staat open. O, duif, vlied daarin, opdat u verborgen wordt.

De kritiek op de herrnhutters in die jaren is soms heel scherp en veroordelend. De predikant van Kralingen, Theodorus van der Groe, valt hierbij op. Zij zijn volgens hem ‘dronken van de helse betovering van satan’, een enthousiast en geestdrijvend volk. Een andere bekende predikant noemt hun gemeenschap een ‘synagoge van satan.’ Zo blijft er van de graaf en zijn gevolg geen goeds over. In feite komt dit hierop neer dat zij zich bedriegen voor de eeuwigheid en dat hun godsdienst louter inbeelding is. Voor de graaf zijn zulke harde oordelen tekenen van het lijden dat hij en Herrnhut moeten ondergaan. De Heere brengt hen in de smeltkroes van beproeving, opdat het goud van het geloof in de Heiland des te meer mag schitteren. Het zijn leugens, lasteringen en verdrukkingen die uitdrijven tot gebed en gemeenschap met God. Het gaat niet om zijn populariteit en eer, maar alleen om de eer van Christus, om Wiens wil hij schade en ongelijk moet lijden. In een van zijn toespraken zegt hij tegen zijn broeders: ‘Laat iedere dienaar ervan verzekerd zijn dat, wanneer hij het gemakkelijk wil hebben en wil dat alles in zijn gemeente soepel verloopt, er dan geen opwekkingen en bekeringen zullen plaatsvinden, want zodra deze plaatsvinden, breekt de

duivel los, hoe netjes en ordelijk de gemeente ook geleid wordt.’ ‘In geen apostolische gemeente is een rustige wijze van onderricht gepast. Maar als er in onze gemeenten geen zonen des donders zijn, geen Elia’s, dan vallen de mensen in slaap.’ ‘De prediking, waarnaar vele gemeenten gedwongen worden te luisteren, is veel te filosofisch, koud, logisch, diepzinnig, voorzichtig en gereserveerd. Om werkelijk succes te hebben, moet de prediking moedig zijn, krachtig voor de Heere God tot het slechten van bolwerken, om redeneringen neer te werpen en elke schans die opgeworpen wordt tegen de kennis van God en elk bedenksel als krijgsgevangenen onder de gehoorzaamheid aan Christus te brengen. Hij moet alle tegenstand neerhalen, de mooie maar valse maaksels van formalisme en eigen gerechtigheid afbreken; elk verkeerd fundament omverhalen, verbranden en vernietigen, te samen met alles dat erop gebouwd is, eer het mogelijk zal zijn om een geestelijk huis voor de leer op te bouwen.’ Zo leert hij in de Hollandse Republiek vriend en vijand kennen!

Gebod:

Heere God, ik kan niet begrijpen waarom broeders van hetzelfde huis soms zo liefdeloos met elkaar omgaan. Sommigen schromen niet om anderen te verketteren en overal voor uit te maken. Bewaar mij ervoor om in deze strik te vallen. Leer mij alles te toetsen aan Uw Woord en geef mij de gave van onderscheid om waakzaam te zijn. Leer mij voor alles de eenheid te zoeken met allen die een even dierbaar geloof hebben, al hebben we op ondergeschikte punten verschil met elkaar. Geef mij de genade om Christus te volgen als ik gesmaad en veracht word. Bewaar mij ervoor om zelf de oorzaak ervan te zijn als Uw Naam wordt onteerd en gelasterd. Om Jezus’ wil. Amen.

Vragen:

1. Hoe ga je om met kritiek op hen die anders denken dan je vanuit je eigen traditie gewend bent? Veroordeel je hen bij voorbaat? Of zoek je gemeenschappelijke punten vanuit de gronden van het christelijke geloof?
2. Hoe geef je handen en voeten aan je verlangen om één te zijn met allen die Christus liefhebben en Zijn Naam belijden?
3. In de Bijbel wordt veel gewaarschuwd voor valse leraars en profeten. Hoe onderken je die?

De broederlijke liefde

'Dit is het gebod dat gij elkander liefhebt' (Joh. 15:16). Dit gebod heeft onze Heere ons gegeven tot een teken waaraan Hij onze gehoorzaamheid kan zien en waaraan ook allen kunnen zien dat wij Zijn discipelen zijn (Joh. 13:34,35). Daaraan zal een ieder erkennen dat er werkelijk een leerschool van Jezus Christus is, waar de broeders elkaar zo hartelijk liefhebben. Dit is ook het teken waaraan wij van onszelf weten kunnen dat wij Zijn discipelen zijn, want het is een uitgemaakte zaak dat 'wie zijn broeder niet liefheeft, die blijft in de dood' (1 Joh. 3:14).

Deze gemeenschap van de kinderen van God is naar Johannes 17 een gevolg van de gemeenschap met Jezus Christus. Zodra het hart is opengegaan en de liefde van God in Jezus Christus is ingekomen, ontstaat een tederheid onder hen die Hem ook liefhebben. Deze bloedvriendschap wordt gewekt, wanneer wij zien dat de Vader Zijn enige Zoon heeft overgeven om te sterven en zijn bloed te storten.

De vertrouwelijke omgang met de Heiland maakt ons ook trouw tegenover onze broeders en geeft dat wij steeds meer in liefde met hen verbonden worden. Het gebod van de Heiland om liefde onder elkaar te hebben is geen zwaar gebod. De Heiland eist dat de liefde wederkerig zal zijn. Hij vraagt zulk een liefde van mijn kant waarvan het natuurlijk gevolg is dat de ander mij ook zal liefhebben. In de broedergemeenschap is het een plicht om toe te zien dat de ander mij ook liefkrijgt.

18 DE VERDREVEN KUDDE

Gij hebt ons tot een uitvaagsel en wegwerpsel gesteld in het midden der volken.

Klaagliederen 3:45

Op terugreis van zijn eerste bezoek aan Holland krijgt Zinzendorf bericht dat hem verboden wordt naar Herrnhut terug te keren. Voor de tweede maal wordt een decreet uitgevaardigd die hem van Saksen moet verbannen. Nu lijkt het erop dat de gemeenschap van Broeders zal worden ontbonden. Gelukkig wordt het laatste afgewend, maar wel komen maatregelen die Herrnhut moeten dwingen om haar vrijheden op te geven. De keurvorst vaardigt in juli en augustus 1737 twee verordeningen uit die het gevolg zijn van een ingesteld onderzoek. In de eerste worden de gezelschappen in Berthelsdorf en Herrnhut in omgeving verboden. De tweede verordening geeft Herrnhut de vrijheid om een eigen kerkorde te hebben, mits de Lutherse Augsburgse Confessie van kracht blijft. De catechismus en het gezangboek van Zinzendorf moeten worden afgeschaft en zo volgen er nog meer bepalingen die tot doel hebben om de gevolgen van de Moravische opwekkingen ongedaan te maken. Nu deze maatregelen van kracht zijn, heeft het voor de graaf geen zin meer om zich verder met Herrnhut te bemoeien. Rothe, de predikant van Berthelsdorf neemt een beroep aan en laat de gemeente herderloos achter. De graaf verlaat in december van hetzelfde jaar zijn kasteel en zal pas na tien jaar weer terugkeren. Node neemt hij afscheid van zijn kudde waaraan hij zo verbonden is. Overigens zijn velen uit Herrnhut hem al voorgedaan, hetzij dat zij een andere woonplaats hebben gekozen of als zendelingen verspreid zijn naar verschillende gebieden in Europa en daarbuiten. Ongeveer 600 Broeders zijn uitgezonden om het Evangelie van de verzoening aan de heidenen te proclameren. Herrnhut is hun moedergemeente waar zij zijn toegerust tot hun taak. Hier zijn zij in aanraking gekomen met het vuur van de Heilige Geest dat tijdens de opwekking is ontstoken. Met dit vuur in hun binnenste zijn zij uitgegaan tot aan de einden van de aarde.

De reizende en trekkende Broedergemeente is een pelgrimsgemeente te worden. Zij zijn 'gasten en vreemdelingen' op aarde, verjaagd van huis en haard. De verstrooide kudde die zij dienen wordt vergroot door bekeringsen die allerwege plaats vinden. De graaf is door zijn verbanning nog meer een reizende leider geworden die zijn kudde volgt en bemoedigt. Hij heeft maar één passie: om de Naam van Jezus te verbreiden over de hele wereld. Zijn geld en goederen zijn voor hem van minder belang. Zijn vrouw is een goede huishoudster, maar zij kan niet voorkomen dat hij grote schulden heeft opgebouwd. Gelukkig wordt in deze nood voorzien, doordat de rijke Hollandse koopman Beuning zijn schulden overneemt en als zijn enige schuldeiser overblijft. Waar moet de graaf nu zijn huis en haard zoeken? Hij vindt ten noordoosten van Frankfort aan de Main in de provincie Wetterau twee oude verwaarloosde kastelen, de Ronneburg en de Marienborn. De eigenaren hiervan, de graven van Isenberg, bieden hem deze ruïnes te huur aan. De graaf roept timmerman Christiaan David om een kijkje te nemen, maar deze is niet zo enthousiast. Hij vindt de kastelen ongeschikt voor bewoning, een plaats waar muizen en ratten welig tieren en landlopers zich ophouden. Maar Zinzendorf voelt dat deze verachte plaats zijn nieuwe 'hoofdkwartier' zal zijn. 'Ik zal dit nest van vagebonden tot het centrum maken van de algemene godsdienst van de Zaligmaker.' 'Christiaan,' zo vraagt hij de timmerman, 'jij bent in Groenland geweest?' 'Was het hier maar zo goed als in Groenland! Maar we zullen op het kasteel Ronneburg alleen maar kunnen

sterven.’ Hij inspecteert het landgoed en luidt een nieuw tijdperk in voor de Moravische Broeders: de Wetterau tijd.

Een nieuwe uitdaging heeft zich nu aangediend. Een kleine groep ‘pelgrims’ volgt de graaf en zijn vrouw naar Ronneburg. Op 17 juni 1736 houdt hij zijn eerste preek in het kasteel. Het is die dag precies veertien jaar geleden dat Christiaan David de eerste boom in Herrnhut heeft omgehakt. Nu zijn de Broeders ‘een reizende gemeente’ geworden, zoals de graaf uitdrukt. Verjaagd en verdreven hebben zij hier een ‘tent’ gevonden om tot rust te komen. Een reizende kerk om de Naam van Jezus te proclameren aan een verloren wereld. Broeders in Jezus Christus die het motto van Zinzendorf mogen nazeggen: ‘De aarde is des Heeren; alle zielen zijn van Hem; ik ben een schuldenaar aan die allen.’ Zij wonen nu in een onherbergzaam oord; zij slapen op stro; zij horen ratten en muizen lopen en voelen de wind door de kapotte vensters gaan. In deze ruïne mogen zij de nabijheid van de Heiland ervaren. Hun hart is vol liefde tot de verachten van de wereld en zij verlangen de liefde van Christus door te geven tot in de wigwams van de indianen en de iglo’s van de eskimo’s. Zij nodigen zwervers en daklozen uit om op het kasteel naar het Evangelie te luisteren. Joden en zigeuners wonen in dit gebied in erbarmelijke omstandigheden. De pelgrims laten hen met hun kinderen in de gewelven komen en zorgen voor voedsel en kleding. Zij zitten met de graaf en zijn gezin aan één tafel.

Ook een oude grijsaard, een Jood die de naam van Rabbi Abraham draagt, komt binnen op een mooie zomerse avond in juni. De graaf steekt hem de hand toe en zegt: ‘De grijsheid is een sierlijke kroon. Ik kan aan je gezicht en uitdrukking van je ogen zien dat je veel hebt meegemaakt. In de Naam van de God van Abraham, Izak en Jakob, laten we vrienden worden.’ De oude man weet niet wat hij hoort. Zijn lippen trillen en tranen lopen over zijn verweerde gezicht op zijn vuile baard. De zwerver vertelt iets over zichzelf, over zijn ziekte en gebreken en ook over zijn verdorven hart. Dan spreekt de graaf hem toe met de blijde boodschap van genade voor de grootste van de zondaren. Hij wijst hem op het gouden kruis dat op de kerk op een heuvel in de zon glinstert. ‘Kijk eens, Abraham,’ zegt de graaf, ‘daar is een teken van de hemel voor jou. De God van je vaders heeft het kruis in je gezichtsveld gebracht en de nu opgaande zon heeft het vanuit de hoge met hemelse glans bedekt. Geloof in Hem Wiens bloed door je vaders werd vergoten, opdat Gods voornemen van genade mocht vervuld worden om je vrij te maken van alle zonde en om in Hem al je heil te vinden.’ Dat licht bereikt het zondige hart van de Joodse man en hij aanvaardt de boodschap van het Evangelie van Gods genade.

De satan zit ook in het gebied van Wetterau niet stil. Een aantal personen probeert de gemeenschap van de graaf tegen te staan. Het is hun een ergernis dat het Evangelie aan de armen wordt verkondigd. Zinzendorf laat zich hierdoor niet van de wijs brengen. ‘Indien ik op Ronneburg gekomen ben, is het juist voor de armen die daar wonen. Ik zoek ze op om hun Jezus te doen kennen en om hun zielen te redden. Wanneer iemand mij in deze bezigheid komt stuiten (terwijl ik oprecht handel en geen mens kwaad doe), dan is mij dit onverdraaglijk. Ik heb mij met Gods hulp veertien jaar lang uit de moeilijkheden weten te redden die men mij berokkend heeft en zal mij ook nu niet laten tegenhouden, maar alles op het spel zetten om mij over te geven aan de zaak, waarvoor ik belangstelling voel en waarin ik leef. Ik heb de Heiland lief; ik heb medelijden met de zielen; het is bekend wat voor opofferingen ik al gedaan heb, maar deze zijn tot dusver nog van geen betekenis, want lijf en goed, ja alles wil ik ervoor wagen.’

De graaf onderneemt nieuwe reizen. Hij laat zijn vrouw en gezin met enkele leden van de nieuwe gemeenschap achter om naar Letland te gaan. In de Baltische landen is grote honger naar het Woord van God. Dit is niet de eerste keer dat hij daar komt en onder Gods kinderen is hij een graag geziene gast. De landen aan de Oostzee worden rijp gemaakt voor een grootscheepse opwekkingsbeweging die vele zielen aan de voeten van Jezus brengt. Niet voor niets wordt gezegd: 'Indien men altijd zo preekte, dan zou de gehele wereld zich bekeren.' Graaf Zinzendorf bezoekt ook Berlijn en heeft daar een ontmoeting met de koning van Pruisen, Frederik Willem I. Deze is een vorst die God vreest en daar in zijn leven getuigenis van geeft. Hij heeft veel over de graaf gehoord, wat in de meeste gevallen negatief is. Jablonski, de bisschop van de Moraviërs, introduceert hem op het hof in Wusterhauzen. Drie dagen mag hij daar verblijven en deze zijn voor hem en voor de koning onvergetelijk geworden. Alle vooroordelen worden bij de koning weggenomen. Hij merkt op: 'De duivel zou niet zo onbeschaamd kunnen liegen als men ten opzichte van Zinzendorf gelogen heeft. Hij is noch een ketter, noch een onruststoker. Zijn enige misdaad bestaat hierin dat hij zich geheel en al aan de verkondiging van het Evangelie toewijdt, hoewel hij de titel van graaf bezit en een aanzienlijke rang in de maatschappij bekleedt.' Frederik Willem verzekert hem alle steun te willen geven. Hij haalt de graaf over om zich tot bisschop te laten ordenen en beveelt hem daartoe bij bisschop Jablonski aan. De koning gelast twee andere geestelijken in Berlijn om onderzoek te doen naar de rechtzinnigheid en specifieke meningen van de graaf. In afwachting van het resultaat hiervan keert Zinzendorf naar Ronneburg terug.

De tegenstand tegen de gemeenschap van de herrnhutters heeft tijdens de afwezigheid van de graaf zulke vormen aangenomen dat de gravin en haar gezin met enkele volgelingen de wijk hebben genomen naar Frankfort. De graaf voegt zich bij hen en mag hier blijven onder de bescherming van de overheid die hem welgezend is. Zijn samenkomsten in het huis waar hij verblijft worden druk bezocht. Maar ook hier komt de tegenstand in beweging. Wil de graaf een aparte kerk stichten? Propageert hij afscheiding van de gevestigde kerk? Deze vragen beantwoordt hij op duidelijke wijze. Zijn enige doel is immers om zielen voor Christus te winnen en arme zondaren, of zij nu Luthers, gereformeerd, rooms of heidens zijn, te doen neerknielen aan de voeten van Hem Die hen gekocht heeft met Zijn bloed. Hij benadrukt dat een ieder in zijn eigen kerk moet blijven en daar zijn licht moet laten schijnen. Wie kan zich beroepen op zijn kerkelijke voorrechten en de genade van Christus daaraan ondergeschikt maken? Is deze houding niet tot oneer van God? 'Van mijn kindse jaren af heb ik mij letterlijk geen ander doel voorgesteld dan om Jezus Christus, de Gekruiste, te verheerlijken, zonder mij ooit met twisten over de godsdienst in te laten. Ik ken geen ander fundament dan Jezus Christus, de Zoon van de levende God; maar ik kan heel goed omgaan met hen die op deze grondslag bouwen, hoewel zij verschillen over de manier van bouwen...' Hijzelf is in de Lutherse kerk opgegroeid en aan de belijdenis van deze kerk wil hij trouw blijven, zonder kerkistisch te zijn. 'Ik blijf waar ik ben, maar terwijl ik dit doe, getuig ik toch tegen haar gebreken.' Het gaat hem om het fundament van de apostelen en de profeten en daarop wil hij bouwen.

Ook in Frankfort is tegenstand tegen de graaf en zijn gevolg. Afgescheiden, sektarische geesten proberen hem monddood te maken, maar hij bestraft hen in de Naam des Heeren. De graaf kan niet omgaan met hoogmoedige geesten die tweedracht zaaien door hun eigen mening te verabsoluteren en andersdenkenden op vernietigende wijze te veroordelen. Hij heeft de ware eenheid en vrede lief die gestoeld zijn op de liefde van de Heiland. Deze eenheid wil hij ook tot uitdrukking brengen op de eerste synode van al de ouderlingen van Herrnhut en daarbuiten die zich verbonden weten aan de Broedergemeente. De vergadering wordt in december 1736 op het kasteel Marienborn, op enkele kilometers van

Frankfort gehouden. De gemeente van de Broeders heeft zich zo uitgebreid en is internationaal geworden, dat het nodig is om regelmatig op bestuurlijk niveau bijeen te komen. Het kasteel Marienborn behoort toe aan een familielid van de graaf die het welwillend voor dit doel beschikbaar stelt.

Zo eindigt het bewogen jaar 1736. De graaf is verbannen en verdreven van Herrnhut, maar zijn bediening gaat voort. Deuren gaan dicht en nieuwe deuren worden geopend. ‘De Zaligmaker heeft mij dit jaar doen voelen wat armoede is... Ik heb duidelijk gezien dat mijn trouwe vrienden zich vaak hebben voorgenomen om mij in deze omstandigheden te plaatsen, opdat ik mocht ervaren wat ik op 7 november heb verlangd: “Blijdschap in armoede en schande”. Hij heeft mogen ervaren dat God het arme en verachte heeft verkoren, opdat hij het edele en rijke zou beschamen. Tegenstand heeft hem meer in aanraking gebracht met de armen van de wereld. Hun zielenheil weegt hem daarbij het zwaarst. Zijn verbanning opent nieuwe deuren naar de wereld. ‘Wat hindert dat broeders,’ zo roept hij uit. ‘Wij hebben immers geen tijd daar te vertoeven, zo lang de wereld vol is van ongeredde zielen en de deuren voor ons openstaan. Wij moeten werken, zolang het dag is!’

Gebed:

Heere God van genade en Vader van barmhartigheid in Uw lieve Zoon, de Heere Jezus Christus. Hoe heeft U zich over het arme en verachte van deze wereld ontfermd. En dat doet U nog! Mag ik ook een middel zijn om als de barmhartige samaritaan mijn handen uit te strekken naar verschoppelingen, drugsverslaafden en daklozen. Heere, U hebt hen lief, al gooit de wereld hen in de goot. Bewaar mij voor materialisme om mezelf te verrijken met geld en goed en anderen die minder hebben, te vergeten. Geef mij een hart dat bewogen mag zijn met hun lot en met hun heil. Geef mij gelegenheid om hen een hart onder de riem te steken. Om Jezus' wil. Amen.

Vragen:

1. Ben je bereid afstand te doen van je geld en goed als God dat wil? Wil je Jezus volgen om in Zijn voetspoor te gaan, ook naar het arme en verachte van deze wereld?
2. Heb je wel eens een centrum bezocht waar dak- en thuislozen worden opgevangen?
3. Waar is vaak meer ruimte voor het Evangelie, in kerken waar zelfgenoegzaamheid heerst of in stadswijken waar onzedelijkheid en armoede welig tieren?

De voortdurende zelfkennis

De verlost mens moet zich bij de zaligheid die hij heeft ontvangen, in meerdere of mindere mate, vaak met tranen, altijd zijn val herinneren. Wanneer men geen groot zondaar is in uiterlijke daden, dan moet men vroeg of laat toch zover komen dat men zich de grootheid van zijn zondige ellende bewust is. Dit leidt bij degenen die hooggevoelende zijn en bij hen die graag iets willen zijn tot strijd. Wanneer echter eenvoudige zielen in de spiegel zien die de Heiland hun voorhoudt werkt dit mede tot hun zaligheid. Zij willen zich dan in het minst niet laten vleien of bedriegen door te vergeten hoe dat zij geweest zijn.

Men ziet zichzelf vol zonde en schande en wordt daarbij de heerlijkste overvloed van het bloed van Christus in zijn hart gewaar. Op het ogenblik dat de Heiland ons de spiegel van onze ellende voorhoudt, zien wij Hem ook op de meest vriendelijke en liefdevolle wijze.

Die zijn zondigheid nog niet kent, heeft de Heiland nog niet recht gekend. Wij zijn Zijn ellendigen. Waar zouden wij zijn als er geen Jezus was? Het blijft een geheim, een diep verborgen wijsheid voor Zijn begenadigde, arme zondaars om steeds in onze zwakheid te roemen en ervan verzekerd te zijn dat, zo Hij niet alles aan ons doen zou wij nog niet één dag zijn zouden wat zij zijn of behoorden te zijn.

19 OPWEKKINGSVUUR AAN DE OVERKANT

Ik voelde dat mijn hart vreemd verwarmd werd. Ik voelde dat ik in Christus, in Christus alleen tot zaligheid, vertrouwde. Er werd mij een verzekering gegeven dat Hij al mijn zonden, ja zelfs de mijne, had weggenomen en mij verlost van de wet der zonde en des doods. Toen kon ik openlijk aan allen hier getuigen wat ik voor het eerst in mijn hart voelde.

John Wesley

Begin 1737 gaat de graaf met zijn vrouw, zijn vriend Watteville en enkele andere Broeders via Holland naar Engeland. Hij wil onderzoeken of de Engelse koloniën in Noord-Amerika mogelijkheden bieden voor zending vanuit de Broedergemeente. Een gesprek hierover met de aartsbisschop van Canterbury van de Anglicaanse kerk verloopt goed. Zonder aarzelen verleent deze de herrnhutters toestemming om in koloniën waar de anglicaanse kerk de officiële kerk is, zending te bedrijven. De graaf moet wel de belijdenis van de Engelse kerk, de Negenendertig Artikelen, onderschrijven. Zo wordt de deur geopend naar een nieuwe uitdaging en kan een groep naar Amerika gaan om daar polshoogte te nemen.

Zinzendorf verblijft enige tijd in Engeland en houdt hier en daar huisgodsdienstoefeningen die door velen worden bezocht. Er is honger in het land naar het brood des levens. Het Britse rijk verkeert al jaren in een diepe geestelijke crisis. Op weinig kansels wordt het Evangelie van het kruis gebracht. De zeden van het volk zijn veelal ruw en openbare dronkenschap is een nationale zonde geworden die velen in het verderf brengt. Toch komt er beweging in de dorre beenderen. De bekering van de jonge George Whitefield in het voorjaar 1735 vormt de aanzet tot een grootscheepse beweging in de Anglicaanse kerk, waarbij weldra de gebroeders John en Charles Wesley zich zullen voegen. De indringende preken van Whitefield geven bij velen antwoord op levensvragen. Duizenden luisteren naar de boodschap van de rondreizende evangelist die ook in Londen een goed onthaal vindt. Whitefield besluit om naar Amerika te gaan en in Georgia mogelijkheden te onderzoeken om het Evangelie, zowel in de kerken als daarbuiten, te verbreiden. Als hij eind 1737 inscheept voor de grote reis, zijn de Wesleys op terugreis. De beide broers hebben de reis gemaakt om daar zending te bedrijven onder de inboorlingen, terwijl zij zelf geestelijk nog in grote duisternis verkeren.

Op de heenreis naar Amerika ontmoeten de Wesleys een groep Moravische broeders uit Duitsland die door de graaf zijn uitgezonden naar de kolonie Georgia. Zij hebben met hen gesprekken over het geestelijke leven en ontmoeten in Georgia hun leider Spangenberg die daar al is aangekomen. Deze vraagt John Wesley op de man af: 'Geeft de Geest van God met uw geest getuigenis dat u een kind van God bent?' De verbouwereerde Engelsman weet niet wat hij daarop moet zeggen. Dan komt de vraag of hij Jezus Christus kent. John antwoordt aarzelend: 'Ik weet dat Hij de Zaligmaker is der wereld.' 'Dat is waar maar weet u dat Hij u verlost heeft.' Meer dan ooit wordt hij zich bewust dat hij de zekerheid van zijn persoonlijk heil mist. Teruggekomen in zijn vaderland zoekt John in februari 1738 Peter Böhler op die in die tijd leider is van een gezelschap van Moravische Broeders in Londen. Deze komt sinds kort samen in de Fetter Lane. Hij beschouwt hem als een schriftgeleerde die op de school van de Heilige Geest is onderwezen. Zowel John als Charles zijn geestelijk ten einde raad. Door gesprekken met Böhler ontdekken zij hun eigen geestelijke armoede en onkunde in de weg van de zaligheid. 'Mijn broeder, mijn broeder, die filosofie van u moet worden uitgezuiverd,' zo roept de Duitser op een keer uit.

In welke leer onderwijst Böhler de Wesleys? Hij vertelt hen dat in het ware geloof twee zaken onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn: 'Heerschappij over de zonde en een voortdurende vrede die voortkomt uit een bewustzijn van de vergeving.' Dit is voor hen geheel nieuw. Onderzoek van de Schrift bevestigt John in de waarheid van deze uitspraak. Maar dit was voor hem persoonlijk nog geen oplossing. Van binnenuit is er verzet tegen deze leer van vrije genade. Om zijn mening vanuit de praktijk te onderbouwen, brengt Böhler enkele geloofsgenoten mee die getuigen dat zij leven in de vrijheid waarmee Christus hen heeft vrijgemaakt. Zij onderstrepen dat het geloof een gave van God is die uit genade geschonken wordt. Dit geloof wordt in een ogenblik in het hart gewerkt. Dat verbaast John, omdat hij steeds gedacht had dat geloof en bekering na veel strijd en worsteling verkregen worden. Böhler beklemtoont dat om dit geloof te ontvangen alle hoop op iets in de mens of in zijn werken moet worden verzaakt. Het geloof is rechtvaardigend van aard en richt zich op de volkomen verdienste van Christus. Het rust op Christus en op Zijn gerechtigheid. Als Wesley dit hoort, roept hij verbijsterd uit: 'Hier eindigt mijn geredeneer. Ik kan niet anders doen dan uitroepen: "Ik geloof, Heere, kom Gij mijn ongeloof te hulp."

De grote doorbraak voor John Wesley komt op 24 mei 1738. Zijn broer Charles is enkele dagen daarvoor tot volle zekerheid gekomen. In de vroege morgen opent John zijn Bijbel bij 2 Petrus 1 : 4, 'Door welke ons de grootste en dierbare beloften geschonken zijn, opdat gij door dezelve der goddelijke natuur deelachtig zoudt worden.' 's Avonds gaat hij naar het gezelschap van de Moravische Broeders in de Aldersgate Street. Daar leest iemand het voorwoord van Luther in diens verklaring van de Romeinenbrief, waarin deze vaststelt dat alleen het geloof rechtvaardigt. Onder het lezen krijgt Wesley een wonderlijke ervaring. Hij schrijft:

Ik voelde dat mijn hart vreemd verwarmd werd. Ik voelde dat ik in Christus, in Christus alleen tot zaligheid, vertrouwd. Er werd mij een verzekering gegeven dat Hij al mijn zonden, ja zelfs de mijne, had weggenomen en mij verlost van de wet der zonde en des doods. Toen kon ik openlijk aan allen hier getuigen wat ik voor het eerst in mijn hart voelde.

Deze ervaring van zijn persoonlijke heilszekerheid verandert zijn hele leven en bediening. Hij schrijft hierover aan aartsbisschop Secker: 'Het is waar dat ik vanaf 24 mei 1738, wanneer van mij verlangd werd om te preken, de zaligheid door het geloof mijn enige thema was.' Zijn hart is nu vol van de liefde van Christus en hij is bereid om de zaken die hij ondervonden heeft door te geven. 'Toen behaagde het God om een vuur te ontsteken waarvan ik hoop dat deze nooit zal worden uitgeblust.' Zijn prediking begint vrucht te dragen. 'God begon toen door mijn bediening te werken als Hij nooit eerder gedaan had.' Het geloof in Christus is het aambeeld waarop hij nu hamert. Bij een terugblik op zijn bediening die hij op latere leeftijd maakt, schrijft hij:

Van 1738 tot op vandaag heb ik steeds gesproken van Jezus Christus. Ik stelde Hem tot het fundament van het gehele gebouw en maakte Hem in alles tot de Eerste en de Laatste. Ik preekte alleen over dit heilsplan 'dat het koninkrijk van God nabij gekomen is; bekeert u en geloof het Evangelie.' Het Woord van God ging als een vuur door de stoppels. Het werd meer en meer verheerlijkt en menigten van zielen riepen uit: "Wat moeten wij doen om zalig te worden?" Later getuigden deze: "Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof."

Ondanks de nadruk die Wesley legt op het geloof, laat hij zich in het vervolg vaak door zijn gevoel leiden. Als het gevoel niet aanwezig is, vraagt hij zich soms af of zijn bekering wel echt geweest is. De Lutherse nadruk op de rechtvaardiging door het geloof, is niet altijd helder voor hem. In een preek over 'Gods vrije genade' die hij in het gedenkwaardige jaar 1738 uitgeeft, verdedigt hij de vrije genade 'in allen' en 'tot allen' die geloven. Het is begrijpelijk dat Wesley na zijn bekering meer contact zoekt met de Moraviërs. Hij bezoekt hen in Nederland en in Duitsland en heeft in Marienborn een ontmoeting met Zinzendorf. In Herrnhut heeft hij gesprekken met leiders en leden over geloofsvragen. Deze zijn voor hem verhelderend, maar nemen niet al zijn onzekerheden weg. Het gaat bij de herrnhutters meest over de rechtvaardiging, de zekerheid van de vergeving en de inwoning van de Geest. In zijn dagboek neemt hij verschillende getuigenissen van de Moraviërs over, waaruit blijkt dat ook zij vaak na veel strijd tot zekerheid zijn gekomen. Deze getuigenissen raken hem diep. Hij bespeurt bij hen wel meer voortgang in de heiliging en strijd tegen de inwonende zonde dan bij zichzelf.

In Engeland teruggekeerd voegt Wesley zich bij het Moravische gezelschap in de Fetter Lane. Onvergetelijk is daar het samenzijn op Nieuwjaarsdag 1739 dat een nieuwe periode inluidt. Ongeveer om drie uur in de morgen', zo verhaalt Wesley, 'toen wij gedurig in gebed waren, kwam de kracht van God machtig op ons, in zoverre velen het uitriepen vanwege een buitengewone vreugde en velen daarbij op de grond vielen.' De gehele vergadering eindigt in een loflied aan de Allerhoogste: 'Wij prijzen U, o God, wij erkennen U als de Heere.' De gemeenschap onderling is diep. 'Soms werden gehele nachten in het gebed doorgebracht. Vaak werden we met nieuwe wijn vervuld, en vaak werden we overweldigd door de goddelijke tegenwoordigheid (...).'

Ook Whitefield bezoekt de samenkomsten in de Fetter Lane. Dit gezelschap is uitgegroeid tot een Moravische Broedergemeenschap. Zijn vriend James Hutton heeft hier een leidende rol. Op 18 mei 1739 tekent Whitefield aan dat hij 'met verschillenden uit de Moravische kerk had gegeten.' Hij heeft bewondering voor 'hun grote eenvoud en diepe bevinding van het innerlijke leven.' Als hij daar spreekt worden zijn woorden met instemming begroet door het uitspreken van het 'Amen'. Er heerst een warme sfeer in de samenkomsten. Allen hebben een actief aandeel en het gezongen lied neemt een grote plaats in.

De Wesley's en Whitefield worden betrokken bij de grootscheepse opwekking in het land. Zij preken voor duizenden in de open lucht en velen komen daarbij tot geloof en bekering. Ook de verschillende gezelschappen van de Moraviërs hebben een aandeel in de opwekkingsbeweging van de 'Methodisten', zoals de Wesley's en hun geestverwanten worden genoemd. De banden tussen de volgelingen van Zinzendorf en de Methodisten worden losser als de laatsten bij hen uitwassen waarnemen. Whitefield schrijft op 12 juni 1739 aan het 'Society' van de Fetter Lane dat hij moeite heeft met de grote emotionaliteit die daar heerst. Charles Wesley krijgt een aanvaring met enkele leden die prat gaan op hun profetische gaven. Als hij zijn kritiek toelicht verklaren de Moraviërs dat hij aan de satan is overgegeven. Steeds meer vormen van geestdrijverij gaan de samenkomsten beheersen. Na verloop van tijd nemen de methodistische leiders afstand van hen en komt het tot een breuk. De grootste beschuldiging van Wesley aan hun adres is die van antinomianisme. Naar zijn mening leggen zij te weinig nadruk op de heiliging. Hijzelf raakt het heldere zicht op de rechtvaardiging kwijt door de heiliging van leven centraal te stellen. Van de kant van de Moraviërs wordt de Wesley's wetticisme verweten en hebben zij later moeite met de manier waarop zij tot zondeloosheid en volmaaktheid aansporen. Whitefield heeft vooral moeite met de bijzondere geestelijke verschijnselen die de herrnhutters drijven. Ook neemt hij afstand van de 'bloed en wondenleer' van Zinzendorf die steeds meer bij hen op de voorgrond treedt.

Zinzendorf wil de ontstane verschilpunten niet op de spits drijven. Hij blijft achting en waardering houden voor de Methodisten en ziet hun beweging als een machtig werk van God. Als Whitefield de graaf direct aanvalt antwoordt deze hem op minzame wijze. ‘Whitefield is een man van wie de prediking voor velen tot nut is. Ik zou niet het minste willen schrijven dat tot schade zou kunnen zijn van de achting die men hem toedraagt.’

De Moraviërs gaan in het Britse rijk hun eigen weg. Hun leider in Londen is James Hutton en in het noordelijke Yorkshire is de vriend van John Wesley, Benjamin Ingham, de man die hen steunt. In dit woeste gebied ontstaat een Broedergemeente in Fulneck waarvandaan opwekkingspredikers hun werk doen. Soms is de vijandschap tegen dit steunpunt erg groot en dreigt men alle huizen in brand te steken. De Moravische beweging in Engeland wordt niet zo groot als die van de Methodisten. Zij heeft wel leiders die kosten noch moeiten sparen om te evangeliseren. Een man die daarbij opvalt door zijn grote moed en vurige liefde is John Cennick. Het heeft het meeste van alle Broeders in Groot Brittannië gedaan om de Moravische kerk uit te breiden; niet minder dan vijftien gemeenten worden door hem gesticht. Zijn leven is een getuigenis van Gods grote genade die hij, waar hij maar kon, wil zoeken uit te delen. Zo krijgt de boodschap van Graaf Zinzendorf ook in Engeland ingang.

Gebed:

Lieve Zaligmaker. Wat een grote genade is het te mogen weten dat ik een kind van U ben; dat ik gekocht ben door Uw bloed. De satan probeert mij aan te vallen en mij deze zekerheid te ontnemen, maar het zal hem niet gelukken. Geef mij steeds meer zicht op Uw verdiensten en leer mij daarop te zien. Bewaar mij voor emoties die mij van Uw kruis afleiden. Leer mij uit het geloof te leven en niet uit het gevoel. Ik wil alleen schuilen in Uw gerechtigheid, waarin ik volmaakt ben voor U. Daar dank ik U voor. Amen.

Vragen:

1. Weet je het verschil tussen de zekerheid van het ‘geloof’ en de zekerheid van het ‘gevoel’?”
2. Wat doe je als de Heere Zijn aangezicht voor je verbergt? Steun je dan ook op Hem?
3. Is Christus het centrum van je geloofsleven en verwacht je alles van Hem?

De heiliging

Een kind van Christus beschouwt de heiliging als een grote zaligheid en weldaad. Geloven is zijn plicht en heilig te zijn is de nieuwe natuur. Wanneer men verzoend is en vergeving van zonden heeft, wordt ons bevolen om ons leven te versieren door ons rein te bewaren. Wij hebben dit te betrachten en moeten in die zin uit trouw waakzaam zijn, niet om daarmee iets te verdienen, maar om onze Liefhebber Die ons van onze zonden gewassen heeft in Zijn bloed de eer te geven.

Daarom is het geen zaak waarover wij ons zullen verwonderen als een gelovige heilig is. Het geloof is de overwinning die de satan, de wereld en alles wat in ons is zal uitwerpen. Zij brengt deze alle onder de voeten, want de heiliging is een natuurlijk gevolg van onze begenadiging. De ellende van onze zonde, onze jammerlijke aangeboren toestand geven elke dag gelegenheid om naar hulp om te zien. Alle eigen hulp is te vergeefs en alleen hij die Jezus in geloof aanziet en Hem lief krijgt, wordt het wonderen van vernieuwing in zich gewaar. Vergeving van zijn zonden, troost bij alles wat in het verleden gebeurd is, het werk van de Heilige Geest, om Christus te verheerlijken, dit alles ziet hij en wat hij nog niet heeft ziet hij in hope. De nieuwe geboorte uit God verandert zijn zin en denkwijze; de grond en bodem van zijn hart worden omgekeerd en het zondige verbroken.

Doet aan de Heere Jezus Christus, totdat u niet meer leeft, maar Hij in u, en uw gedachten, woorden en werken de gemeenschap met Hem bewijzen.

20 DE BEREISDE GRAAF

In het reizen menigmaal in gevaren...Zonder de dingen, die van buiten zijn, overval mij dagelijks de zorg van al de gemeenten.

2 Korinthe 11:26a en 28.

Na de reis naar Engeland steekt de graaf weer de Noordzee over. Eerst doet hij Amsterdam aan en daarna gaat hij door naar de broeders in Frankfort waar hij eind maart 1737 aankomt. De toestand daar is sinds zijn vertrek wel veranderd. De Broeders zijn toegenomen in geloof en goede werken, maar de magistraat heeft het verzoek van kerkenraad van de hervormde gemeente ingewilligd om hun samenkomsten niet langer te tolereren. De pelgrimsgemeente is in gevaarlijk vaarwater gekomen. De moeilijkheden die van buitenaf op haar afkomen zijn voor een deel het gevolg van de halfslachtigheid van de graaf die steeds balanceert tussen de moravische kerkorde en de lutherse confessie. Om zijn positie in Duitsland te verstevigen gaat hij opnieuw naar Berlijn waar het onderzoek naar zijn kerkelijke positie en geloofsopvatting op last van de koning van Pruisen zal worden vervolgd. De twee geestelijken die daarvoor zijn aangesteld brengen rapport uit waarin zij vaststellen dat zij bij de graaf geen leerstellingen hebben aangetroffen die in strijd zijn met die van de Lutherse kerk. Het ligt voor de hand dat de graaf de in Pruisen gebruikelijke ordening zal ontvangen. Maar hij kiest voor de bisschopswijding van de Moravische kerk. Zijn medewerker David Nitschmann heeft deze wijding eerder ontvangen om zendelingen te kunnen aanstellen en de graaf wil op dezelfde wijze door Jablonkski, de oudste bisschop van de Moraviërs, worden geordend. Koning Frederik Willem heeft hier geen bezwaar tegen, zodat de weg voor de plechtige handeling nu geheel open staat. Op 20 mei 1737 vindt de plechtigheid plaats en wordt Zinzendorf tot bisschop van de Broederkerk gewijd.

De wijding wordt zonder ophef in het huis van Jablonkski uitgevoerd, maar als Berlijn hiervan hoort ontstaat er grote opschudding. Velen denken dat de graaf een bijzondere politieke positie aan het hof van de koning van Pruisen zal gaan innemen. Ook bestaat er angst dat hij in Berlijn een afdeling van de Broederschap zal gaan stichten. Hij mag niet in de kerken preken, zodat alleen huissamenkomsten kunnen gehouden worden, die door velen worden bijgewoond. Zijn aanhang wil dat in Berlijn een tweede Herrnhut wordt gevormd, maar de graaf heeft hier geen zin in. Hij wil geen nieuwe kerk stichten, zeker niet in de hoofdstad van Pruisen. Hij gaat naar Herrnhut terug, niet om hier weer te gaan wonen, maar om de gemeenschap na een afwezigheid van vijftien maanden te kunnen dienen. Hij wordt met open armen ontvangen. Het is 30 juni als hij aankomt en op deze dag is de volgende dagtekst aan de beurt: 'Zo zegt de Heere, uw Maker, en uw Formeerder van den buik af, Die u helpt: Vrees niet, o Jakob, Mijn knecht, en gij Jeschurun, dien ik uitverkoren heb.' Een passende tekst in de omstandigheden waarin de graaf verkeert. Hij krijgt gelegenheid om orde op zaken te stellen, maar dit kan niet lang duren. Het vroeger uitgesproken banvonniss wordt opnieuw bevestigd, zodat hij Herrnhut aan het einde van het jaar verlaat, om voorlopig niet meer terug te komen. Vóórdat hij afscheid neemt roept hij de gemeenschap bijeen en gewaagt van de grote wonderen die de Heere de laatste vijftien jaar in Herrnhut gedaan heeft. Er wordt veel gebeden en gezongen, ook op de eerste adventszondag die volgt. De graaf preekt over de woorden: 'Och of Gij de hemelen scheurdet, dat Gij nederkwaamt' (Jes. 64:1). De gemeente valt op de knieën neer als hij hen aan de genade en bescherming van de Heere aanbeveelt. Bij die gelegenheid wordt een aantal Broeders uitgezonden naar verschillende zendingsgebieden. Het afscheid dat volgt is ontroerend. De band der liefde is verstevigd en in het bewustzijn hiervan verlaat de graaf de kudde waaraan hij zo sterk verbonden is en blijft.

Opnieuw gaat hij naar Berlijn waar hij graag wil blijven, ook omdat zijn moeder hier woont. Hij weet dat hier veel piëtisten wonen die door het werk van zijn doopvader Spener en anderen tot geloof zijn gekomen. Deze zielen wil hij graag voeden met het brood des levens. ‘Overal volg ik het spoor van Spener; te Dresden en in Frankfort heb ik niets anders op het oog dan het ontkiemen van het zaad te bevorderen dat door hem is uitgestrooid.’ Hij verblijft in een ruime kamer in de Leipzigerstraat en hoopt dat hij zal worden uitgenodigd om in de kerken te preken. Dat wordt hem echter belet, waarop hij besluit om zijn kamer voor openbare samenkomsten beschikbaar te stellen. Velen komen hier op af en de toeloop wordt zo groot dat hij op de zolder moet spreken. Vier maanden lang houdt hij hier ‘oefeningen’ over ‘de Godheid Die mens geworden is’ en over ‘de genade, het enige middel tot zaligheid voor alle mensen en de vergeving van alle zonden door de verdiensten van het geslachte Lam; het kostbare voorrecht dat Jezus voor ons door Zijn bloed verworven heeft om bevrijd te worden van de zonde en om een geestelijk leven te kunnen leiden.’ Zijn voorbereiding op deze preken gaat met veel strijd gepaard. ‘Op het ogenblik waarop ik naar de zolder ga, weet ik niet meer waar ik ben. Maar zodra ik begin te spreken, voel ik de kolen van het altaar... Nooit heb ik mijn hart zo kunnen uitstorten als hier... Mijn hoorders, ook soldaten, storten soms tranen. De Heiland make deze indrukken duurzaam!...’

De duivel begint zich te roeren. ‘De leraars preken openlijk tegen mij. Voor zover ik weet, is er niet één die voor ons is. De gehele stad is in opschudding.’ Men wil de koning overhalen om deze ‘pest onder het volk’ uit de stad te verbannen. De graaf gaat door met zijn preken. Hij weet dat God met hem is. ‘Ik ben als altijd, een arme zondaar, een gevangene van de Eeuwige Liefde. Ik ga steeds voort, opzij van Zijn triomfwagen! Zo lang ik leef, wil ik niets anders zijn en niets anders worden.’ Hij laat zijn Berlijnse voordrachten in druk verschijnen. ‘Berlijn is slechts de preekstoel geweest; de voordrachten zijn voor de gehele wereld.’ Nu komt er nog meer kritiek. Men laat de koning passages zien die niet deugen. Frederik roept hierop de graaf en neemt deze punten met hem door. Dan is de koning gerustgesteld en als men weer komt met kritiek, roept hij uit: ‘Dat niemand van de graaf van Zinzendorf kwaad spreke! Ik draag hem in mijn hart.’ Onder de hoge bescherming van de koning gaat de graaf verder. Hij zendt nieuwe zendelingen uit naar St. Thomas, Ceylon, Suriname en Zuid-Amerika. Intussen heeft koning Augustus III, keurvorst van Saksen en vorst van Polen, het vonnis van de ‘eeuwige verbanning’ van de graaf uitgevaardigd. Nu lijkt de weg naar Herrnhut voorgoed afgesloten.

Zinzendorf zoekt een nieuw onderkomen. In Ronneburg bij Frankfort zijn nog enkele broeders overgebleven. De graaf heeft meer belangstelling voor het kasteel Marienborn als residentie van de pelgrimsgemeente. Hij wil hier een nieuwe kolonie stichten die de naam Herrnhag, het bos van de Heere, moet dragen. De nieuwe gemeenschap is vooral bedoeld voor verstrooide gelovigen die de gereformeerde (calvinistische) leer aanhangen, wat Herrnhut voor de Luthers is. De verbouwing van het kasteel begint in het voorjaar van 1738. De Broederhuizen worden in de buurt hiervan gebouwd, waarop de gemeenschap zich kan vestigen en uitbreiden. De gemeenschapszaal vormt het middelpunt van de kolonie waar de Broeders in hun kerkdiensten samenkomen. In deze gunstige ontwikkeling ziet de graaf duidelijk de hand van God. Herrnhut is niet opgeheven, maar wel voor hem verboden terrein; maar in Wetterau krijgt hij nu de gelegenheid om een nieuwe gemeenschap te vormen. Dezelfde orde die voor Herrnhut ontworpen is, wordt ook hier van kracht. De gemeente wordt in klassen verdeeld en onder toezicht van een broeder of zuster geplaatst. Dit alles heeft ten doel dat de godsvreze wordt bevorderd en allen een taak mogen hebben in Gods koninkrijk, hetzij in Herrnhag zelf of daarbuiten.

In hetzelfde jaar wordt Peter Böhler uitgezonden naar Georgia en Carolina, Engelse gebiedsdelen in Amerika, om daar onder negerslaven te werken. De graaf zelf heeft het verlangen om zendingsgebieden te bezoeken. Hij weet van ontberingen en wat het betekent om onder moeilijke omstandigheden te werken, maar wil met eigen ogen zien hoe zendingswerk wordt opgestart en onderhouden. In januari 1739 vertrekt hij vanuit Amsterdam naar St. Thomas. In het begin van de reis wordt hij zeeziek en als hij aankomt voelt hij zich nog niet goed. Een nieuwe teleurstelling wacht hem op dit eiland: Alle broeders zitten in de gevangenis. Zinzendorf komt net op tijd en weet hen vrij te krijgen. Hij is verbijsterd over de onmenselijke behandeling van de negers en is van plan de Deense koning hierover in te lichten. Hij koopt een huis voor de zendingswerkers die dit nog steeds missen. Het zendingswerk verloopt moeizaam, maar gelukkig spreekt de graaf met negers die getuigen van de hoop die in hen is en van de liefde tot hun Heiland. Na drie weken scheept hij zich weer in en twee maanden later komt hij Amsterdam aan. Hij heeft veel aan boord kunnen doen, maar met zijn gezondheid is het nog slecht gesteld. Afgemat komt hij in Marienborn aan.

Zijn ziekte kan hem niet verhinderen om orde op zaken te stellen. Hij ziet dat het in Herrnhag niet gaat zoals hij verwacht heeft. Het blijkt geen goede methode te zijn om de praktijk in Herrnhut hier over te planten. Hij roept een synode bijeen om hierover te spreken. Dan wil hij weer op reis, maar krijgt zijn verzwakte en uitgeputte lichaam daarin niet mee. De dokter is ten einde raad en de graaf bereidt zich voor op het sterven. Dan laat de arts een geneesmiddel halen dat echter niet volgens zijn recept is. Het verkeerde medicijn wordt toegediend en de graaf herstelt van zijn kwaal! Er is een groot wonder gebeurd. Opnieuw gaat hij op reis, maar niet nadat hij een seminarie in Herrnhag heeft opgericht om theologische vorming te geven. De gemeenschap trekt veel verstrooide gelovigen aan die uit verschillende landen afkomstig zijn. Hierop gaat hij naar Zwitserland, waar hij een goed onthaal vindt.

In Bazel schrijft hij een brief aan een vriend, waarin hij een terugblik geeft op zijn leven: ‘Het is meer dan dertig jaar geleden dat ik door de prediking van het kruis een diepe indruk van de genade heb ontvangen. De begeerte om zielen tot Jezus te brengen heeft zich van mijn hart meester gemaakt en daarvoor had ik niemand anders nodig dan het Lam. Het is waar dat ik niet altijd dezelfde weg ben ingeslagen om tot Hem te komen. In Halle ging ik rechtstreeks tot Hem, in Wittenberg door de zedekunde, in Dresden door de wijsbegeerte en later door in Zijn voetstappen te willen wandelen. Het was niet eerder sinds de gelukkige stichting van de gemeente in Herrnhut en de zaak rondom Dippel dat ik tot Hem ben gegaan door de eenvoudige leer van Zijn lijden van dood.’ ‘Hoewel ik in 1711, 1714, 1717, 1719 en 1721 in mijn binnenste de innerlijke werking van de genade heb ondervonden en net zo verzekerd werd van mijn zaligheid als van mijn eigen persoon, liet ik mij door Mischke (een piëtist) zeggen dat ik nog niet bekeerd was. Toen kwam ik in een toestand van worsteling terecht die, zoals ik het nu zie, niet nodig was geweest, maar toch een gelukkige uitslag kreeg. Van toen af heb ik zovele malen ondervonden dat God mijn aanneming en zaligheid heeft verzegeld. Ik heb dit zo levendig gevoeld dat ik uiteindelijk opgehouden heb om die nog langer te zoeken, want dan zou ik gevreesd hebben daardoor tot geestelijke hoogmoed te vervallen. Altijd moest ik door het bloed en de verdiensten van Jezus Christus tot deze zekerheid te geraken. Zeker is dat ik honderdmaal meer angst, benauwdheid en tranen heb doorworsteld dan ik ooit van een zondaar zal verlangen. De weg die ik gevolgd heb rechtvaardigt zich misschien, omdat deze mij in mijn bijzondere roeping tot nut is geweest. Maar voor het overige

beschouw ik deze als bespottelijk; het was een omweg die ik iedereen aanraad om te vermijden.'

Wat is bij deze terugblik uiteindelijk de missie van de graaf? Hij schrijft hierover duidelijk: 'Ik heb het plan om zo veel heidense volken op te zoeken als mij maar mogelijk is en te zien of zij ook deel kunnen hebben aan het bloed, dat voor de gehele wereld is gestort. Ik heb het plan om, zoveel in mij is, bij te dragen tot de uitvoering van de laatste wil van Jezus in Johannes 17 gedaan om de kinderen van God te verenigen, overal waar zij uitwendig verenigd is. Ik wil hen niet in de Broedergemeente opnemen, maar in de algemene gemeenschap waarin zich ook eerst de Moravische Gemeente moet oplossen na de taak te hebben vervuld die haar thans is toevertrouwd.' Het gaat hem om de gemeenschap van alle gelovigen en aan het toebrengen tot deze gemeenschap van hen 'die buiten zijn.'

Gebed:

Heere Jezus, U hebt tot Uw Vader gebeden dat al Uw kinderen één mogen zijn. De verdeeldheid en verwarring zijn zo groot dat ik er niet doorheen zie. Leer mij bij alles wat mij in verwarring brengt, toch eerst op U zien Die alle dingen leidt naar de raad van Uw wil. U zult toch, naar Uw beloften, alles bijeenbrengen wat bij elkaar hoort. Geef mij de kracht en de liefde om de eenheid onder Uw kinderen te bevorderen. In Jezus' Naam. Amen.

Vragen:

1. Heb je contact met jongeren uit andere kerken? Spreek je dan meest over verschillen of over zaken die je met elkaar bindt?
2. Zijn er binnen je gemeente mogelijkheden om ook met jongeren van andere kerken gezamenlijke activiteiten te doen? Wat denk je van evangelisatie?
3. Een doordenkertje: Als iemand vraagt tot welke kerk je behoort, is het dan niet beter om jezelf eerst als christen voor te stellen en aan te geven waarin dat bestaat? Bid met of zonder elkaar of de verdeeldheid mag ophouden en de Geest de kerkelijke muren afbreekt.

De heiliging van ziel en lichaam

De heiliging wordt ons niet gegeven dat wij in onszelf heilig worden of dat de zonde uit ons vlees wordt weggenomen. Wij houden tot aan het einde van ons leven in onze natuur iets dat van God afkerig is, waartegen gewaakt en waarover wij verootmoedigd moeten worden.

In de grond zijn wij allen arme zondaren en zieken en juist daarom zien wij altijd op Hem. Daarom brengt ons de Heilige Geest in herinnering: houd Jezus Christus in gedachtenis. Waar de Heere ons Zijn lichaam en bloed in Zijn testament heeft vermaakt, voegt Hij daarbij: Tot Mijn gedachtenis, in het geloof aan de Vriend Die voor u geleefd, geleden en voor u gestorven is.

De heiliging is de nieuwe natuur die de zin van Christus in ons hart geeft en de zonde in ons ten onder brengt en krachteloos maakt. In deze nieuwe natuur werkt de kracht van God door de Heilige Geest. Het is niet zo dat de christen zelf over die kracht beschikken kan. Maar wel zo dat deze nieuwe natuur die in Christus Jezus geschapen is, ons in de diepste en altijd blijvende afhankelijkheid van de Heiland houdt.

21 WERK IN HET VRIJE AMERIKA

Amerika moet evenals Europa in het bloed van Jezus gewassen worden...

Zinzendorf

Herrnhaag breidt steeds uit door een toestroom van vluchtelingen uit verschillende landen. En uit deze gemeenschap worden regelmatig zendelingen uitgezonden. De graaf gelooft met hart en ziel in de verbreiding van het Evangelie onder de heidenen, maar intussen weet hij ook dat alles niet op rolletjes gaat. De vele teleurstellingen zijn geen tekenen van een algemene bloeitijd voor het christendom wanneer ‘de aarde vol zal zijn van kennis des Heeren, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken.’ Toch beschouwt hij het geringe resultaat op het zendingswerk als voortekenen van betere tijden. ‘Omdat ik niet weet of de tijden der heidenen nu vervuld zijn, zo beschouw ik de reeds begonnen bekering van Hottentotten en Groenlanders en enkele honderden negers als een voorlopige beloning die de Heiland aan het werk van zijn arme knechten heeft willen toekennen, en vooral aan de dood van een dertigtal onder hen dat in dit werk is bezweken. Hij heeft hun iets willen laten zien dat Hij dit misschien ook zonder hen zou hebben gedaan (...).’

In mei 1740 overlijdt de weldoener van Zinzendorf, Koning Frederik Willem van Pruisen. De vraag is of zijn opvolger hem dezelfde gunsten zal verlenen. Een ander probleem dient zich aan. Zijn rechterhand David Nitschmann en zijn vrouw Anna willen graag naar Noord-Amerika reizen om de daar begonnen gemeenschap van Moraviërs te gaan versterken. David is tien jaar geleden als bisschop aangesteld met het oog op de ordening van zendeling. Op een synode die in augustus in Gotha samenkomt, wordt besproken hoe in deze vacature moet worden voorzien. De graaf voelt dat het hele bestuur van de herrnhutters op zijn schouders zal neerkomen. Hij is ook tot bisschop aangesteld en beweert dat hij dit alleen in het belang van de Broeders gedaan heeft. Hij is bang dat zijn vijanden hem van dwingelandij en oppermacht zullen beschuldigen wanneer hij als enige bisschop zal optreden. Daarom geeft hij te kennen dat hij zijn ambt neerleggen, wat het protest van de vergadering ontlokt. Men besluit om Polycarpus Müller in plaats van Nitschmann tot bisschop te benoemen. De heftige kritiek op de graaf, vooral van de kant van de piëtisten in Halle komt ter sprake. Besloten wordt om een afvaardiging te sturen naar Halle om op de kritiek in te gaan. Francke Junior die zijn vader August Hermann Francke is opgevolgd, laat de Broeders niet toe, wat voor de graaf opnieuw een grote teleurstelling is. Zijn goede bedoelingen worden de grond in geboord en men geeft hem niet de gelegenheid om zich te verdedigen. ‘Mijn tegenstanders maken de kostelijkste waarheden en de belangrijkste leerstukken van het Evangelie verdacht, omdat ik ze onderwijs en mijn belijdenis uitspreek. Wanneer dat zo voortgaat, zal men ten slotte niet meer van Jezus Christus, Zijn lijden en dood, van de verlossing, van de innige gemeenschap van de ziel met Hem, van Zijn eeuwige Godheid en waarachtige mensheid kunnen spreken, zonder het verwijt van ketterij op zich te laden, of zonder gehouden te worden voor iemand die besmet is met de Herrnhutter en Zinzendorfse dwalingen. Wat voor nadeel kan daaruit voor de Evangelische kerk al niet voortkomen!’

De snelle toename van de gemeenschap in Marienborn en Herrnhaag geeft de nodige problemen. Het aantal nationaliteiten is groter dan in Herrnhut en de streek in Wetterau is veel meer bevolkt dan in Lausnitz. Daarbij komt dat Herrnhut is gesticht op het landgoed van de graaf en hier heeft de graaf van Büdingen het voor het zeggen. Er is een krachtige leiding nodig die op goede voet staat met de landeigenaar om de onderlinge problemen aan te pakken

en de gemeenschap in vrede en rust te doen leven. Zinzendorf is daarvoor aangewezen, maar dan is er geen tijd meer voor zijn vele reizen in Europa.

Een zware ziekte brengt hem aan de rand van de eeuwigheid. Als hij langzaam uit dit dal opklimt voelt hij zich onbekwaam om nog langer leider te zijn van zijn wereldwijd verspreide kudde. Opnieuw wil hij zijn ontslag aanbieden, maar de Broeders stemmen hier niet in toe. Zijn onrustig en gedreven gemoed drijft hem weer tot nieuwe reizen. Nu is Zwitserland opnieuw aan de beurt, waar hij eerder een goed onthaal heeft gevonden. Hij gaat niet alleen, maar een vijftigtal Broeders gaan hem voor of volgen hem naar Genève. Het zijn bidders en zangers die meereizen en hem tot grote steun zijn. De komst van de pelgrimsgemeente in de stad van Calvijn baart groot opzien. De ontvangst van de geleerden aan de Universiteit is vriendelijk en hoopgevend. Wat de graaf niet doorziet is de geest van verlichting die verdraagzaamheid verkondigt, maar afbreuk doet aan het Evangelie. Deze geest gaat de theologie in de stad van de Reformatie steeds meer beheersen.

De graaf voelt zich al enige tijd gedrongen om naar de Engelse koloniën in Amerika te gaan, waar een aantal Broeders zich hebben gevestigd. Hij legt nu toch zijn ambt neer en draagt zijn werk in Europa over aan een opvolger. Het is zijn diepere verlangen om de indianen in het grote werelddeel aan de andere kant van de oceaan te bezoeken. Ook wil hij pogingen doen om de verdeelde christenen daar bij elkaar te brengen. Op 7 augustus 1741 vertrekt hij uit zijn residentie in Marienborn. Eerst gaat hij naar Holland, waar hij Utrecht en Heerendijk in IJsselstein aandoet; daarna reist hij naar Londen om een nieuwe synode van de Broeders bij te wonen. Door het ambt van ouderling in te stellen neemt de synode afstand van het ambt van priester, wellicht met het doel om de calvinisten voor zich te winnen. In september scheept hij zich met zijn dochter en enkele broeders in voor de overtocht naar Amerika die twee maanden gaat duren.

Aan de oostkust van het immense werelddeel aangekomen, begeeft de graaf zich naar de stad Philadelphia, de hoofdstad van Pennsylvania, waar hij een woning huurt. In deze kolonie wonen veel lutherse Duitsers en ook is er een kolonie van Herrnhutters die uit Georgia verdreven zijn. Hij preekt voor een aantal geloofsgenoten en aanvaardt de herderlijke zorg over hen. Een geestverwant stelt voor om voor de verschillende Duitse groepen een synode te houden die in verschillende zittingen samenkomt. De graaf houdt bij de opening daarvan een preek over Galaten 1:9, die in het kort zijn theologie weergeeft. Hij merkt op: 'De christelijke voorgangers hebben allen slechts één weg te onderwijzen, al zouden het recht hiertoe hen worden ontnomen. Er is slechts één grondslag: de verdienste van Jezus. Er is slechts één weg die tot het heil leidt en deze bestaat niet in een diepere kennis van de Godheid, maar in een kennis van God geopenbaard in het vlees. Deze God moet men prediken en niet anders prediken dan gekruist, want alzo heeft Hij voor onze zonden geboet en het losgeld opgebracht.'

Zijn verwachtingen in deze oecumenische synode worden niet bereikt. De Duitsers vormen een verdeeld huis en bij de Gereformeerden is het niet veel beter. De puriteinse zondagsviering spreekt hem niet zo aan en ook de verschillende sekten kunnen hem niet bekoren. Een collega predikant in zijn gemeente bestrijdt hem, maar hij wil deze niet aanvallen, omdat hij achting heeft voor diens rechtzinnigheid en godsvreze. Al met al valt zijn verblijf in de stad van broederliefde, Philadelphia, hem hard tegen. Moet hij hier blijven of eerder naar de indianen gaan om te bezien op welke wijze daar zending kan worden bedreven?

De eerste kennismaking met de inboorlingen is niet prettig. Zij betwisten de blanken het recht om zich land toe te eigenen dat hun toebehoort. Zij bezetten een stuk land dat zij niet willen afstaan en deze zaak komt voor het gouvernement. De graaf is het niet om hun land te doen, maar om hun zielen. Hij gaat naar de Deleware indianen in het plaatsje Bethlehem en ontmoet daar enkele opperhoofden. De indianen merken dat hij een heel andere houding heeft dan de meeste Europeanen. Hij spreekt met hen in een geest van liefde en diepe bewogenheid. Hij gaat ook naar nederzettingen van de roodhuiden die al eerder door Moravische zendelingen bezocht zijn. In een dorpje in de buurt van New-York brengt hij naar eigen zeggen de gelukkigste dagen van zijn leven door. 'Wij kwamen hier op 27 augustus aan en de volgende dag betrokken wij de hut van boomschors, die voor ons gereed gemaakt was. Het was het meest genoeglijke huis ooit door mij bewoond. Wij hadden er evenwel het een en ander te doorstaan: beproevingen van binnen, regen buiten; maar hoe helder was de hemel wanneer wij op de wilden zagen! Onze beminde indianen verschaften ons elke dag nieuwe stof tot blijdschap!' Hier ziet hij het werk van God in de praktijk, waarvoor Moraviërs worden gebruikt. De graaf ziet de verblinding onder de inboorlingen. 'Deze is een nieuw bewijs dat de wereld voor ons gekruisigd moet zijn en dat de natuurlijke banden die ons aan onze landgenoten, medeburgers, vrienden en medebroeders verbinden ons in gevaar brengen om de zonde toe te laten. Daarom moeten wij niet wijzer willen zijn dan Hij, Die ons zo dikwijls vermaand heeft om vrienden, broeders, vader, moeder, vrouw en kinderen te verlaten, waarin Zijn discipelen ons ook tot een voorbeeld geweest zijn. Ik kan uit eigen ondervinding getuigen dat, al houdt men net als ik van mensen, men toch gehouden is om ter wille van het Evangelie grootmoeder, vader, moeder, tantes, broers, ooms en neven te verlaten.'

Zijn laatste tocht naar de indianen vindt plaats in de herfst van 1742. Tot zijn verdriet bemerkt hij steeds wantrouwen onder hen. Wat kan hiervan de oorzaak zijn? Hij probeert hen en iedereen die hij ontmoet met open vizier tegemoet te treden, maar meestal breekt deze houding de vijandschap niet. Gelukkig ziet hij dat zijn werk en dat van zijn Broeders niet tevergeefs is. Ook onder de indianen worden harten getrokken tot Jezus. Hij spoort zijn volgelingen aan om met het zendingswerk voort te gaan, ook al lijkt dit soms wel op ploegen op rotsen. Op 9 januari houdt Zinzendorf een afscheidstoespraak tot de Broeders in Philadelphia. Hij is goedsmoeds maar ook gereserveerd. Studie van het boek Openbaring heeft hem tot de conclusie gebracht dat de oordelen van God over Europa niet zullen uitblijven. De gemeenschap moet daarom vast staan in het geloof. 'Wij hebben vaste beloften dat allen die met ons blijven bij de leer van Jezus' wonden en martelingen in het geheel geen last daarvan zullen hebben. Want wij zullen ongedeerd blijven, niet strijden en overwinnen, maar bewaard blijven.' Is dit geen grootspraak van de graaf, daar hij toch weet dat de Pelgrimsgemeente ook niet altijd de eenheid bewaard heeft? Er is immers meer aan de hand in Herrnhaag waar hij na zijn terugtocht geconfronteerd zal gaan worden.

Op de terugreis komt het schip in zwaar weer terecht. Het dreigt door de hevige zuidenwind op 'de klippen van Schylly te stranden'. De bemanning en de kapitein zijn heel angstig dat dit zal gebeuren. De graaf die dit bemerkt verzekert hen dat de storm over twee uur zal bedaren en dat allen behouden aan land zullen komen. Dit gebeurt precies zoals hij voorspeld heeft. De kapitein is erg verwonderd en wil graag weten hoe Zinzendorf dit heeft kunnen voorspellen. De graaf antwoordt hem: 'Ik zal het u openhartig zeggen als u er geen misbruik van zult maken. Al twintig jaar leef ik in vertrouwelijke omgang met mijn Heiland. Bevind ik mij nu in gevaar of in buitengewone omstandigheden dan onderzoek ik eerst zorgvuldig, of de schuld bij mij ligt. Zo ja, dan werp ik mij neer aan Zijn voeten en smee Hem om vergeving. Dan vergeeft de Heere mij en laat mij gewoonlijk ook weten hoe de zaak zal aflopen. Gebeurt dit niet, dan houd ik mij stil en denk dat het beter voor mij is dat ik het niet weet. In dit geval

echter heeft Hij mij te kennen gegeven dat de storm nog twee uren zal aanhouden.’ Op 17 februari 1743 komt de graaf met zijn gevolg veilig in Dover in Engeland aan, waarmee hij zijn reis naar Amerika heeft beëindigd.

Gebed:

Grote Schepper van alle mensen en volken. Ik dank U dat geen gebied voor U onbereikbaar is. U hebt ook in Amerika velen doen ontwaken uit hun zondeslaap. Blinde indianen zijn gebracht tot Uw wonderbaar licht. Het is mijn verlangen dat de aarde vol zal zijn van de kennis van U. Ik bid U ook voor het Joodse volk. Zij hebben zoveel mee moeten maken door de eeuwen heen, misschien wel het meest door de zogenaamde christenvolken. Wilt U hen beschermen en geef dat Amerika Israël zal blijven steunen. Wilt u ook indianen in oerwouden die nog nooit van Uw Evangelie hebben gehoord, in aanraking brengen met de blijde boodschap? Sterk zendelingen in hun werk dat soms met gevaar van hun leven wordt verricht. Bemoedig hen met Uw rijke beloften die nooit zullen falen. Amen.

Vragen:

1. De geschiedenis van Noord-Amerika laat bij alle schaduwkanten bijzondere gebeurtenissen zien die getuigen van Gods rijk genade, zoals bij de opwekkingen in de achttiende eeuw. Ken je deze geschiedenis?
2. De Verenigde Staten hebben misschien wel de meeste zendelingen uitgezonden. Noem de naam van een bekende Amerikaanse zending die samen met vier anderen door de Aucka's in Zuid-Amerika werd vermoord.
3. Noem enkele predikanten uit de Verenigde Staten van wie in deze tijd boeken worden uitgegeven?

De armoede en nederigheid van het hart

Het begin van de zaligheid is om aan zichzelf te wanhopen en zijn eigen zondigheid te zien. Hij die werkelijk geestelijk arm en gering in eigen ogen is, is een kandidaat voor het rijk van God en heeft een welgegronde verwachting dat het beter worden zal. De hoogmoed daarentegen, de inbeelding over zichzelf, de tevredenheid met zijn eigen hoedanigheden, verstand, geschiktheid en bekwaamheid om zijn eigen geestelijk welzijn te bewerken, is de satanische zonde die de mens tot een gruwel maakt in Gods ogen.

De Heere plaatst een kostbare schat in een aarden vat. Daarom blijven we zulke zwakke mensen en zijn dit tot aan onze dood. Wij zijn geschapen tot ootmoed, tot nederigheid en armoede des geestes, tot gering denken van onszelf, tot leunen op onze Vriend. Zoals de rank geen vrucht kan dragen tenzij zij in de wijnstok blijft, zo brengen wij ook geen vrucht voort tenzij wij in Hem blijven die ons gemaakt heeft.

Wanneer men werkelijk in Christus is en geen ander doel heeft dan om zich alle dagen in Zijn verdienste te verblijden en altijd meer naar Zijn beeld veranderd te worden, dan leert men eerst recht wat een zondaar in der waarheid is. Onze ellende, armoede en zwakheid schaden ons niet, wanneer wij ons houden aan Zijn orde om arm te worden en in Hem te geloven en door Zijn genade dit leven te verlaten.

22 DE KUDDE GEZIFT

De beproeving die wij moesten doorstaan is kort maar hevig geweest. Ikzelf ben hier misschien de oorzaak van door een gedachte uit te drukken waartoe ik nooit goed in staat ben geweest en ook nu niet meer kan achterlaten. Het is nodig om bij alle zegeningen die door de dood van Christus voor ons verworven en verdiend zijn tot in de grond van ons hart als kleine kinderen te worden. ...

Zinzendorf

Door de vele reizen die Graaf Zinzendorf maakt heeft hij weinig tijd over om leiding te geven aan de gemeenten op het Europese vasteland. Vaak is hij in Engeland te vinden waar de Broedergemeente in Fulneck in Yorkshire een bloeiende nederzetting heeft gekregen. Leden van de Moravische kerk hebben zich hier in 1744 gevestigd en in de jaren daarop verrijzen een kapel en een school. De graaf vindt het niet juist dat de verschillende gemeenschappen, zoals die in Londen, de naam van Moravische kerk hebben overgenomen. Deze situatie heeft de breuk met de Methodisten alleen maar bestendigd. Dit geldt ook voor Holland en Herrnhag. Het blijkt dat de Broeders bij zijn langdurige afwezigheid zelf het heft in handen genomen hebben en hun eigen plannen uitvoeren. Nu heeft de graaf geen recht van spreken, omdat hijzelf als bisschop is teruggetrokken. Hij wil een gemeenschap vormen die verbonden blijft aan de gevestigde kerken, hetzij de anglicaanse, de lutherse of de gereformeerde kerken. Tijdens zijn laatste reis naar Amerika blijkt een edelman uit Silezië, de graaf von Promnitz, tot de gemeenschap te zijn toegetreden, die spoedig daarna veel invloed heeft weten te krijgen. Hij koopt namens de broeders een stuk grond bij Gotha, om er een Moravische kolonie te stichten, terwijl de wet voorschrijft dat alleen een gemeente die de Lutherse belijdenis hanteert zich kan vestigen. Ook Herrnhag heeft zich in een nieuwe overeenkomst met de graaf van Büdingen als een Moravische gemeente aangeduid. In de gemeente zelf zijn dingen scheefgegroeid. Men is vervallen tot gewoonten die meer lijken op geestdrijverij dan op Bijbelse vroomheidsbeleving. Maar er is meer dan de hand: sommigen zoeken hun heil in verstandelijke systemen om de waarheid van de Schrift te beredeneren.

Hoe is men in deze uitwassen vervallen? Vanuit zijn piëtistische achtergrond heeft de graaf een zekere aversie tegen een verstandelijke theologie en vormelijke godsdienst. De school die hij in Marienborn heeft gesticht moet daarom voorzien in de behoefte van een godsdienst van het hart, waarbij Christus het middelpunt vormt. Bisschop Müller die aan de school leiding geeft, blijkt een voorliefde te hebben voor de scholastiek en wil daarom het ‘verstand’ bij zijn onderwijs een grotere plaats geven dan de graaf lief is. Wat de graaf bedoelt is dat de zondaar een levende band krijgt met de levende Christus en daarbij door Zijn Geest wordt geleid. In een brief aan een predikant in Philadelphia die hij het jaar daarvoor heeft geschreven, maakt hij zijn visie op de genade duidelijk. Hij schrijft onder andere: ‘Ziehier in twee woorden de methode van het Nieuwe Testament; zij bestaat in het prediken van niets anders dan het woord van het kruis; dit is van de dood door het Lam van God Dat voor onze zonden geleden heeft. Het eerste voordeel van deze methode is dat de mens ervan overtuigd wordt een zondaar te zijn, ja een groot zondaar, omdat God, om Zich met hem te verzoenen, mens moest worden en sterven. Deze leer is geheel tegenstrijdig aan het verstand, maar zij is krachtig voor het hart... De vrees die de hel inboezemt is altijd met ontzetting gemengd en slechts van voorbijgaande aard, maar de andere vrees is een kinderlijke, die blijft.. (...) Er is maar één middel om van de slaafse en helse angst bevrijd te worden en dat is waar men de zondaar, die van zijn zonde is overtuigd Jezus kan laten zien die Zijn bloedende handen tot hem uitstrekt.’ Het zien in Zijn bloedende wonden is het enige geneesmiddel tegen de onreinheid en zonde

van de gevallen mens. Deze wijze van geloven wil de graaf steeds opnieuw in het middelpunt plaatsen en op het geweten aandringen.

Door gebrek aan goede leiding en structuur gaan gewoonten en opvattingen een eigen leven leiden. In plaats van eenvormigheid ontstaat verwarring. Hiervan maken de vijanden gretig gebruik om nog meer pijlen op de gemeenschap te richten. Het is nu meer dan ooit nodig om orde op zaken te stellen. In juli 1743 komt een synode bijeen in Ebersdorf waarop de toestand uitvoerig wordt besproken. De opvolger van Frederik Willem van Pruisen, die als Frederik de Grote de geschiedenis ingaat, blijkt weinig affiniteit te hebben met wat de Moraviërs voorstaan. Hij is aanhanger van de zogenaamde Verlichting die het verstand verheft en het woord 'verdraagzaamheid' hoog in het vaandel heeft staan. Zelfs sekten en ketters die door de Kerk zijn vervolgd, is hij welgezind. Dit betekent dat de Broeders in zijn rijk geen vervolging hoeven te verwachten. Wel wordt op bevel van de Russische tsaar een einde gemaakt aan het werk van de Moraviërs in Letland en Estland. Dit is een zware slag voor de graaf die al zoveel malen in de Baltische staten is geweest en daar opwekkingen heeft meegemaakt. De Broeders van de synode verklaren de graaf als hun leider te blijven erkennen. Zij beloven niets te zullen besluiten zonder hem eerst op de hoogte te brengen en zijn goedkeuring te vragen. Het probleem van het eerste uur komt ook weer op de agenda. De veranderende houding inzake de geldende belijdenis heeft al zoveel verwarring gegeven. Nu is het de wens van Zinzendorf om als stromingen wel met elkaar verenigd te blijven, maar niet te kiezen voor een uniforme confessie. Het is zijn wens dat een ieder zal blijven bij zijn 'tropus paideias', een Griekse uitdrukking die 'manier van opvoeding' betekent. Elke tropus moet zijn eigen bisschop hebben. Het is een compromis die eigenlijk geen oplossing biedt en de eenheid niet bevordert. De 'Unitas Fratrum' waarmee de herrnhutters worden aangeduid is de noemer die de onderlinge verschillen eerder verdoezelt dan opheft. Ook in de jaren die volgen blijkt deze beslissing niet consistent te worden nagevolgd. Op de synode in Zeist wordt van de Hollandse Broedergemeenten verlangd dat zij met de Augsburgse confessie instemt, terwijl aansluiting bij de calvinisten eerder voor de hand ligt. Hoe dan ook, de graaf wil voortaan *Ordinaris Unitatis Fratrum* genoemd worden en deze naam zal hij tot aan zijn dood toe dragen.

De zwakte van de Broedergemeente is niet alleen de structuur van de leiding, maar vooral innerlijke misstanden die voor de buitenwereld niet verborgen blijven. Deze toestand brengt de beweging in een grote crisis. De eigenlijke oorzaak hiervan ligt in de ongeestelijke nadruk die de graaf legt op de zogenaamde 'bloed en wonden leer.' De kritiek op hem en zijn beweging komt nu ook van een kant waar hij het niet van verwacht, van de bekende Bengel en Oetinger, piëtistische leiders in Württemberg in Duitsland. Bengel verwijt de Broeders dat hun vroomheid meer op het gevoel dan op kennis gegrond is. Emotionele ontsporingen vooral in de gemeente van Herrnhag zullen deze kritiek alleen maar versterkt hebben. Het tijdperk waarin de innerlijke problemen tot een climax komen en steeds meer critici hun pijlen op de graaf richten wordt wel 'de tijd van zifting' genoemd. We spreken over de jaren van 1743 tot 1750, het diepe dal waarin de gemeenschap terecht komt. De oorzaak hiervan komt voor een deel op rekening van Zinzendorf die met zijn 'bloed en wondenleer' aanleiding heeft gegeven tot excessen in de samenkomsten.

Waarin uiten zich de extreme toestanden? Het gevoelsmatig inbeelden van het lijden van Christus herinnert meer aan de roomse mystiek dan aan het Lutherse 'Sola Fide', door geloof alleen. De zonderlinge manier waarop de graaf en zijn volgelingen spreken over de wonden van Christus en de mystieke bewoordingen waarmee zij spreken over deze stigmatische verschijnselen aan het kruis heeft weinig meer te maken met Bijbels taalgebruik. Vooral de

zijdewond die in tekening en schildering wordt uitgebeeld en uitvergroot vormt het centrum van overdenking een aanbidding. Het is deze symboliek die harten in vuur en vlam moet zetten. Alleen eenvoudigen hebben toegang tot de zijde-wond. Eenvoud, spontaniteit en emotie vormen kenmerken van de oprechte gelovige. De onzinnige vertoning waarin men steeds meer verzeild raakt kent geen grenzen. Bij de ingang van het broederhuis in Herrnhag komt men een schilderij tegen van Christus en Zijn wonden. Uit de zijde-wond stroomt een bloedfontein die plotseling ophoudt als men naar binnen wil gaan. Tijdens liefdemaaltijden is de grote zaal versierd met dennengroen en witte doeken. Ook daar wordt de zijde-wond nagebootst. De zaal kent een verhoging die de hemelse vreugde moet uitbeelden. Alles is gericht op de 'gloria' van Christus, waarbij de grenzen van hemel en aarde worden uitgewist. Het past de gelovige niet om vanwege zijn zonde het hoofd te laten hangen, want dat herinnert aan de wettische piëtisten. De vroomheid in Herrnhag wordt sterk beheerst door een zinnelijke geest. Gelukkig komen tussen de broeders en zusters op dit gebied nog geen excessen voor, maar de manier waarop zij zich in hun gebeden tot God richten is abnormaal en zinnelijk. Zij zeggen bij voorbeeld: 'Gij Bruidegom! Gij Jehova! Gij Vader! Gij Moeder! Gij Lammetje!' De Heilige Geest wordt een vrouwelijke eer bewezen. Een ouderling uit Marienborn beweert dat 'de gemeente zover moet komen, dat zij van niets anders meer spreekt dan van wonden, wonden, wonden. Alle overig spreken, hoe bijbels en goddelijk ook, daarop moet men spuwen en het met voeten treden en alle vroom-zijn, alle godsvrucht, alle oefening van godzaligheid zijn strikken van de duivel.' Hier komt duidelijk een antinomiaanse geest naar voren die zich alleen maar wil concentreren op de verzoening en van geen bekering en heiliging meer wil weten.

Dwaze feesten komen ook in de gemeente van Berlijn voor. De graaf keurt deze uitwassen niet goed. Hij ziet in dat wat met de geest begonnen is nu in het vlees dreigt te eindigen. Lange tijd is hij voor de gevaren hiervan blind geweest. Daarbij heeft financieel schuld op schuld gestapeld en zich door zijn volgelingen op overdreven wijze laten vereren. Zo laat hij zich met 'u' aanspreken; hij is een tijd lang blind voor een subtiele hoogmoed die zich steeds meer van hem dreigt meester te maken. Zinzendorf is jarenlang een man van nederige houding geweest die door genade kritiek en tegenwerking heeft kunnen doorstaan. Gelukkig komt hij er nu achter dat zijn eigen ik niet helemaal gestorven is, maar zich op een vrome manier probeert te profileren. Hij is uitgegroeid tot de onaantastbare leider die zijn grote invloed op de gemeenschap ziet doorwerken in ongezonde praktijken. Gelukkig laat de Heere hem zien waar hij mee bezig is. Zijn eenzame uren hebben hem op den duur niet dicht bij God gebracht. Zijn vroomheid is meer ik-gericht dan tot eer van zijn Meester. Later ziet hij deze zwarte bladzijde in zijn leven als de toestand die Jezus beschrijft als hij Petrus berispt: 'Simon, Simon! ziet de satan heeft ulieden zeer begeerd om te ziften als de tarwe.' De graaf heeft zich evenals de grote apostel overschat. Hij heeft de boze geest die in de gemeente is uitgegaan niet onderkend. Gelukkig zijn voor hem en de Broeders de woorden die de Heiland op de bestraffing laat volgen: 'Maar Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet ophoude.'

De Broedergemeente is voor erger bewaard. Na 1750 wordt van de misstanden niets meer gemerkt en keert de gemeente terug naar de bijbelse eenvoud van geloof en leven. Herrnhag is de gemeente die het verst is afgeweken. Zij is het troetelkind van de graaf wat hij moet prijsgeven. In oktober 1749 overlijdt de eigenaar van het landgoed en zijn zoon eist van zijn onderhorigen, ook van de kolonisten, dat zij een eed van huldiging afleggen. Dit betekent dat zij Zinzendorf niet langer gehoorzaam mogen zijn. Omdat zij dit weigeren staat er geen andere weg meer open dan dat de kolonie ontbonden wordt. Een groot deel van de Broeders vertrekt hierop naar Pennsylvania in Amerika. Deze gebeurtenissen zijn het middel in Gods hand om de zaak van de Moraviërs te redden. Herrnhag wordt opgeheven, maar de zaak van

God wordt gered. 'Indien de Heiland ooit een krachtiger bewijs van Zijn trouw en bijzondere leiding gegeven heeft, dan blijkt dit wel uit de verstrooiing van Herrnhaag', zo merkt de graaf op. De kudde wordt gezift; het kaf verdwijnt, de misstanden houden op, maar het geloof van de getrouwen is gebleven en wordt gelouterd.

Gebed:

Hemelse Vader, dit hoofdstuk over Zinzendorf heeft me bedroefd. Ik besef nu des te meer dat ikzelf ook tot dwalingen geneigd ben. David bad: 'Houd mij terug van trotsheden; laat ze niet over mij heersen' en 'Reinig mij van mijn verborgen afdwalingen.' Het is mijn diepste verlangen om in alles aan Uw Woord vast te houden en mijn handel en wandel daaraan te toetsen. Bewaar mij ervoor dat ik op mensen vertrouw en alles wat zij leren voetstoots aan te nemen. Heere Jezus, U bent mijn enige Leraar der gerechtigheid. U wil ik volgen en aan Uw voeten wil ik geleerd worden, zoals een kind door zijn vader geleerd wordt. Heere, geef Uw knechten te staan naar bijbels evenwicht en zuiverheid, zowel in leer als in leven. Amen.

Vragen:

1. Volg je één speciale voorganger van wie je alles voetstoots aanneemt? Is dat de weg die God in Zijn Woord voorschrijft?
2. Hoe strijd je tegen je hoogmoed als deze oprijst? Denk je dat je die te boven bent? Kan er ook sprake zijn van 'nederige hoogmoed'?
3. Hoe laat je je eigen mening corrigeren? Wil je elke dag buigen voor het Woord en je eigen visie daaraan toetsen? Heb je vrienden en/of broeders door wie je je wilt laten corrigeren?

Het gedrag van Gods kinderen onder kastijding

Er zijn twee redenen waarom de Heere Zijn kinderen kastijdt, aan wie Hij anders zo veel goeds schenkt. De eerste is, opdat zij niet met de wereld zouden veroordeeld worden (1 Kor. 11:32) en dat de 'verklager der broederen' met zijn beschuldigingen wordt afgewezen. De andere reden is die van de tucht, want deze moet dienen om een goddelijk inzicht en opmerkzaamheid te geven over bepaalde gebreken. Er zijn kleine afwijkingen die de zielen zelf niet gewaar worden. Deze worden door de Heere bestraft, opdat zij zich hier niet voor verontschuldigen (Jer. 30:11). Zij behoren deze te weten, opdat zij door deze heilzame ontdekking worden vernederd.

De Heiland neemt het met Zijn kinderen zeer nauw. Zijn licht toont ons het kleinste stofje van de zonde, de verborgen gebreken, waarvan David zegt: Wie kan de verborgen afdwalingen verstaan? Hij wil ons niet verlaten en daarom handelt Hij heel nauwgezet met Zijn huisgenoten. Het is ook een genade en trouw van de Heiland wanneer Hij een arme leerling vaak het honderdste deel van het zondige dat in hem is niet direct laat weten en zien. Wanneer het Woord in het hart gaat leven, dan denkt men dat men het voor de eerste keer hoort, terwijl men het vaak heeft aangehoord maar niet heeft verstaan. Zo gaat het ook met vele verkeerdheden die aan iemand na zijn begenadiging gaat zien. Het is nodig dat deze, nadat men de Heiland heeft leren kennen, bij hem ontdekt worden. Daarom heet het: Waakt en bidt. Hoe meer men de heilzame tucht van de genade leert kennen en hoe gewilliger men zich daaraan overgeeft, hoe minder men gevaar loopt om zichzelf te behagen.

23 TERUG NAAR HERRNHUT

De vertrouwelijke omgang met de Heiland maakt ons ook trouw tegenover onze broeders.

Zinzendorf

Als de kolonie in Herrnhag in 1750 wordt ontbonden bestaat zij twaalf jaar. De bijna 1100 bewoners moeten het oord verlaten. De helft is vóór eind 1749 weggegaan en de rest volgt kort daarop. Een aantal vindt een woonplaats in Herrnhut. In tegenstelling tot de andere gemeenten is hier sprake van voortgaande geestelijke bloei. Ondanks het feit dat de graaf in tien jaar tijd Herrnhut maar enkele keren heeft bezocht, is de gemeente daar gespaard gebleven voor excessen. Zijn verbanning maakte hen herderloos, maar anderen hebben zijn plaats ingenomen. Christiaan David, die een tijd in Groenland is geweest, heeft met anderen ervoor gezorgd dat de gemeenschap hecht blijft. Door alle stormen die over de Broeders zijn heengegaan is Herrnhut ‘onder de hoede des Heeren’ een toevluchtsoord gebleven voor de ‘bedroefden om der bijeenkomst wil.’ Het is en blijft de thuisgemeente van de wereldwijde Broederschap.

In het Duitse Barby wordt in september 1750 opnieuw een synode van de Moravische Kerk gehouden. Het is de veertiende vergadering van de leiders van deze beweging, sinds de eerste synode van Marienborn in 1736. Binnen het eigen kamp is de rust weergekeerd; de grote crisis die jaren lang gemoederen heeft verhit is voorbij. Men besluit om zich in een geschrift te verantwoorden tegen de vele beschuldigingen die van buitenaf zijn ingebracht. Spangenberg krijgt de taak om dit te doen; hij gaat in twee boekdelen op 1300 aanklachten en klachten in. De graaf wil liever niet antwoorden, omdat hij er door schade en schande achter gekomen is dat het effect hiervan gering is. Hij trekt het boetekleed aan door te erkennen dat hijzelf tot menige beschuldiging aanleiding gegeven heeft. Hij verlangt naar rust en stabiliteit in het werk. Gods werk gaat door, alle aanvallen van buiten en van binnen ten spijt. Hij stelt zijn hoop op God en vertrouwt hem de zaak van de Broeders toe. Bij Hem is alles in veilige handen. Hij schrijft in die tijd: ‘Al wat mijn hart beroert, al wat mijn geest bezig houdt, kan ik de Heiland toevertrouwen en in handen stellen. Daar zijn van die dingen waarmee ik de minste van de Broeders die in mijn dienst zijn, niet zou durven lastig vallen. Ik kan over hen met de Heiland spreken, hen aan Hem toevertrouwen en in Zijn trouwe hart uitstorten.’ Altijd heeft de Voorbidder een gewillig oor om de zaak van de Zijnen te bepleiten. De zorg van de gemeente op aarde is Zijn zorg en Hij doet wat Hem behaagt.

De winter van 1750/51 brengt Zinzendorf in Herrnhut door. Na tien jaar is hij op zijn oude basis teruggekeerd. Zijn verblijf is de gemeente tot grote zegen. Een slag betekent het heengaan van Christiaan David, de eigenlijke stichter van de kolonie en eerste zendeling naar Groenland. Hij overlijdt op 3 februari 1750 en geeft op zijn sterfbed getuigenis van de hoop die zijn leven en werk heeft gestempeld. Zijn gemeenschap met de Heere is intens geweest. ‘Hij beleed met een hartelijke verbrokenheid dat hij een arme zondaar was en toch was hij niet vreesachtig in zijn naderen tot de Zaligmaker, maar bezat een onverschrokken geloof in Hem.’ ‘Hij maakte vaak fouten, maar als hij deze opmerkte beleed hij die en bekeerde zich ervan; hij wierp zich dan op het mededogen van zijn Zaligmaker en werd door Hem vertroost...’ De Bijbel was zijn gedurige metgezel waarin hij kracht vond voor zijn geloof en bediening. Een medestrijder en steunpilaar is de graaf en de Broederschap ontvallen.

Herrnhut is opnieuw de uitvalsbasis van de graaf geworden. Van hieruit gaat hij door met zijn vele reizen. Engeland blijft een geliefkoosde bestemming. Als hij in Londen is houdt hij

dagelijks samenkomsten in zijn huis, waarbij veel gezongen en gesproken wordt. Zijn gedrevenheid blijft groot. De verkondiging van het Evangelie beschouwt hij als zijn belangrijkste taak. Hij kan niet stoppen om de Naam van Jezus uit te dragen. ‘Ik weet met volkomen zekerheid dat er geen zaligheid in een ander is, dat Zijn Naam de enige is waardoor de mensen moeten zalig worden. Indien ik op een andere wijze tot iemand spreek, zou ik hem onverantwoord bedriegen en tegen mijn geweten ingaan.’

De rust is wel weergekeerd, maar de financiële problemen waaronder de Broederschap gebukt gaat zijn nog niet opgelost. De reizen van de graaf met zijn gevolg hebben schatten gekost. De graaf heeft zijn eigen administratie verwaarloosd en schuld op schuld gestapeld. Oudere schulden zijn afgelost door nieuwe schulden aan te gaan. De fout van de Broederschap is dat zij het beheer van de financiën aan hem heeft toevertrouwd. Door de torenhoge schuld en de administratieve wanorde dreigt een faillissement. De graaf is ten einde raad en weet niet hoe hij dit bankroet kan afwenden. Het lukt hem om een nieuwe lening aan te gaan, maar hiermee wordt de zaak niet afgedaan.

Als hij midden in de financiële zorgen zit, overlijdt zijn zoon Christiaan Rénatus op de leeftijd van 24 jaar. Hij gaat in Londen heen in mei 1752 zonder dat zijn ouders erbij zijn. Zijn gestel is zwak geweest en hij zou zeker niet in staat geweest zijn om zijn vader op te volgen. Het verdriet van zijn ouders is groot. Het sterven van de jonge Zinzendorf is ook een slag voor de Broedergemeenschap, hoewel hij niet vrij is geweest van afdwalingen die hij aan het einde van zijn leven heeft beleden.

In het volgende jaar wordt het faillissement een feit als veel schuldeisers hun geld komen opeisen. De graaf neemt alle schulden van de Uniteit op zich en Döber weet de zaak te redden door de financiën van de graaf te scheiden van die van de gemeenschap. Er komt een schuldregeling die een termijn zal hebben van meer dan vijftig jaar.

De graaf laat zich door alle tegenslagen niet ontmoedigen. In een toespraak die hij in juli houdt, merkt hij op: ‘De zon heeft mij dit jaar op het hoofd gebrand. Even wel is mijn hart geen zee, bewogen door de storm, zij is volkomen kalm en helder. Hoewel ik veronderstel onder de druk van een vernedering te verkeren en mijn toon niet te hoog heb te stellen, kan ik toch zeggen: “Ik ben gelukkig en in mijn hele leven ben ik, die zo veel meegemaakt heb, over het geheel genomen nooit zo gelukkig geweest.”’ Tijdens een ernstige ziekte van zes weken ervaart hij zeer de nabijheid van de Heere. Als hij beter geworden is heeft hij des te meer kracht om verder te gaan met zijn werk.

De gravin is de slag van het sterven van haar zoon niet te boven gekomen. Zij is haar opgewektheid kwijt geraakt en het lijkt erop dat zij dit leed niet zal overleven. Veel heeft zij voor haar man en voor de Broeders mogen betekenen. In Herrnhut beëindigt zij op 19 juni 1756 haar aardse loopbaan. Ze is nog betrekkelijk jong, 53 jaar. 34 Jaar lang heeft zij aan de zijde van de graaf gestaan. Veel heeft zij voor hem en de gemeenschap mogen betekenen. Zij kan met recht ‘een moeder Israëls’ worden genoemd die zich nauw verbonden weet met de gehele broederschap. Met raad en daad heeft zij haar man bijgestaan. Veel heeft zij moeten ontberen, omdat de graaf zijn roeping als evangeliedienaar voorop heeft geplaatst. Dit heeft haar veel zelfverloochening gekost waarvoor haar man niet altijd oog had. De godsvrucht die zij uitstraalde was innig en oprecht; zij wist zich nauw verbonden met haar Zaligmaker en de uren die zij in gemeenschap met Hem doorbracht waren de beste tijden voor haar. Haar woorden waren met zout besprengd en de raad die zij gaf werd altijd voor serieus aangenomen. Haar adellijke afkomst betekende voor haar geen verhindering om zich in te zetten voor de armen en eenvoudigen onder de kudde. Het is voor haar man een zware slag om haar in het vervolg te moeten missen. Pas bij haar sterven dringt het goed tot hem door

wat zij voor hem en voor de gemeenschap heeft mogen betekenen. Zij wordt begraven op de begraafplaats van Herrnhut en haar graf op de Hutberg wordt afgedekt met een eenvoudige zerk, zoals bij alle overleden broeders en zusters het geval is. De steen draagt de volgende inscriptie: ‘Hier rust sinds 25 juni 1756 voor een bepaalde tijd het stoffelijk overschot van de gravin Erdmuth Dorothea von Zinzendorf en Pottendorf, geboren gravin Reuss, een vorstin van God onder ons, de moeder van de Broedergemeente in de achttiende eeuw. Zijn Geest heeft in haar gewoond. Zij werd geboren op 7 november 1700 en onsliep op 19 juni 1756.’ Haar schoonzoon Johannes de Watteville zegt van haar: ‘Zij was heel in het bijzonder een uitstekende gezegende en buitengewoon hartelijke zielzorger. Zij had een open oog voor alles wat raad en troost nodig had. Zo zal zij in gezegende nagedachtenis blijven zolang er op aarde nog een restje van de Broedergemeente over zal zijn.’

In de maand dat de gravin is overleden dreigt een oorlog, zowel in Europa als in Amerika. De koloniemachten Frankrijk en Engeland bevechten elkaar om de grenzen van Canada. Frederik de Grote van Pruisen wordt in een oorlog gewikkeld met Oostenrijk, Saksen, Frankrijk, Zweden en Rusland. Het begin van deze Zevenjarige oorlog is een inval van de Pruisen in Saksen. Herrnhut lijdt door de doortocht van de troepen, maar wordt zelf niet beschadigd. Op de dag dat de troepen Saksen binnenrukken, lezen de Broeders de dag-‘losung’, de dagtekst, in Lukas 21:9, ‘Wanneer gij zult horen van oorlogen en geruchten van oorlogen, zo wordt niet verschrikt.’ Deze woorden versterken en vertroosten hen. Herrnhut, ‘Onder de hoede des Heeren’, wordt voor oorlogsgeweld gespaard. De graaf eindigt dit bewogen jaar met de volgende woorden: ‘Wij brengen dit gezegende jaar tot een einde, waarin de bescherming van onze hemelse Vader in een tijd van korte en toch hevige verschrikking die op het gehele land is gevallen, over ons zichtbaar was. Wij mochten Zijn gulle hand zien, die ons in omstandigheden van uiterlijke nood zo genadig heeft bijgestaan en in onze noden voorzien. Onze Heere en Zaligmaker vertroostte ons door Zijn tegenwoordigheid en wij mochten ons erin verheugen dat de Heilige Geest Zijn werk onder ons deed voortgaan.’

Een jaar na de dood van de gravin treedt Zinzendorf opnieuw in het huwelijk. Hij trouwt in de kerk van Berthelsdorf met Anna Nitschman, een vrouw die evenals Erdmuth veel voor de Broedergemeente heeft betekend. Zij is de dochter van David Nitschmann en is vooral bekend geworden door haar bijdrage aan de opwekking onder de kinderen in het gedenkwaardige jaar 1727. Al dertig jaar heeft zij in Europa en ook Amerika voor de gemeenschap gewerkt. Nu mag zij zich aan de graaf en de kerkgemeente in Herrnhut toewijden.

Het oorlogsgeweld is nog niet geluwd en in het gebied om Herrnhut zijn duizenden soldaten op de been. De graaf schrijft hierover aan Spangenberg: ‘Herrnhut is gedurende twee maanden het middelpunt van een groot leger en het hoofdkwartier van de bevelhebbers geweest, maar heeft geen last van inkwartiering gehad.’ De prins van Pruisen heeft hen beschermd en ‘in het midden van deze verwarring heeft de gemeente de bouw van haar nieuwe kerk, ‘tempel’, voltooid, waarvan de eerste steen op 12 mei 1756 is gelegd en de inwijding op 13 augustus 1757 heeft plaats gevonden. Dertienhonderd broeders en zusters hebben op die dag aan het Heilig Avondmaal deel genomen. ‘Op een zondag hebben wij aan de Oostenrijkers 2000 pond brood afgeleverd en de gehele Russische achterhoede van de eerste tot de laatste gevoed.’ Als vijanden stonden de soldaten tegenover elkaar, maar nu het om eten gaat ontmoeten zij elkaar zonder een woord met elkaar te wisselen. Oostenrijkse huzaren plunderen het Gemeenschapshuis, maar de graaf doet hierover geen beklag. De herrnhutters laten aan alle partijen hun bewogenheid en liefde zien. Wel moeten zij met lede ogen aanzien hoe hun landerijen worden verwoest, maar tot bloedvergieten komt het gelukkig niet. Ook vorsten en legeroversten komen in het dorp en zien hoe de pelgrimsgemeente hier leeft en

werkt. De nieuwe echtgenote van de graaf zet zich geheel in voor de welstand van de dorpingen en vreemdelingen. Zo is Herrnhut niet alleen een toevluchtsoord voor gelovige vluchtelingen, maar ook voor ruwe soldaten die hier een herberg vinden.

Gebed:

Allerhoogste Majesteit, voor wie de volken van deze wereld zijn als een druppel aan de emmer en een stofje aan de weegschaal. Alle machten zijn U onderworpen en zij kunnen niets doen zonder Uw toelating. Mag dit mij en alle christenen tot troost zijn, als wij zien hoe de satan rondgaat als een briesende leeuw om de schaapskooi van Christus in te nemen. Leer mij en al Uw kinderen om bij U te schuilen in gevaren. U bent mijn Toevlucht en mijn Burcht; U bent de Bewaarder van Uw kerk. Leer mij de eenheid van Uw kinderen te bevorderen om met elkaar pal te staan voor de waarheid en staande te blijven in wegen van beproeving. Amen.

Vragen:

1. Hoe zie je de gemeente die omringd wordt door zoveel gevaren, zowel inwendig als uitwendig? Is zij een belegerde hof die veilig in Gods handen bewaard wordt?
2. 'Een huis dat tegen zichzelf verdeeld is kan niet bestaan.' Is dit gezegde van de Heiland ook op onze tijd en kerkelijke situatie van toepassing? Maak dit eens concreet.
3. Hoe oud is de gemeente waarbij je hoort? Zie je Gods hand in de geschiedenis daarvan, in het bijzonder als er sprake is geweest van verdeeldheid en twist?

Het lijden van Gods kinderen

We moeten niet denken dat de kinderen van God nooit enige tegenspoed zullen hebben en dat het een bijzonder bewijs van het kindschap van God is wanneer zij niet delen in de plagen van het land, zoals pest, misoogst, honger en kommer, dat hun huis nooit afbrandt, dat zij nooit te lijden hebben van oorlog, als de mensen en ook hun naburen daaronder zuchten. De zaligheid van Gods kinderen bestaat niet hierin dat het hun in het uitwendige wel gaat, maar dat de zin en wil van de Heiland aan en door hen geschieden.

Zal God dan Zijn uitverkorenen niet helpen? Ik zeg u dat Hij hen zal verhoren en dit haastig doen zal. Die tijd zal niet lang meer duren (Luk. 18:7,8). Daar is alleen de vraag: Is de Heiland voor hen het Een en Al geworden? Zullen zij dit in gezelschap belijden en zeggen dat Hij de grond van het hart kent? Hij kent immers de Zijnen en die worden van Hem gekend.

Zolang wij de dood des Heeren aan het Avondmaal verkondigen 'totdat Hij komt', worden overwinningen in een kruisgestalte behaald, of door de smaad van het kruis getekend, opdat het kind van God zich geen andere overwinning zal voorstellen dan die in de Heere gedaan worden en van Zijn kruis getuigen.

24 HEENGAAN IN DE HEMELSE RUST

Hij zal met gejuich wederkomen, dragende zijn schoven

Dagtekst 9 mei 1760 (Losungen)
Psalm 126:6b

Kort na zijn tweede huwelijk maakt de graaf een lange reis door Duitsland, Zwitserland en Holland. Hij bezoekt de gemeenten, preekt, evangeliseert, organiseert en leidt synodale vergaderingen van de Broedergemeente. Het uitzenden van vele zendelingen naar allerlei landen gaat voort. In de zomer van 1758 gaat hij naar Holland en verblijft daar in Heerendijk, de nederzetting die geleidelijk opgaat in die van Zeist. Hier wachten zendelingen op hun uitzending. Enkelen schepen zich in dat jaar in naar St. Thomas, Jamaïca, Antigoa en Oost-Indië. Het zendingswerk is voor de graaf een voortdurende zorg. Enkele broeders, die in Egypte gewerkt hebben, komen met een brief van de patriarch van de Koptische kerk in Kairo. Deze wil meer weten over de geschiedenis van de Moravische kerk en hun geloofsbelijdenis. De graaf geeft een uitvoerig antwoord met een heldere uiteenzetting van hun belijden. Kenmerkend voor zijn passie is de volgende zin: ‘Christus, God en mens in één persoon, de Godmens, is de hoofdzaak. Zijn lijden is de belangrijkste schouwplaats voor onze ziel. Hij is God in Zijn eeuwige woning, maar Hij is ook nog dezelfde mens, die Hij geweest is. En deze Jezus zal weerkomen op dezelfde wijze waarop men Hem ten hemel heeft zien varen. Wij trachten de blik van alle zondaren op Hem te vestigen en hen voor de verblijdende aanschouwing van Zijn Persoon voor te bereiden. En tot dat werk staat de gehele wereld voor ons open, want de aarde is Zijn eigendom en Hij is met de doop van bloed en vuur gedoopt, Die door Gods genade, allen die door Hem tot God gaan, heilig en volkomen maakt. (...). Zinzendorf is geen dogmaticus die de leer keurig in systeem weet te brengen, maar een pragmaticus die vanuit de Schrift door de Geest geleerd heeft wie God is en hoedanig Zijn werk is op aarde om zondaren te redden van het verderf. Hij vergadert Zijn gemeente wereldwijd, waarvan de Broedergemeente een deel mag vormen.

Het is winter als hij door Zwaben en Frankenland naar Herrnhut terugkeert. De wegen zijn door regen en sneeuw onbegaanbaar geworden. Zijn oponthoud in Württemberg valt hem zwaar tegen. Zijn vroegere vrienden onder de piëten keren hem de rug toe, omdat zij hem niet meer vertrouwen. Tot overmaat van ramp wordt hij daar ziek en weet hij met de grootste moeite Ebersdorf te bereiken. Wonderwel knapt hij weer op en kan hij zijn reis naar Herrnhut afmaken. Daar gaat hij weer op zijn eigen manier met zijn ongeregelde leven verder. Enkele weken na zijn thuiskomst wordt hij weer ziek. Nu is het de pleurisziekte die hem treft en zijn leven in gevaar brengt, maar ook nu herstelt hij weer. Zelfs op bed werkt hij door. De nood in de wereld is zo groot dat hij niet kan stil zitten. Net vóór de Kerst is hij in Herrnhut teruggekeerd en het lijkt erop dat hij niet meer zal weggaan. Zijn lichaam is zo verzwakt dat hij niet meer in staat is om reizen te maken. Hij richt zich nu op de gemeente zelf die door de ontbinding van Herrnhag en door de komst van andere vluchtelingen zo is uitgebreid. Eerst bepaalt hij zich bij de organisatie, zoals de koren die hij heeft verdeeld in verschillende klassen. Voor elke groep kiest hij een helper die dan tevens zielzorger is. Zo probeert hij de laatste tijd van zijn leven als herder de schapen te weiden. Hij smeekt Zijn Opperherder dat de kudde mag toenemen in geloof, kennis en godsvrucht.

In het begin van de vorming van Herrnhut kende hij alle inwoners; hij deed onderzoek naar ieders lichamelijke en geestelijke welstand. Deze taak die nu zo immens is geworden, wil hij weer op zich nemen. In vier maanden tijd heeft hij gesprekken met alle gelovigen en als er

niemand meer is die hij niet persoonlijk gesproken heeft, is de dag van zijn heengaan gekomen! In totaal moet hij meer dan 1300 mensen hebben gesproken!
Het is alsof de graaf dit jaar een voorgevoel heeft van zijn naderend einde. In de eerste weken van 1760 roept hij tweehonderd leiders van de Broederkerk op om naar Herrnhut te komen. Hij wil hen opnieuw toerusten in de taken die God op hun schouders gelegd heeft. Zijn zorg is ook om bij de bijbelse leer te blijven en bewaard te worden voor afwijkingen en uitwassen. Hij stelt voor om wekelijks met zijn medewerkers een bijeenkomst te houden om de grondstukken van de dienst van de gemeente met hen te bespreken. Daarnaast komt hij dagelijks met zijn naaste medewerkers samen om hen door gebed en aanspraak aan te vuren, om te volharden in de vurige liefde tot Christus en Zijn gemeente. Deze samenkomsten gaan door tot 5 mei van het jaar. 'Het is nu de tijd om besluiten te nemen; de tijd van uitvoering zal ook komen.' Als door een voorgevoel gedreven dat hem weinig tijd beschoren zal zijn, roept hij uit: 'Mijn kinderen, laat ons met ijver arbeiden, de tijd is kort!'

De dood is voor Zinzendorf wel de laatste vijand, maar geen koning van verschrikking die hem wanhopig maakt. Vroeger heeft hij eens gezegd: 'Wanneer wij altijd hopen dat de Heiland spoedig zal komen en ons in Zijn rust opneemt, dan is dit een edele, zalige, tedere, hartaangrijpende gedachte. Waar die hoop en dat verlangen een volk tot gewoonte en tot natuur zijn geworden, dan maken deze in werkelijkheid het volk van God uit. Dat geeft het karakter aan van het gezin van de Heiland, dat van jaar tot jaar tot Hem verzameld wordt en intussen Zijn verdiensten mag genieten, totdat zij heengaan en Hem mogen zien in Wie zij geloofd hebben en met Wie zij verenigd zijn.' Zo wil hij de raad van God uitdienen in zijn lichaam dat steeds zwakker wordt en hijgt naar het einde en naar de volmaking tot de jongste dag als Hij zal wederkomen. Zo lang hij op aarde leeft zal hij Zich verblijden in het dienen van Hem Die hij zo onuitsprekelijk lief heeft.

Het blijft zijn liefste werk om in de verkondiging van het Evangelie de Naam van Christus groot te maken. Hij wil de wereld vertellen wat het inhoudt om die Naam te aanbidden en aan te roepen, opdat alle schepselen zich voor Hem zullen buigen en bidden: 'O Christus, wees ons genadig!' 'Het grote doel in onze kerken is dat wij dagelijks in alle nederigheid de genade zouden ontvangen die de armste zondaren verkrijgen. Dit betekent dat wij eenvoudig uit die genade leven en daarin zo vast worden vastgemaakt, om niet meer te zijn dan kinderen van genade die door genade verlost zijn. Dan zullen wij, als wij eenmaal bij Hem komen en getrouw bevonden zijn in Zijn dienst (...), niet aan onze goedheid of vroomheid denken, maar onszelf als arme zondaren aanmerken, die alleen in de hemel worden toegelaten vanwege het rantsoen dat Hij eens voor altijd voor onze zielen heeft betaald.' Velen in Herrnhut en daarbuiten zijn hem voorgegaan in de vreugde van hun Heere en hij zal hen spoedig volgen. Hij kan zich geheel verenigen met de inhoud van een brief van een vrouwelijke medewerker in Noord Amerika die kort daarop is heengegaan. Zij schrijft de graaf: 'Ik voel dat ik een arme zondaar ben, in Zijn ogen een ellendig schepel en toch ziet Hij op mij met een gunstig oog neer en geeft mij dat ik Zijn vrede mag ervaren...'

De graaf heeft veel voldoening in de laatste taken van zijn levenswerk. Hij bemerkt met grote vreugde dat de meesten van zijn schapen de grote Herder liefhebben en in de waarheid wandelen. Het is alsof de woorden van de grote apostel der liefde, Johannes, in zijn hart klinken: 'Ik heb geen meerdere blijdschap dan hierin, dat ik hoor, dat mijn kinderen in de waarheid wandelen.' Zijn laatste werk is het maken van de 'Losungen', de tekstenverzameling voor het volgende jaar. Enkele dagen voor zijn overlijden is hij hiermee klaar. Sommige teksten bevatten zegenwensen voor zijn broeders en zusters, zoals: 'De vrede Gods heerse in uw harten' (Kol. 3:15), 'Dat de koning (Christus) Zijn aangezicht wende en de

ganse gemeente zegene'(1 Kon. 8:14) en 'Wij zegenen ulieden in het huis des Heeren' (Ps. 118:26). Zo neemt hij afscheid van zijn kudde en breidt hij zijn zegenende handen over hen uit. Zij mogen veilig zijn, als zij schuilen onder de vleugelen van de Zon der gerechtigheid en daar Zijn genezende kracht mogen ervaren. Zijn mogen een schuilplaats vinden in Zijn wonden en daar de kracht van Zijn bloed ervaren.

Op 5 mei heeft hij slecht geslapen, maar toch wil hij zijn werk doen. Een broeder raadt hem aan om dit tot de volgende dag uit te stellen. De zwakke graaf antwoordt: 'Nee! eerst na het einde van het werk is het goed rusten.' Hij doet wat schrijfwerk en geeft dit over aan een broeder met het gezegde: 'Nu is het goed rusten!' Hij eet voor de laatste keer aan tafel en klaagt over hevige dorst. Na de maaltijd maakt hij een gedicht van 36 strofen naar aanleiding van het koorfeest van de ongehuwde zusters. 's Avonds woont hij een liefdemaal bij en nadat hij heel vertrouwelijk met zijn drie dochters gesproken heeft, gaat hij zeer vermoeid naar bed. Zijn vrouw die ziek is in een ander huis, heeft hij die middag nog bezocht. Hij heeft met zijn gezin over zijn ziekte gesproken en daarover opgemerkt: 'Telkens als ik ziek was, heb ik gezocht naar de oorzaak en gevraagd wat de Heere met deze waarschuwing bedoelde. Zodra ik dit had ontdekt, zei ik het tegen mijn vrienden, liever dan dat ik het voor mijzelf hield; want ik weet dat de Heere ons niet verbiedt onze zonden aan Zijn kinderen te belijden, want als wij dit doen, wordt de kastijding hierdoor verzacht. Deze gewoonte heb ik mijn gehele leven gevolgd, en ik heb zelfs altijd vergeving van mijn vijanden gevraagd, zodra ik merkte dat ik mij aan enig onrecht tegenover hen had schuldig gemaakt. Hoewel zij vaak misbruik maakten van mijn openhartigheid, ben ik er daarom toch niet mee opgehouden; want de Heiland weer de Zijnen voldoende in eer te herstellen. Maar nu weet ik zeker dat de ziekte die Hij mij toeschikt, geen waarschuwing van die aard is. Mijn ziel is rustig en ik ben met mijn Heere in een goede verstandhouding.'

De dokter constateert een hevige catarrale koorts bij de graaf. 's Nachts slaapt hij weinig en neemt de zwakte toe. Zijn geest blijft helder en levendig. 's Morgens leest hij de binnengekomen post en corrigeert hij de jaartekstenuitgave. Hij spreekt met enkele broeders en ontvangt zijn vrouw die zelf ernstig ziek is en hem weldra zal volgen. In de nacht van 6 op 7 mei wordt de ziekte erger; de graaf kan niet slapen en men is bang dat hij een beroerte zal krijgen. Een hardnekkige hoest maakt hem het spreken erg moeilijk; toch kan hij zeggen hoe blij hij is met zijn vrienden die rond zijn bed zijn geschaard: Friedrich de Watteville, zijn neef De Watteville en de graaf van Reuss. Zij hebben de hele nacht als 'wachters' van de gemeente bij hem gewaakt. Het gaat zienderogen achteruit. Hij kan nauwelijks spreken, maar laat wel duidelijk merken hoezeer hij de aanwezigheid van zijn vrienden op prijs stelt. Op 8 mei gaat het wat beter. Hij omhelst iedereen die bij hem komt en laat merken hoeveel hij van hen houdt. Tot zijn schoonzoon en enige anderen zegt hij: 'Ik kan niet uitdrukken hoeveel ik van u allen houd. Het gaat goed met mij. Zijn wij niet als de engelen in de hemel en alsof wij in de hemel waren?' Tot een van de broeders spreekt hij: 'Zou u geloofd hebben dat het gebed van Christus "dat zij allen één zijn" zich op zulk een wonderlijke wijze onder ons verwezenlijken zou?' Bij het uitspreken van deze woorden glanst zijn hele gezicht van liefde en blijdschap. Hij noemt dan de namen van enkele broeders die al in Jezus ontslapen zijn en deel uitmaken van de triomferende kerk.

In de middag corrigeert hij de revisie van het tekstenboekje. Hij spreekt over dingen die de Heere meer dan dertig jaar onder hen gedaan heeft. 'Hebt u in het begin gedacht,' vraagt hij David Nitschmann en enkele bejaarde Broeders, 'dat de Heiland de dingen zou gedaan hebben die onze ogen hebben gezien, èn voor de gemeenten, èn voor de verstrooide kinderen van God, èn voor de heidenen? Wat deze laatsten betreft, ik vroeg slechts om de eerstelingen

en kijk nu eens, nu zijn er al duizenden!’ Zo heeft hij wel meer opflikkeringen, zoals in die nacht dat hij zo helder van geest is en zich met de Zaligmaker onderhoudt. Men krijgt hoop dat het beter zal gaan, maar te middernacht wordt zijn spraak erg belemmerd en krijgt hij het benauwd. Tegen de morgen kan hij weer spreken en dankt de Heere daarvoor. ‘Ik ben,’ zo zegt hij, ‘helemaal voldaan met de wijze van handelen van mijn Zaligmaker met mij. Hij heeft bepaalde bedoelingen met Zijn discipel, hoewel ik die nu niet weet.’ Vanaf dit ogenblik kan hij zo nu en dan nog fluisteren. Als zijn schoonzoon Jean de Watteville de slaapkamer binnenkomt, laat hij hem dichtbij zich komen. Hij fluistert hem toe: ‘Welnu, mijn lieve Jean! Ik ga naar de Heiland. Ik ben gereed, ik ben geheel onderworpen aan Zijn wil en Hij is tevreden met mij. Indien Hij mij niet langer hier beneden wil gebruiken, ben ik bereid om tot Hem te gaan, want niets weerhoudt mij.’ Hij regelt wat zaken met hem en ziet even later David Nitschmann en Friedrich de Watteville de kamer binnenkomen.

Nu voelt de graaf zijn einde echt naderen. Hij laat zijn drie dochters komen, maar kan door benauwdheid niet met hen spreken. Als een lopend vuurtje gaat het door Herrnhut dat de graaf stervende is. Enkele honderden broeders en zusters verzamelen zich zowel in zijn slaapkamer als in andere vertrekken om afscheid van hem te nemen. De graaf slaat zo nu en dan zijn ogen op en kijkt naar hen met een grote blijdschap die van zijn gezicht afstraalt. Hij slaat op hen zijn laatste blik als een teken van afscheid. Tegen negen uur in de morgen houdt de benauwdheid op. De stervende graaf wendt zijn hoofd opzij en sluit voorgoed de ogen. Jean de Watteville verbreekt het stilzwijgen van de omstanders als hij met luider stem de zegen uitspreekt: ‘De Heere zegene u en Hij behoede u! De Heere doe Zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig! De Heere verheffe Zijn aangezicht over u en geve u vrede!’ Bij het laatste woord ‘vrede’ geeft de graaf de laatste snik. Hij is heengegaan in de volmaakte vrede en rust. Zijn sterfdag, en tevens bruiloftsdag, is 9 mei 1760. De dagtekst is: ‘Hij zal met gejuich wederkomen, dragende zijn schoven.’ Nu is zijn aardse loopbaan definitief ten einde.

Het bericht van de dood van graaf Zinzendorf gaat met trompetgeschal gepaard. Om drie uur in de middag komt de gemeente in de zaal van het gemeenschapshuis bijeen. Daar vertelt Jean de Watteville van de laatste uren van de geliefde graaf. Vervolgens knielt de hele vergadering neer om de Heere te danken voor alle genaden die hij aan Zijn dienaar geschonken heeft. De dag daarop wordt de doodkist die omhangen is met een violetkleurig kleed, in de zaal van zijn huis neergezet. Alle koren lopen de volgende dag langs de baar, waarna de kist ’s avonds wordt afgesloten. Dan komen kleine groepen van broeders en zuster daar om beurten bij elkaar om liederen te zingen en te spreken over de toekomstige heerlijkheid. Het zijn dagen van droefheid maar ook van vreugde.

Op 16 mei vindt de begrafenis plaats. Meer dan tweeduizend toeschouwers, ook uit de omliggende steden en dorpen, zien in stilte de lijkstoet voorbij gaan. Een detachement keizerlijke grenadiers is van Zittau afgekomen om in geval van nood de orde te handhaven. Om vijf uur in de namiddag brengt men de lijkstaf naar het plein en zingen de gelovigen daar enkele liederen. Dan begeeft men zich in statie naar het kerkhof op de Hutberg. De stoet bestaat uit 2.100 leden van de Broedergemeente. De lijkstaf wordt omringd door twee en dertig voorgangers en diakenen van de Broeders, die ook uit Holland, Engeland, Amerika en Groenland in Herrnhut aanwezig blijken te zijn. Op de Hutberg wordt het lichaam van de graaf ter aarde besteld in een graf naast dat van zijn eerste vrouw. Men zingt ook hier liederen, leest kerkgebeden en dan gaat de stoet in stilte heen. Er heerste grote vrede en eenheid onder de gelovigen. Een toehoorder zei: ‘Het lijkt wel op een gevoel dat ons bij de viering van het Avondmaal bezielt.’

Op het graf wordt een grafsteen geplaatst, waarop de volgende spreuk te lezen valt: ‘Hier rust het gebeente van een man Gods, wiens aandenken niet zal worden uitgewist, Nicolaas Lodewijk, graaf en heer van Zinzendorf, zeer waardige Ordinarius van de Broedergemeente, die in de achttiende eeuw door Gods genade en door zijn getrouwe en onvermoeide diensten hersteld is. Hij werd in Dresden op 26 mei 1700 geboren en ging in in de vreugde van zijn Heere op 9 mei 1760 te Herrnhut. ‘Hij was gesteld om vrucht te dragen en dat zijn vrucht zou blijven’ (Joh. 15:16).

Op 11 juli wordt de rouwdienst gehouden in de kerk van Berthelsdorf. De prediker die hiermee belast wordt, neemt tot tekst de woorden van de apostel in 1 Korinthe 15:10, ‘Door de genade Gods ben ik wat ik ben, en Zijn genade, die aan mij bewezen is, is niet ijdel geweest, maar ik heb overvloediger gearbeid dan zij allen, doch niet ik, maar de genade Gods die met mij is.’ Deze genade heeft het leven van Zinzendorf getekend, en door deze genade is hij ingegaan in de eeuwige rust.

Gebed:

Heere God, U bent een God van levenden en niet van doden. Uw kinderen sterven geen eeuwige dood, maar beërven het eeuwige leven. Dank U wel voor wat U in graaf Zinzendorf geschonken heeft. Hij is een voorbeeld van zelfopofferende liefde voor zijn Heiland. Ik verlang ook om mij zo aan U op te offeren. Laat mij een schijnend licht zijn. Ik vraag U om in contact te komen met een oudere, ervaren broeder om mij raad te geven nu ik nog zo onvast sta in het leven en in het geloof. Geef identificatiefiguren, mannen en vrouwen die machtig zijn in de Schriften en daaruit schatten mogen doorgeven. We hebben dit zo nodig in een tijd dat er zoveel op ons af komt. Geef mij de kracht om staande te blijven tegenover allerlei geesten die niet uit God zijn. Ik wil U volgen, o Heere Jezus, en voor U werken. Amen.

Vragen:

1. Noem een tekst uit de Bijbel die aangeeft hoe het einde van een godvruchtige zal zijn.
2. Zie je in Zinzendorf een identificatiefiguur uit het verleden? Heb jij ook zo iemand in je eigen kring?
3. Wil je een raadsman zijn voor een jonge broeder die nog zo onvast staat in het geloof?

Het gebed en de voorbede

Onze lieve God en Heere, Die onze Vriend en Heiland is, begeert zeer dat wij zonder veel omslag de gelegenheid zoeken om met Hem te spreken in het gebed. Als het gaat om de verhoring van onze gebeden moeten wij ons zorgvuldig onthouden van de minste veroordeling van Hem, van Zijn weg en van Zijn stilzwijgen, al schijnt het ook dat Hij slaapt. Wanneer Hij ons eindelijk onze bede schenkt en wij zien dat Hij het op de rechte tijd gedaan heeft, dan kunnen wij de vreugde over Zijn genade en trouw niet half zo genieten vanwege schaamte over onze voorbarigheid. Wanneer wij ons echter met geduld en geloof aan Hem vastgehouden hebben en denken: Ik heb Hem toch; alles zal mij te rechter tijd toekomen. Ik heb Hemzelf en dat is de hoofdzaak en daarmee heb ik alles op aarde.' Als Hij komt en ons laat zien dat Hij met ons is en dat wij enkel met betrekking tot de juiste tijd verschillend gedacht hebben, zullen wij des te meer volkomen zijn.

Het gebed voor elkaar is een prachtige oefening van medelijden, meeleven en liefde tegenover elkaar. Wij roepen de Heiland aan over de nood van onze broeder en zeggen tot Hem: 'U weet, lieve Heiland, dat ik mijn broeders liefheb als mijn eigen ziel. De een heeft dit en de ander heeft wat anders. Er zijn ook behoeften en gebreken die zijzelf niet weten, of tegen iemand zeggen kunnen. U echter weet alles, maak deze ziel toch gezond.'

25 ZIJN WERKEN VOLGEN MET HEM

Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.

Openbaring 14:13b

Graaf Zinzendorf is niet meer, maar zijn werk gaat door. Zijn rechterhand Spangenberg volgt hem op en men laat hem in 1762 uit Pennsylvania overkomen om de leiding over te nemen. Het zet de koers van de graaf voort en doet dat op een voorzichtige en gelijkmatige manier. Hij heeft geen impulsief karakter zoals de graaf en mist daarbij de inspirerende geest van de grote oprichter die jarenlang het boegbeeld heeft gevormd van een internationale beweging. De voortgaande stroom van het werk van de Broederschap is nu een kalme rivier geworden die gestadig zijn weg gaat. Spangenberg en zijn helpers proberen orde te scheppen in de financiële chaos wat de graaf niet gelukt is. Ook de tropus die zoveel verwarring heeft gegeven, wordt afgeschaft; nu zijn er niet langer drie secties maar één Broederschap. Deze maatregel wordt gemakkelijker gemaakt omdat de eerste generatie van Moravische vluchtelingen is heengegaan. In 1764 wordt de eerste grote synode na het overlijden van Zinzendorf gehouden. Deze bestaat uit afgevaardigden van alle gemeenten. Opnieuw wordt de Augsburgse Confessie aanvaard, waarbij in het bijzonder de nadruk wordt gelegd op de leer van de verdienste van Christus in Zijn leven en lijden. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de heiliging van hart en leven. De gemeente op aarde bestaat uit levende leden van wie Christus het enige Hoofd is. Zo wordt de jarenlange koers van de Broederschap bevestigd en voortgezet. Op de synode van 1769 wordt stelling genomen tegen de ongelooftelingen van de tijd, vooral die van het pelagianisme en van de verlichting. Men stelt: 'Hoe meer in onze tijd het pelagianisme of de dwaling over de natuurlijke kracht die de mens zou bezitten om zich te bekeren, de overhand schijnt te krijgen, des te meer dringen wij er op aan dat de leer van het verderf van de menselijke natuur onder ons rein en zuiver wordt gehouden.'

Het aantal gemeenten in Europa en Amerika breidt gestaag uit. Dit geldt ook voor zendingsscholen, kweekscholen voor onderwijzers en colleges voor opleiding van predikanten die in de loop der jaren worden gesticht. De zending heeft daarbij de hoogste prioriteit; honderden zendelingen worden naar vele landen uitgezonden. Zinzendorf is de grote baanbreker geweest op het gebied van de wereldzending en zijn lijn is de Uniteit de eeuwen door blijven volgen. De eeuwigheid zal openbaren hoeveel duizenden door het werk van de Herrnhutter zending zijn gezegend.

Het is moeilijk om de betekenis van de graaf in het kort samen te vatten. Hij was een man met grote gaven maar ook gebreken. Het past niet om hem een stralenkrans om te doen, maar alleen om God te danken wat deze man in Zijn wijngaard heeft mogen betekenen. H.M. van Nes die zijn leven heeft beschreven, tekent hem onder andere als volgt: 'Hij was een verlost, die zijn Heiland innig liefhad en wiens woord geen grootspraak is: ik heb slechts één hartstocht en dat is Hij! De liefde van Christus drong hem om, zoveel in hem was, die hartstocht in anderen over te storten; daartoe heeft hij, naar zijn eigen uitdrukking, waar hij kon, het Lam op de troon gezet; hij knielde zelf voor het Lam neer, zijn gehele leven, en mocht de grote vreugde smaken, telkens groter schare te aanschouwen, die met hem en op zijn voorgang aanbad. Ons blind te staren op de gebreken en mede daardoor geen oog te hebben voor de deugden ware misdadig; het oog niet te sluiten voor het gebrekkige en zondige, noopt ons de Heere te danken wat Hij in Zinzendorf heeft geschonken en door Zinzendorf heeft gewerkt ondanks al diens zwakheden.'

Gebed:

Genadige Vader, ik dank U hartelijk voor Uw trouw en liefde die U vooral bewijst aan Uw knechten. U hebt Zinzendorf willen gebruiken om veler ogen te openen voor de rijkdommen van het Evangelie van Uw Zoon, de Heere Jezus Christus. Ook na zijn dood heeft u de Broederschap rijk willen zegenen. Laat mij ook een nietig instrument mogen zijn in de handen van de grote Pottenbakker. U, o Heere Jezus, bent gisteren en heden dezelfde, ja tot in eeuwigheid. U wil ik dienen en volgen hoe het ook gaan zal in mijn leven. U zij de glorie en de eer tot in eeuwigheid! In Jezus' Naam. Amen.

Vragen:

1. Heb je na het lezen van dit boek meer verlangen gekregen om in Gods koninkrijk gebruikt te worden?
2. Ben je bereid om Zijn discipel te zijn, hoe het verder ook gaan mag in je leven?
3. Is het je strijd om je eigen ik te doden, opdat Christus meer een gestalte in je mag hebben?

Het heengaan naar de Heere God

De zekere en gedurige hoop tot onze Heere om thuis gehaald te worden, maakt het leven hier al zalig en is een deel van onze vreugde. Zo vaak het avond wordt, hebben wij weer een dagreis afgelegd en zijn we een dag dicht bij ons einde gekomen. Met deze woorden kunnen wij ons elke avond troosten. Al weten wij niet of deze nacht de laatste zijn zal, zo weten wij toch dat het naar de laatste nacht toe gaat. De dagen worden vervuld en aan het einde daarvan wordt het onvergelykelijke vooruitzicht van het hart werkelijkheid. Geen enkele verwachting is hiermee te vergelijken. Want wanneer het Lam eenmaal verschijnt of wij tot Hem komen, hoe zal Hij dan niet Alles zijn!

GERAADLEEGDE BOEKEN

J. van den Berg en E.G.E. van der Wall, *Vroomheid en opwekking in de zeventiende en achttiende eeuw*, Zoetermeer 1994.

Félix Bovet, *Graaf van Zinzendorf*, twee delen, Amsterdam 1863.

Felix Bovet, *Count Zinzendorf*, abridged, Hampton n.d.

R.B. Evenhuis, *Ook dat was Amsterdam. De kerk der hervorming in de achttiende eeuw: de grote crisis*, Baarn 1974.

John Exalto en Jan-Kees Karels, *Waakzame wachters en kleine vossen. Gereformeerden en herrnhutters in de Nederlanden, 1734-1754*, Heerenveen 2001.

John Greenfield, *De grote Moravische Opwekking van 1727*, Hilversum 2005.

Aart de Groot en Paul Peucker (Red.), *De Zeister Broedergemeente 1746-1996*, Zutphen 1996.

J.E. Hutton, *a History of the Moravian Church*, digitale versie 2006.

P.M. Legêne, *Graaf von Zinzendorf, de man die maar één passie had*, Den Haag z.j.

J.M. van der Linde, *Het visioen van Herrnhut en het apostolaat der Moravische Broeders in Suriname 1735-1863*, Paramaribo 1956.

Andrew Murray, *De sleutel tot het zendingsvraagstuk*, Den Haag z.j.

Andrew Murray, *Het godzalig leven. Gedachten van Graaf von Zinzendorf*, Kaapstad 1905.

H.M. van Nes, *De Graaf van Zinzendorf*, Nijkerk z.j.

August Gottlieb Spangenberg, *The Life of Nicholas Lewis Count Zinzendorf*, London 1838.

W.R. Ward, *The Protestant evangelical awakening*, Cambridge 1992.

